TARIMSAL YAYIM ve DANIŞMANLIK HİZMETLERİ KAPSAMINDA TARIM DANIŞMANLARININ SOSYO-EKONOMİK DURUMU ve ETKİNLİĞİ: TR90 BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Elif EKSİLMEZ

Yüksek Lisans Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Tarım Politikası ve Yayım Bilim Dalı
Prof. Dr. Tecer ATSAN
2016
Her Hakkı Saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIMSAL YAYIM ve DANIŞMANLIK HİZMETLERİ KAPSAMINDA TARIM DANIŞMANLARININ SOSYO-EKONOMİK DURUMU ve ETKİNLİĞİ: TR90 BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Elif EKSİLMEZ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
Tarım Politikası ve Yayım Bilim Dalı

ERZURUM
2016

Her hakkı saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

TEZ ONAY FORMU

TARIMSAL YAYIM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİ KAPSAMINDA TARIM DANIŞMANLARININ SOSYO-EKONOMİK DURUMU VE ETKİNLİĞİ : TR90 BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Tecer ATSAN danışmanlığında, **Elif EKSİLMEZ** tarafından hazırlanan bu çalışma, **01/06/2016** tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Tarım Politikası ve Yayım Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak **oybirliği / oy çokluğu (3/3)** ile kabul edilmiştir.

Başkan: **Prof.Dr. Tecer ATSAN** İmza :

Üye : **Doç.Dr. Kürşat DEMİRYÜREK** İmza :

Üye : **Doç.Dr. Ayşe SEZGİN** İmza :

Yukarıdaki sonuç;

Enstitü Yönetim Kurulu'nun 30/06/2016 tarih ve 27/34 nolu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ertan YILDIRIM
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TARIMSAL YAYIM ve DANIŞMANLIK HİZMETLERİ KAPSAMINDA TARIM DANIŞMANLARININ SOSYO-EKONOMİK DURUMU ve ETKİNLİĞİ: TR90 BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Elif EKSİLMEZ

Atatürk Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Tarım Politikası ve Yayım Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Tecer ATSAN

Çalışmanın amacı; tarımsal yayım ve danışmanlık kapsamında çalışan tarım danışmanlarının bölgelerine sundukları hizmetleri, olanakları ve sınırlılıkları ortaya koymak, danışmanların mesleki gelişim kapasitelerini arttırmaya yönelik sorunları tespit etmek ve çözüm önerileri geliştirmek, tarım danışmanlarının sosyo-ekonomik durumu ve etkinliğini analiz etmektir. Araştırmada TR90bölgesinde 6 ildeki 243 tarım danışmanı ile tam sayım yöntemine göre anket çalışması yapılması planlanmıştır. Bazı sebeplerden dolayı 41 tarım danışmanı ankete katılamamış; 202 tarım danışmanı ile yüz yüze anket çalışması uygulanmıştır. Araştırmada sıralı logit modeli kullanılmış ve anketlerden elde edilen veriler analiz edilerek model tahmin edilmiştir. Yapılan çalışma ve araştırma bulgularına göre, bölgedeki tarım danışmanlarının %56,9'unun kadın %43,1'inin ise erkek olduğu, tarım danışmanlarının %59,9'unun 20-30 yaş arası olduğu, tarım danışmanlarının %78,2'sinin aylık gelirinin 1001-1500 TL arasında olduğu, danışmanların %49,5'i çiftçileri 15 günde bir ziyaret ettiği, tarım danışmanlarının %72,8'i tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin kırsal kalkınmaya olumlu katkı sağlayacağı sonuçlarına varılmıştır. Tarım danışmanlarının daha etkili bir yayım çalışması yapabilmesi için; tarım danışmanlarının ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiği, sistemde yer alan danışmanların yaşam standardını yükseltici önlemler alınarak, kendilerini geliştirmelerine olanak sağlanması, tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığını danışman ve çiftçilerin birlikte belirlemesi gibi öneriler yapılmıştır.

2016, 90 sayfa

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Yayım ve Danışmanlık, TR90 Bölgesi, Sıralı Logit Model

ABSTRACT

Master Thesis

SOCIO-ECONOMIC CASE AND EVENT OF AGRICULTURE CONSULTANT WITHIN THE CONTEXT OF AGRICULTURAL EXTENSION AND CONSULTANCY: THE CASE OF TR 90 REGION

Elif EKSİLMEZ

Atatürk University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics
Department of Agricultural Policy and Extension

Supervisor: Prof. Dr. Tecer ATSAN

The objective of this study is to put forward the services,opportunities and restrictions oof agriculture consultant within the context of agricultural extension and consultancy, identify the problems in order to increase the capacity of Professional development of consultants and develop solutions, analyse socio-economic cases and event of agricultural consultants.In this research,it is planned to make a survey with a full count method in TR90 region, with 243 agriculture consultant in 6 provinces.For some reasons,41 agriculture consultants could not participate in the survey; face to face survey was made with 202 agriculture consultants.In the research, ordered logit model was used and by analyzing the data obtained from the survey, the model was estimated.Acording to the study and research data,it is cocluded that, %56,9 of agriculture consultants in the region are women and %43,1 are men ,%59,9 are between 20-30 ages, %78,2 have income between 1001-1500 TL, %49,5 visit the farmers every 15 days, %72,8 think that agricultural extension and consultancy haave positive contribution to the rural development.In order to make a more effective research; some recommendations are made as: agriculture consultants' needs should be met,provide the opportunity to develop themselves by taking measures to increase the life standard of the consultants in the system, determine the agriculture consultants' frequency of visits to the farmers together.

2016, 90 pages

Keywords: Agricultural Extension and Consulting, TR90 Region, Ordered Logit Model

TEŞEKKÜR

"Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Kapsamında Tarım Danışmanlarının Sosyo-Ekonomik Durumu ve Etkinliği: TR90 Bölgesi Örneği" konulu Yüksek Lisans tezimin her aşamasında bana yardımcı olan, destek veren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Tecer ATSAN'a ve yine çalışma süresince yardımını esirgemeyen bölümümüzün diğer öğretim elemanlarına teşekkür ederim.

Çalışma sırasında veri toplamama yardımcı olan, sorularımı içtenlikle cevaplayan tarım danışmanlarına ve yüksek lisans öğrenimim boyunca desteklerini esirgemeyen tüm arkadaşlarıma, bu çalışmayı tamamlamam için beni sürekli motive eden ve beni tüm hayatım boyunca her zaman destekleyen çok değerli aileme sonsuz teşekkürler.

Elif EKSİLMEZ
Mayıs, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
TEŞEKKÜR iii
SİMGELER ve KISALTMALAR vii
ŞEKİLLER DİZİNİ viii
ÇİZELGELER DİZİNİ ix
1. GİRİŞ 1
1.1. Araştırmanın Önemi 3
1.2. Araştırmanın Kapsamı 5
1.3. Araştırmanın Amacı 6
1.4. Dünyada Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri 6
1.5. Türkiye'de Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri 13
1.5.1. Tarihsel gelişimi 13
1.5.1.a. Osmanlı İmparatorluğu öncesi 13
1.5.1.b. Osmanlı İmparatorluğu dönemi 14
1.5.1.c. Cumhuriyet dönemi 14
1.5.2. Türkiye'de tarımsal yayım ve danışmanlığın desteklenmesi 21
2. KAYNAK ÖZETLERİ 24
3. MATERYAL ve YÖNTEM 32
3.1. Materyal 32
3.2. Yöntem 32
3.2.1. Veri toplama yöntemi 32
3.2.2. Veri analiz yöntemi 33
4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA 37
4.1. Tarım Danışmanlarının İllere ve Cinsiyete Göre Dağılımı 37
4.2. Tarım Danışmanlarının İllere ve Yaşa Göre Dağılımı 38
4.3 Tarım Danışmanlarının İllere Göre Eğitim Seviyesinin Dağılımı 39
4.4. Tarım Danışmanlarının İllere Göre Örgün Eğitim Dışında Tarım İle İlgili Faaliyete Katılma Durumu 40

4.5. Tarım Danışmanlarının İllere Göre Kişisel İletişim Becerileri İle İlgili Faaliyete Katılma Durumu 41
4.6. Tarım Danışmanlarının Aylık Gelir Dağılımı 42
4.7. Danışmanlık Hizmeti Verilen Çiftçi Sayısı 42
4.8. Tarım Danışmanının Hizmet Vereceği Konu Alanı ve Azami İşletme Sayıları 43
4.9. Danışmanlık Hizmeti Verilen Köy Sayısı 44
4.10. Tarım Danışmanlarının Çiftçileri Ziyaret Sıklığı 44
4.11. Tarım Danışmanın Hizmet Verilen Konu Alanı ve Azami Kontrol Sıklığı 45
4.12. Tarım Danışmanlarının Mesleğe Başlamadan Önce Yaşadığı Yerler 46
4.13. Tarım Danışmanlarının Mezun Olduğu Bölümlerin Dağılımı 47
4.14. Tarım Danışmanlarının Okulda Aldığı Eğitim Çalışmalarının Düzeyi 48
4.15. Yakın Bir Arkadaşınızın Sizin Mesleğinizde Çalışmasını İsteme Durumu 48
4.16. Tarım Danışmanlarının Yaptığı İşten Mesleki Yönden Tatmin Durumu 49
4.17. Tarım Danışmanlarında Başarıyı Arttıran Motivasyon Faktörleri 50
4.18. Çiftçilere Bilgi Aktarmada Kullanılan Yöntemlerin Dağılımı 50
4.19. Tarım Danışmanlarının Danışmanlık Yaptığı Bölgeyi Tanıma 51
4.20. Tarım Danışmanlarının Çiftçi Problemlerinin Sırasını Belirlemesi 52
4.21. Tarım Danışmanlarının Çiftçi Sorunlarına Yaklaşımları 53
4.22. Tarım Danışmanlarının Periyodik Hizmet İçi Eğitim Alma Durumu 53
4.23. Tarım Danışmanlarının Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Sistemine Bakışı 54
4.24. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Kırsal Kalkınmaya Katkısı 55
4.25. Çiftçilerin Tarım Danışmanlarının Önerilerini Kabul Etmeme Sebepleri 56
4.26. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Sisteminin Etkinlik Durumu 57
4.27. Tarım Danışmanlarının Bilgisayar ve İnternet Kullanım Durumu 57
4.28. Tarım Danışmanlarının Çalışmalarında Karşılaştıkları Sorunlar ve Düzeyi 58
4.29. Tarım danışmanlarının danışmanlık işini yürütürken karşılaştıkları sorunlar ve düzeyi 59
4.30. Tarım Danışmanlarının Danışmanlık İşini Yürütürken Karşılaşılan Kırsal Alan Yapısından Kaynaklanan Sorunlar ve Düzeyi 60

4.31. Tarım Danışmanlarının Danışmanlık Görevini Yürütürken, Danışmanın Kendisinden Kaynaklanan Sorunlar ve Düzeyi 61
4.32. Tarım Danışmanlarının Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Konusunda Karşılaştıkları Sorunlar ve Düzeyi Hakkında Değerlendirme 62
4.33. Çiftçilerin Tarım Danışmanlarından Talep Ettiği, Tarım Danışmanlarının Hizmet Verdiği Konular ve Önem Derecelerinin Değerlendirilmesi 64
4.34. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri İle İlgili Olarak Kurum/Kuruluş ya da Kişilerle İletişim Sıklığı 65
4.35. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Hakkındaki Düşüncelerin Değerlendirilmesi 66
4.36. Sıralı Logit Modelinde Tarım Danışmanlarının Çiftçileri Ziyaret Sıklığını Etkileyen Faktörlere Ait Bulgular ve Ekonometrik Analiz Sonuçları 67
5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER 73
5.1. Sonuçlar 73
5.2. Öneriler 82
KAYNAKLAR 86
ÖZGEÇMİŞ 91

SİMGELER ve KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GTHB	: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
IFAD	: Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
IPA	: AB Katılım Öncesi Mali Yardım
IPARD	: AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
İBBS	: Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KKD	: Katılımcı Kırsal Değerlendirme
KÖYMERTÜDEP	: Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi
ÖÇDD	: Önder Çiftçi Danışmanlık Derneği
SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistiksel Veri Analiz Programı
STD	: Serbest Tarım Danışmanlığı
TARGEL	: Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi
TARSİM	: Tarım Sigortaları Havuzu
TEDGEM	: Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TYD	: Tarımsal Yayım ve Danışmanlık
TYUAP	: Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi
TZOB	: Türkiye Ziraat Odaları Birliği
ZİGEM	: Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Tarım danışmanlarının bölgelere göre dağılımı 5
Şekil 1.2. Türkiye istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasında araştırma alanı.....5
Şekil 4.1. Tarım danışmanlarının mezun olduğu bölümlerin dağılımı 47

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. Avrupa Birliği ülkelerinde yayım sistemleri 10
Çizelge 1.2. AB ve Türkiye'de organik tarıma yönelik yayım ve danışmanlık hizmetleri 12
Çizelge 4.1.Tarım danışmanlarının illere ve cinsiyete göre dağılımı 37
Çizelge 4.2. Tarım danışmanlarının illere ve yaşa göre dağılımı 38
Çizelge 4.3. Tarım danışmanlarının illere göre eğitim seviyesinin dağılımı 39
Çizelge 4.4. Tarım danışmanlarının illere göre örgün eğitim dışında tarım ile ilgili faaliyete katılma durumu 40
Çizelge 4.5. Tarım danışmanlarının illere göre kişisel iletişim becerileri ile ilgili faaliyete katılma durumu 41
Çizelge 4.6. Tarım danışmanlarının aylık gelir dağılımı 42
Çizelge 4.7. Danışmanlık hizmeti verilen çiftçi sayısı 42
Çizelge 4.8. Tarım danışmanın hizmet vereceği konu alanı ve azami işletme sayıları ..43
Çizelge 4.9. Danışmanlık hizmeti verilen köy sayısı..... 44
Çizelge 4.10. Tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı 44
Çizelge 4.11. Tarım danışmanın hizmet verilen konu alanı ve azami kontrol sıklığı 45
Çizelge 4.12. Tarım danışmanlarının mesleğe başlamadan önce yaşadığı yerler..... 46
Çizelge 4.13. Tarım danışmanlarının okulda aldığı eğitim çalışmalarının düzeyi 48
Çizelge 4.14. Yakın bir arkadaşınızın sizin mesleğinizde çalışmasını isteme durumu ..48
Çizelge 4.15. Tarım danışmanlarının yaptığı işten mesleki yönden tatmin durumu 49
Çizelge 4.16. Tarım danışmanlarında başarıyı arttıran motivasyon faktörleri 50
Çizelge 4.17. Çiftçilere bilgi aktarmada kullanılan yöntemlerin dağılımı 50
Çizelge 4.18. Tarım danışmanlarının danışmanlık yaptığı bölgeyi tanıma 51
Çizelge 4.19. Tarım danışmanlarının çiftçi problemlerinin sırasını belirlemesinde % dağılım..... 52
Çizelge 4.20. Tarım danışmanlarının çiftçi sorunlarına yaklaşımları..... 53
Çizelge 4.21. Tarım danışmanlarının periyodik hizmet içi eğitim alma durumu 53
Çizelge 4.22. Tarım danışmanlarının tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri sistemine bakışının % dağılımı..... 54

Çizelge 4.23. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin kırsal kalkınmaya katkısı 55
Çizelge 4.24. Çiftçilerin tarım danışmanlarının önerilerini kabul etmeme sebeplerinin % dağılımı 56
Çizelge 4.25. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri sisteminin etkinlik durumu 57
Çizelge 4.26. Tarım danışmanlarının bilgisayar ve internet kullanım durumunun % dağılımı 57
Çizelge 4.27. Tarım danışmanlarının çalışmalarında karşılaştıkları sorunlar ve düzeyinin % dağılımı 58
Çizelge 4.28. Tarım danışmanlarının danışmanlık işini yürütürken karşılaştıkları sorunlar ve düzeyinin % dağılımı 59
Çizelge 4.29. Tarım danışmanlarının danışmanlık işini yürütürken karşılaşılan kırsal alan yapısından kaynaklanan sorunlar ve düzeyinin % dağılımı 60
Çizelge 4.30. Tarım danışmanlarının danışmanlık görevini yürütürken, danışmanın kendisinden kaynaklanan sorunlar ve düzeyinin % dağılımı 61
Çizelge 4.31. Tarım danışmanlarının tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri konusunda karşılaştıkları sorunlar ve düzeyi hakkında değerlendirmelerin % dağılımı 62
Çizelge 4.32. Çiftçilerin tarım danışmanlarından talep ettiği, tarım danışmanlarının hizmet verdiği konular ve önem derecelerinin değerlendirilmesinin % dağılımı 64
Çizelge 4.33. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri ile ilgili olarak kurum/kuruluş ya da kişilerle iletişim sıklığı 65
Çizelge 4.34. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri hakkındaki düşüncelerin değerlendirilmesinin % dağılımı 66
Çizelge 4.35. Bağımlı değişken dağılımı 67
Çizelge 4.36. Araştırmada kullanılan verilere ait tanımlayıcı istatistik özetleri 68
Çizelge 4.37. Sıralı logit model 69
Çizelge 4.38. Sıralı logit modelinde tarım danışmanlarının çiftçi ziyaretlerine etkili faktörlerin marjinal etkileri 71

1. GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerde özellikle tarım sektörü ekonomik gelişmenin sağlanmasında önemli görevler üstlenmektedir. Tarımda gelişme, bilimsel araştırma bulgularıyla elde edilen teknolojik yeniliklerin üreticiler tarafından kullanılmaya başlanılmasıyla ve yaygınlaştırılmasıyla mümkündür. Dolayısıyla tarımsal faaliyette bulunan, tarımsal faaliyetleri yönlendiren kimselerin sahip oldukları özellikler, söz konusu topluma ulaşmayı, belirli davranışların ve yeniliklerin benimsetilmesini etkileyici niteliktedir. Özellikle insan faktörünün sahip olduğu niteliklerin gelişmeyi etkilemesi ve kazandırılacak yeni bilgi ve davranışlarla gelişme sürecini hızlandırıcı etkilerde bulunması kaçınılmazdır. Bu nedenle tarımsal yayım çalışmaları, kalkınma süreci içindeki kırsal toplumların kalkınmalarında vazgeçilmez bir öğedir (Özçatalbaş 1994). Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda tarım sektörü bugün ekonominin önemli bir sektörü olma özelliğini korumaktadır. Hatta bu ülkeler için yapılan bazı değerlendirmelerde, bunların ekonomilerinin gelişebilmesinin önemli ölçüde tarım sektörünün gelişmesine bağlı olduğu belirtilmektedir. Tarımsal kalkınmada yeni tarım tekniklerinin doğru kullanımının sağlanarak, kaynakların etkin kullanılarak ve yaygınlaştırılarak tarımsal üretimin arttırılmasında yayım önemli bir etkendir. Buna göre yayım üretim faktörü olarak insan kaynağının gelişimini sağlayarak, yeni teknolojilerin etkin kullanımında çok önemli bir rol oynamaktadır (Özçatalbaş 2009). Dolayısıyla yayım kırsal alan ve tarım sektörüne müdahale etmede kullanılan önemli bir politik araç durumundadır.

Tüm dünyada yayım faaliyetleri farklı birimler tarafından yürütülmektedir. Çoğunlukla ülkelerde tek tip bir yayım sistemi hâkim değildir. Ancak, tarımsal yayım çalışmaları; yüksek oranda Tarım Bakanlıkları tarafından yürütülmektedir. Bunun yanında özel danışmanlık birimleri, üretici örgütleri, üniversiteler veya devlete bağlı olmayan diğer kuruluşlar tarafından da yayım hizmeti sunulmaktadır. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde tarımsal yayım çalışmalarında ziraat odaları, üretici birlikleri ve özel tarımsal danışmanlık birimleri çok önemli rol ve işlevlere sahiptir. Türkiye'de ise; yayım faaliyetleri, özellikle 1940'lardan beri Tarım Bakanlığı sorumluluğunda

uygulanmaktadır. Bugün de Türkiye'de tarımsal yayım hizmetleri Bakanlığın sorumluluğundadır. 2006 yılında, "Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik" yayınlanmıştır. Bundan sonra, özel sektörün rolü artmaya, yani danışmanlık sistemi tartışılmaya başlanmıştır. Ancak özel yayım ve bu kapsamda üretici kuruluşlarına dayalı yayım henüz ülke düzeyinde bakanlığa bağlı olan mevcut yayım sistemine alternatif olamamıştır (Özçatalbaş vd 2010b).

Tarımsal danışmanlık Türkiye'de resmi olarak 2006 yılında çıkarılan "Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik"le başlamaktadır. Bu Yönetmelikle tarımsal işletme sahiplerinin bilgi, teknik ve yöntemler konusundaki ihtiyaçlarının zamanında ve yeterli düzeyde karşılanması ile ilgili usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Yönetmelikle ziraat mühendisleri ve veteriner hekimler kendi adına ve hesabına veya herhangi bir üretici örgütünde çalışarak tarımsal danışmanlık hizmeti vermeye başlamıştır (Sever ve Boz 2014).

Ülkemizde işletmelerim küçük, parçalı ve dağınık oluşu tarımsal yayım çalışmalarını da güçleştirmektedir. Tarım işletmelerinin birim alandan kaliteli ve daha fazla verim elde etmesi, üreticilerin eğitimi, dolayısıyla etkin tarımsal yayım hizmetiyle yakından ilgilidir. Tarımsal yayım hizmetini etkinleştirmek, üreticilere zaman ve mekân sınırı olmaksızın yerinde danışmanlık hizmetinin verilmesi amacıyla ülkemizde 2007 yılında Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (TARGEL) uygulamaya konmuştur.

Genel olarak baktığımızda bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın önemi, kapsamı ve amacı açıklanıp dünyada ve Türkiye'de tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde araştırma konusuna yakın olan diğer çalışmalar yurt içi ve yurt dışı kaynak taraması yapılarak tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde araştırma materyalinin nereden temin edildiği açıklanmış ve araştırma yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın dördüncü bölümünde araştırma bulguları yer almaktadır. Bununla birlikte, TR90 bölgesinde tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığını etkileyen faktörler incelenmiştir. Çalışmanın, 2015 yılı Kasım-Aralık-Ocak aylarında TR90'da yapılan anket sonuçlarından elde

edilen veriler yardımıyla tarım danışmanlarının sosyo-ekonomik durumu ve etkililiğini ortaya çıkarmak amacıyla tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığını etkileyen faktörler sıralı logit modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın son bölümü olan beşinci bölüm ise sonuç ve öneriler başlığını taşımaktadır. Bu bölümde araştırmanın daha önceki bölümlerinde elde edilmiş bulgular yorumlanarak değerlendirilmiş ve Türkiye'deki tarımsal yayım ve danışmanlık sisteminin daha iyi işlemesi için önerilerde bulunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Önemi

Çağımızda teknoloji alanındaki yenilikler birbiri arkası gelmektedir. Araştırma kuruluşlarınca üretilen yeni bilgilerden uygulamaya dönük olanlar üreticilere intikal ettirilmekte ve uygulamaya konulmaktadır. Aksi taktirde, yani uygulamalı araştırma sonuçlarının değerlendirilmemesi; enerji, sermaye ve zaman gibi kıt kaynakların israfı anlamına gelir. Ülke kalkınmasında çok önemli bir yeri olan bu kaynakların en uygun şekilde değerlendirilmesi için, araştırma ve uygulama arasında mutlaka kuvvetli bir bağ kurulmalıdır. Tarımsal araştırma sonuçlarının çiftçilere benimsetilerek uygulamaya konulmasında tarımsal yayımın önemi büyüktür. Tarımsal yayım, araştırma ile uygulama arasında köprü görevi görmelidir.

Araştırma ve yayım arasında kurulacak bağ, her ikisinin başarısı için de çok önemlidir. Tarımsal kalkınma, araştırma istasyonlarında başlar, çiftçinin tarlasına yayım kanalıyla ulaşır ve çiftçinin yenilikleri benimsemesi ve üretimini istenen yönde artırmasıyla hedefine ulaşır. Tarımsal yayım hizmetleri, yeni teknolojilerin çiftçiye aktarılmasında en önemli vasıtaların başında gelmektedir. Yayımcı çiftçinin içinde bulunduğu şartları en iyi bilen kişi olarak onunla her konuda konuşur, durumuna göre tavsiyelerde bulunur. Yayımcı, değişen şartlara göre ayarlamalar yapmak, çözüm getiremediği yeni sorunları araştırıcılara iletmek, elde edilecek araştırma sonuçlarını da sorun sahiplerine ulaştırarak benimsetmek durumundadır. Bu bağ sayesinde, alandaki problemleri araştırmacıya ve araştırma sonuçlarını da uygulayıcıya götürerek uygulamaya konulmasını sağlamak mümkün olmaktadır (Cinemre ve Demiryürek 2005).

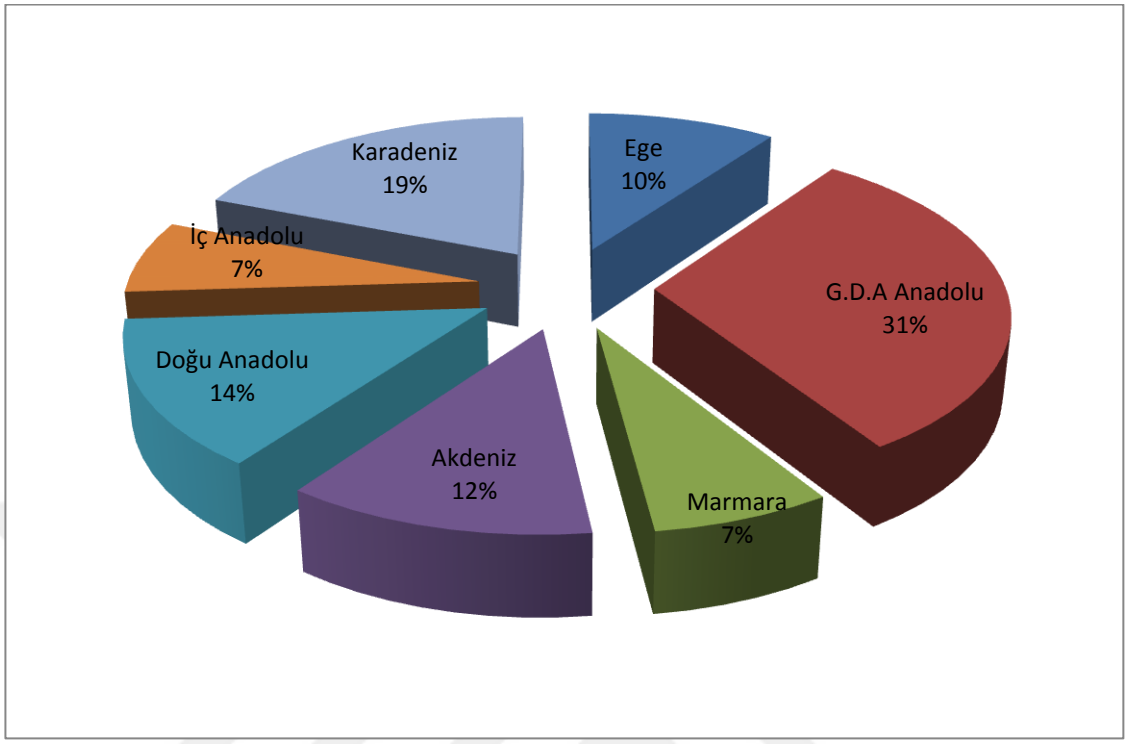
Tarımın, ekonomiye dayalı bir sektör olmasından dolayı kalite, standart, verimlilik, sermaye, rekabet, pazar ve sürdürülebilirlik gibi iktisadi kavramlarla yakından ilişkilidir. Tarım sektörünün gelişimi dünya üzerinde değişimlerin doğru okunması, sektörün yerel ve global ihtiyaçlara göre konumlandırılması, yönlendirilmesi ve nihayetinde mahalli ve evrensel araştırma bulgularıyla elde edilen teknolojik yeniliklerin üreticiler tarafından kullanılmaya başlaması sonucunda davranış ve yeniliklerin benimsetilmesi ile mümkün olacaktır.

Bu işlevi de; kırsal kesimde yaşayan nüfusun mevcut deneyim, uygulama ve tutumları dışında yaşam standartları üzerinde de değişikliği amaçlayan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri sağlamaktadır.

Bilgi ve teknolojinin üretildiği noktadan, bunların dönüştürüldüğü ve üreticilere aktarıldığı ve nihayetinde üretici eli ile uygulandığı bu döngüsel zincirde sağlanan; tutum ve davranış değişiklikleri sayesinde yeni bilgi ve teknolojilerin benimsenmesi, iyi bir yaşam standardı, bilinçli ve güçlü bir üretici kitlesinin yanında bugün çevre koruma bilincine sahip sürdürülebilir bir tarımı da hedeflemektedir.

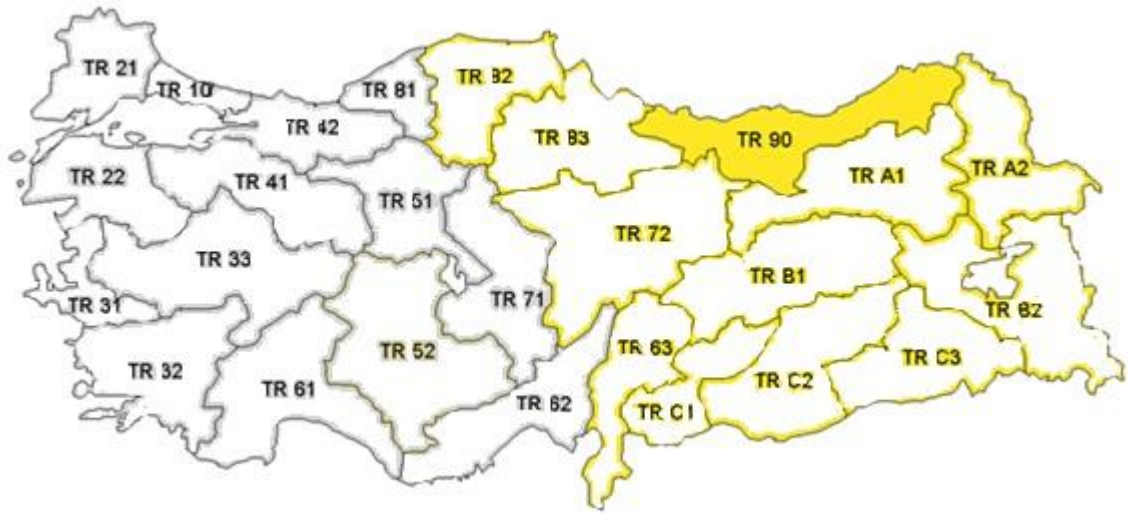
Tarımsal Yayım ve Danışmanlık sisteminin yaygın, etkin ve verimli bir yapıya kavuşmasını sağlamak amacıyla 2009 yılından beri, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri bakanlık tarafından desteklenmektedir.

Türkiye'de çiftçilerimizin bilgi ve becerilerini artırarak gelir seviyelerinin ve üretimde ürün artışının yanında, ürün kalitesini ve standardını yükseltmek amacıyla danışmanlık hizmeti sunan kişi, kurum ve kuruluşlarda 2014 yılı itibari ile 2 101 danışman 111 958 işletmeye hizmet vermektedir (Anonim 2014a). Bu danışmanların 243'ü (yaklaşık %12si) TR90 (Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu) bölgesinde bulunmaktadır.

Şekil 1.1. Tarım danışmanlarının bölgelere göre dağılımı

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Şekil 1.2. Türkiye istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasında araştırma alanı

Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri kapsamında Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)'na göre 12 bölgeden biri olan TR90 bölgesinde bulunan 6 ildeki (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon) tarımsal yayım hizmetleri açısından tarım danışmanlarının sosyo-ekonomik durumları ve etkinliği açısından mevcut durum analizi araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

TR90 bölgesinde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti veren tarım danışmanlarının amacı; yaygın, etkin ve verimli bir tarımsal yayım ve danışmanlık sistemi oluşturarak; çiftçi/tarımsal işletme sahiplerinin bilgi, teknik ve yöntemler konusundaki ihtiyaçlarının zamanında ve yeterli düzeyde karşılanmasını sağlamaktır. Tarımsal yayım ve danışmanlık kapsamında çalışan tarım danışmanları bölgelerine sundukları hizmetleri, olanakları ve sınırlılıklarını ortaya koymak, danışmanların mesleki gelişim kapasitelerini arttırmaya yönelik sorunlarını tespit etmek ve çözüm önerileri geliştirmek, tarım danışmanlarının mevcut ve gelecekteki durumlarını analiz etmeye yardımcı olmaktır**.**

Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin uygulanmasında önemli aktörlerden biri olan tarım danışmanlarının mesleki ve sosyo-ekonomik durumlarını belirlemek ve sistemin etkinliğini olumsuz yönde etkileyen unsurları ortaya çıkarmaktır.

1.4. Dünyada Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri

Tarımsal yayımla ilgili ilk bulgulara M.Ö.1800 yıllarında Mezopotamya'da rastlanmıştır. Arkeologlar o dönemlerde vergi kayıplarını önlemek için tabletler üzerine sulama ve fare mücadelesi konularında bazı yazıların yazıldığını bulmuşlardır. Aynı dönemlerde Mısır'da ve Antik Yunan'da da benzer tabletler bulunmuştur. M.S. dördüncü yüzyılda Romalılarda toprak sahiplerine yönelik bilgiler içeren tabletler bulunmuştur. Yine bu dönemlerde Çin'de tarımsal konularda tabletler bulunmuştur.

Görüldüğü gibi, yayımın kökleri oldukça eskiye dayanmaktadır (Jones and Garforth, 1997).

Yayım deyiminin kullanılması ise 1850'lere rastlamaktadır. İki önemli üniversite olan Cambridge ve Oxford kentsel ve endüstriyel alanlarda yaşayan insanların eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. "Üniversite yayımı" ilk olarak hayata geçirilmiş, başlangıçta sosyal konulara ağırlık verilmiştir. 1890'larda ise kırsal alanlarda tarımla ilgili konularda eğitimler yapılmaya başlanmıştır. İngiltere'de bu çalışmaların gelişmesi ve başarısı başka ülkelerde özellikle ABD'de benzer faaliyetlerin başlamasına vesile olmuştur. ABD'de 1890 yıllarında pek çok eyalette yayım çalışmaları başlamıştır (Jones and Garforth 1997).

Avrupa'da bugünkü anlamıyla modern yayım servislerinin kurulması Avrupa'da 1845 yılında patates salgın hastalığının ortaya çıkışından sonra başlamıştır. Bu hastalık en çok İrlanda'yı etkilemiştir. Çünkü İrlandalıların beslenmelerinde patatesin önemli bir rolü vardır. Bu salgın hastalık üzerine İrlanda'da gezici eğitmenler istihdam edilmiştir. Bu uzmanlar İrlanda genelinde bu hastalıktan etkilenen bölgeleri gezerek, hastalıkla mücadele konusunda üreticilere bilgi vermişler, hastalıkla mücadele yollarını anlatmışlardır. 19.yüzyılın sonlarında Almanya'da, 1870'te Danimarka'da ve 1840'ların sonu ve 1850'lerin başlarında da Hollanda'da yayım elemanları atanmıştır. İtalya'da ilk gezici tarım öğretmeni 1886 yılında atanmıştır. Bu arada ilk ulusal ve devlet tarafından finanse edilen yayım servisi 1879 yılında Fransa'da kurulmuştur (Jones and Garforth, 1997).

Dünyada tarımsal yayım sistemlerindeki değişim genel olarak incelendiğinde, özellikle II. Dünya Savaşından sonra yayım organizasyonlarının Tarım Bakanlıkları bünyesinde örgütlendikleri görülmektedir. O dönemlerde yaşanan gıda açığı ve kıtlık besin güvencesini ön plana çıkarmıştır. Bu sorunun çözümünde hükümetler, "Geleneksel Yayım Yaklaşımı"nı benimsemiş ve yoğun teknoloji transferiyle üretim açığı kapatılmaya çalışılmıştır (Çukur 2007).

Dünyada, tarımsal yayımın önemini kavramış ancak tarımla ilgili sorunlarını tam olarak çözemeyen ülkelerde pilot tarımsal yayım projeleri uygulanmıştır. Özellikle Dünya Bankası ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) tarımsal yayımda organizasyon ve etkinlik problemlerini tam olarak halledememiş gelişmekte olan ülkelerde yeni bir yayım yaklaşımını projeler şeklinde finanse etmiş ve desteklemiştir. Bu projelerde "Eğitim ve Ziyaret Yaklaşımı" kullanılmıştır. Bu ve benzeri tip yayım projeleri ile ülkelerde etkin yayım organizasyonlarının oluşturulması, benimsetilmesi ve kurumsallaştırılmasına çalışılmaktadır (Çukur 2007).

Gerek Geleneksel Yayım Yaklaşımında gerekse Eğitim ve Ziyaret Yaklaşımında teknolojiler yukarıdan aşağıya (top-down) bir yaklaşımla sunulmuştur. Yani araştırmalar büyük ölçüde araştırmacıların öngörülerine göre başlatılmış ve yürütülmüş, elde edilen sonuçlar "çiftçiler için yararlıdır" mantığı ile kırsal kesime aktarılmıştır. Bu sürece çiftçinin katkısı minimum seviyede kalmıştır. Araştırıcılar küçük çiftçilerin koşullarını göz ardı ettiklerinden yenilikler ya karlı olmamış ya çok riskli bulunmuş ya da çiftçilerin mevcut koşullarına uygun olamamıştır. Bunun en büyük nedeni çalışmaların çiftçi odaklı olmamasıdır (Çukur 2007).

Araştırma ve kalkınma programlarından daha ziyade büyük ölçekli işletmelerin yararlandığı ve küçük ölçekli işletmelerin ihmal edildiğinin anlaşılmasından sonra dünyada 1970'li yıllarda çiftçi öncelikli yeni bir yaklaşım gündeme gelmiştir. "Çiftçilik Sistemleri Araştırması ve Yayım Yaklaşımı"nda amaç küçük ölçekli işletmelere yönelik teknolojilerin geliştirilmesidir (Çukur 2007).

Dünyada 1990'lı yılların başlarında ise Katılımcı Yaklaşımlar gündeme gelmiştir. Katılımcı yaklaşımlarda yerel bilgiye önem verilmekte ve kırsal alanda yaşayanların sahip oldukları yerel bilgiler başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Yaklaşımın temel prensibi, karşılıklı öğrenmedir. Yani hem üreticiler hem de dışarıdan gelenler (ziraat mühendisleri, teknisyenler vb.) birbirlerinden bir şeyler öğrenmektedirler. Önceden planlanmış toplantılarda sorunlar görüşülmekte, fırsatlar ve potansiyeller belirlenmekte ve sonuçta eylem planları hazırlanmaktadır (Çukur 2007).

Bilindiği gibi geleneksel yaklaşımlarda merkezden yani yukarıdan aşağıya bir akış söz konusudur. Bu durumda üreticiler pasif alıcı olmakta, üreticilerin görüşlerine hiç başvurulmamakta veya çok az başvurulmaktadır. İşte unutulan veya gözardı edilen üreticileri yayım sürecine dâhil etmek, onların bilgi ve deneyimlerini paylaşmak için arayışlar başlamış ve bu dönemde katılımcı yaklaşımlar önem kazanmıştır. 1990'ların başlarında geliştirilen "Katılımcı Kırsal Değerlendirme, (KKD)" özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan bir yaklaşım olmuştur. KKD, yerel bilgiye odaklanmakta, yerel halkın kendi değerlendirmesini, planını ve analizini yapma gücünü kazandırmayı amaçlamaktadır (World Bank 1996).

Avrupa Birliği'nde Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri

Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerde zamanla yapılan değişiklikler yayımda kamunun yanında çiftçi örgütleri ve özel danışmanlık şirketlerinin önemli rol almasına yol açmıştır. Bugün Avrupa Birliği 28 ülkenin üye olduğu büyük bir organizasyon özelliğindedir. Bu ülkelerde farklı yayım sistemlerini görmek mümkündür. Tek tip bir anlayış egemen değildir. Hatta bir ülkenin değişik bölgelerinde dahi farklı yayım sistemleri görülebilmektedir (Özçatalbaş 2009). Aşağıdaki Çizelge 1.1'de AB ülkelerinde yayım sistemleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

Çizelge 1.1. Avrupa Birliği ülkelerinde yayım sistemleri **(**Özçatalbaş 2009**)**

Ülkeler	**Yayım Hizmetlerinden Sorumlu Kuruluşlar**
Finlandiya	Çiftçi Örgütleri
Fransa	Ziraat Odaları
İrlanda	Çiftçi Örgütleri
Belçika	Bakanlık ve Çiftçi Örgütleri
Portekiz	Bakanlık ve Çiftçi Örgütleri
İsveç	Ulusal Tarım Bordu (Bakanlığa bağlı)
İtalya	Çiftçi Örgütleri
Danimarka	Çiftçi Örgütleri
Avusturya	Çiftçi Örgütleri, Özel Kuruluşlar
Lüksemburg	Ziraat Odaları, Özel Kuruluşlar, Bakanlık
Almanya	Ziraat Odaları, Özel Kuruluşlar/ TD Şirketleri
Hollanda	Bakanlık, Ziraat Odaları, Özel Kuruluşlar
İngiltere	Özel Yayım-Danışmanlık Kuruluşları
İspanya	Bakanlığa Bağlı Kalkınma ve Danışma Birimi
Yunanistan	Bakanlık
Malta	Bakanlık
Estonya	Bakanlık, Ziraat Odaları, Özel Kuruluşlar/Şirketler
Slovenya	Ziraat ve Orman Odaları
Macaristan	Bakanlık, Özel Kuruluşlar, Ziraat Odaları, Üniversiteler
Çek Cumhuriyeti	Özel Kuruluşlar/TD Şirketleri
Polonya	Özel Kuruluşlar, Bakanlık, Ziraat Odaları

Bu kapsamda AB üyesi ülkelerde aşağıdaki sıralanan özellikteki birimler yayım hizmetlerini sunmaktadırlar.

a. Bakanlık/Kamu Yayım Birimleri

b. Bakanlığa Bağlı Özerk Yapıya Sahip Danışmanlık Şirketleri

c. Ziraat Odaları

d. Diğer Üretici Örgütleri

e. Tarımsal Danışmanlık Şirketleri

f. Serbest Tarım Danışmanları

Yayım, insanların sağlıklı fikirler oluşturmaları ve doğru kararlar vermelerine yardımcı olmak için, bilinçli bir şekilde bilgi, teknoloji ve yeniliklerin iletişimidir. Danışmanlık ise insanların amaçlarına ulaşmaları için uzmanlarca onlara en uygun önerilerin sunulması anlamında kullanılmaktadır. Kırsal yayım ise çiftçilere her konuda fikir

oluşturma ve doğru karar verme yönünde yardımcı olmak için iletişim metotlarının planlı bir biçimde kullanılmasına dönük bir eğitim sistemidir. Tarım Bakanlıkları yoluyla yürütülen kamu yayım ve danışmanlık hizmetleri dışında, özel yayım ve danışmanlık hizmetini yerine getiren kuruluşlar arasında kâr amaçlı özel üretim ve pazarlama şirketleri, ihracatçılar, özel tarımsal medya, özel danışmanlar, çiftçi örgütleri, kooperatifler, sivil toplum kuruluşları sayılabilir. Özel danışmanlık sisteminde bir kamu kuruluşu, kırsal kesime finansal destek sağlayan bir yardım kuruluşu veya çiftçi örgütü tarafından bir özel sektör firması veya sivil toplum kuruluşu ile belirli bir dönem için sözleşme yapılarak, çiftçilere danışmanlık hizmeti sunmaları sağlanmaktadır (Demiryürek 2014).

Organik üretim yöntemlerinde bilgi eksikliği, geçiş sürecinde problemlerin çözümü, tüm hijyenik standartlarla güvenli ve kaliteli ürünler üretmek ve organik ürünler için yeni pazarlama stratejileri oluşturmak için yayım ve danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, yeni AB üyelerinde organik tarım sistemleri, bazı ülkelerde organik tarıma yönelik fikir değiştirilmesi ve geleceğe yönelik doğa dostu tarım uygulamaları, organik tarım ve organik ürünlerin GDO'ya karşı korunması için organik tarımda danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Bavec 2006).

Ülkelerin çoğunda organik tarımla uğraşan çiftçiler tarımsal yayım servisleri aracılığıyla bilgiye gereksinimlerini karşılamaktadır. Bu durum bu tür bilgiye talebi arttırabilmektedir. Ancak organik üretimin organik tarımın temel ilkelerini kapsayıp kapsamadığı ve özellikle üreticilerin sisteme adapte olup olmadığı konusunda endişeler bulunmaktadır (Fersterer and Gruber 1998; Michelsen *et al.* 2001). Organik üretime geçişe karar verme sürecinde kamu yayım elemanları veya özel danışmanların, organik tarımla ilgili yayım hizmetleri sunması ile birlikte, diğer organik çiftliklere yönelik ziyaretlerin organize edilmesi, çiftçiler arasında doğrudan deneyim ve bilgi alışverişini kolaylaştırması çok önemlidir (Padel 1994). AB ve Türkiye'de organik tarıma yönelik yayım ve danışmanlık hizmetleri Çizelge 1.2'de verilmiştir.

Çizelge 1.2. AB ve Türkiye'de organik tarıma yönelik yayım ve danışmanlık hizmetleri (Lampkin *et al.* 1999; Bavec 2006; EC 2009b; Hellec and Blouet 2010; Demiryürek 2011; IFOAM 2014; GTHB 2014; Özçatalbaş 2014'den yararlanılarak oluşturulmuştur)

Ülkeler	Organik tarıma yönelik yayım ve danışmanlık hizmetleri									
	Özel ulusal/ bölgesel programla	Demonstrasyon	Ziraat odaları	Organik üretici birlikleri	Özel araştırma enstitüleri	Bakanlık	Özel danışmanlar	Kamu	Özel sektör	Kamu + Özel
Almanya	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓
Avusturya	✓		✓	✓		✓	✓	✓		
Belçika	✓	✓		✓						
Bulgaristan				✓		✓				
Çek Cumhuriyeti				✓		✓				✓
Danimarka	✓	✓		✓		✓				
Estonya							✓		✓	
Finlandiya	✓			✓			✓			
Fransa			✓	✓						✓
Güney Kıbrıs						✓				
Hırvatistan						✓				
Hollanda	✓	✓		✓			✓			
İngiltere	✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓
İrlanda				✓						
İspanya	✓			✓						
İsveç	✓				✓					✓
İtalya	✓			✓		✓				
Letonya				✓		✓				
Litvanya			✓			✓				
Lüksemburg			✓	✓			✓			
Macaristan										
Malta				✓		✓				
Polonya			✓			✓				
Portekiz	✓			✓						
Romanya						✓				
Slovakya						✓				
Slovenya			✓						✓	
Yunanistan										
Türkiye		✓		✓		✓		✓		✓

Kaynak:

1.5. Türkiye'de Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri

1.5.1. Tarihsel gelişimi

1.5.1.a. Osmanlı İmparatorluğu öncesi

Türkiye, özellikle Anadolu, tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Bu uygarlıklarda tarımsal faaliyetler, bölgenin iklim çeşitliliği nedeniyle çok çeşitli alanlarda yoğun bir şekilde yapılmıştır. Bu uygarlıkların en önemlileri, Asurlar, Hititler, Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar olmuştur. Eski bir coğrafya olan Anadolu'da, eski dünyanın ticaret merkezi olmasının da verdiği canlılıkla, çok çeşitli tarımsal faaliyetler eski devirlerden beri sürdürüle gelmiştir. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde toprakların mülkiyeti devletin olmuş ve kullanma hakkı kişilere verilmiştir. Özellikle Osmanlıdaki toprak düzeni, tarımsal faaliyetlere önemli ölçüde yön vermiştir. Bu dönemde tarım politikaları, askeri varlığın oluşturulması, vergilerin toplanması ve büyük şehirlerin gıda ihtiyacının karşılanması amaçlarına hizmet etmiştir (Koçak 2012).

Anadolu'nun M.Ö. 2000-1800 devrinde Asurlu tüccarlar Anadolu'dan altın, gümüş, simli kurşun, keçi kılı ve yapağı toplayıp Asur'a sevk etmekte, oradan da kumaş ve kalay getirmekte idiler. Yerli halk tarımla uğraşmakta ve borçlarını hasat dönemlerinde ödemekteydi. Karum ve Kültepe kazılarında hububat daneleri, el değirmenleri, hububat muhafazası olarak kullanılan küpler ile taş ambarlar bulunmuştur. Buğday ve mısır yetiştiriciliğinin yapıldığı ve tarlalarda borca karşılık işçi çalıştırıldığı ifade edilmiştir (Aktaş 1999).

Hitit devletinin (M.Ö. 1800-1200) ekonomisi tarıma dayalı idi. Frigya ve Asurluların istilası ile Hitit devleti yıkıldı ve M.Ö. 1100'de Yunanlılar Anadolu'nun batı kıyılarına yerleşerek geniş zeytinlikler kurdular. Anadolu Selçuklu devletinin ekonomik gücünü, tarım, ticaret ve el sanatları oluşturuyordu. Tarımsal faaliyet, Müslüman ve bir kısım Hristiyan halkın köylerde yaptığı tarla tarımı, yaylacılığa uygun yerlerde Türkmen

halkın ve çiftlik sahibi devlet adamlarının geniş meralarda besledikleri koyun başta olmak üzere hayvancılık ve kasaba ve şehir kenarlarında meyve yetiştirme ve bağcılıktan meydana geliyordu. Tarla tarımı ve hayvancılık yarı göçer ve göçerlerin uğraşı alanıydı. 14. yüzyıl ile birlikte 600 yılı aşkın süre tarihte önemli bir yer almış olan Osmanlı İmparatorluğu'nda tarım ağırlıklı bir iktisadi hayat varlığını sürdürmüştür (Aktaş 1999).

1.5.1.b. Osmanlı İmparatorluğu dönemi

Osmanlı döneminin sosyal, kültürel ve ekonomik tarihi hakkında bilgi veren tahrir defterlerindeki kayıtlar nüfusun %80-90'ının tarımsal faaliyetlerden gelir elde ettiğini göstermektedir. 1520-1530 yılları arasında da tahrir defterlerinden elde edilen bilgiler de tarım nüfusunun yüksekliği hakkında bilgi vermektedir.

Ekonomik açıdan toprakları rasyonel bir şekilde işleterek hububat üretiminin ara verilmeksizin sürdürülmesini amaçlayan tımar sistemi ise, Osmanlı tarımının temelini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti çağının en mükemmel tarımsal örgütlenmesini gerçekleştirmiş ancak bunu 19. y.y. dan sonra sürdürememiştir (Aktaş 1999).

Osmanlı devletinde tarımsal eğitim konusunda gerçek anlamda ilk çalışma Tanzimat döneminde başlamıştır. Yeşilköy'de 1848 yılında ilk Ziraat Okulu açılmıştır. Çeşitli sebeplerle bu okul 2 yıl sonra kapatılmıştır. Ardından 1893 yılında Halkalı Ziraat Mektebi kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş savaşı yıllarında ülkedeki her türlü eğitim faaliyeti sekteye uğramıştır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra her alanda olduğu gibi tarım alanında ki eğitim çalışmalarına da hız verilmiş ve 1928 yılında Ankara'da Yüksek Ziraat Mektebi kurulmuştur (Koçak 2012).

1.5.1.c. Cumhuriyet dönemi

Türkiye'de tarımsal yayım çalışmaları uzun bir geçmişe sahiptir. İhraç edilen ürünlerin daha kaliteli üretilmesine yönelik çabalar ilk yayım çalışmalarını ortaya koymuştur.

Tarımı modernleştirmek, çiftçilere yönelik yenilikler sunmak ve tarımsal kalkınmayı sağlamak üzere çeşitli dönemlerde farklı girişimlerde bulunulmuştur. Bu kapsamda; 1931 yılında I. Ziraat Kongresinin düzenlenmesi önemlidir. Bu kongrede tarımsal yapı incelenmiş ve çiftçilere tarım tekniklerini öğretmek ve bunları özendirmek gibi kararlar yer almıştır. 1937 yılında kırsal alanda yayım faaliyeti, köy öğretmenlerine görev olarak verilmiştir. 1938 yılında Köy ve Ziraat Kongresi düzenlenmiş ve tarımsal yayım gündeme gelmiştir. Yayımın örgütlenmesine 1943 yılında Ankara, Eskişehir ve Manisa illerinde başlanmış, 1958 yılında bütün illerde örgütlenme tamamlanmıştır. Tarımla ilgili birimler (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Devlet Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyelerinde dağılmış kuruluşlar) 1984 yılında tek Bakanlık çatısı altında toplanmıştır. Böylelikle taşra düzeyindeki yayım çalışmaları Tarım Bakanlığına bağlı 81 İl Müdürlüğü ve 802 İlçe Müdürlüğü tarafından yürütülmüştür (Koçak 2012).

1984 öncesi merkez düzeyde Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü (ZİGEM), il, ilçe, kısmen köy düzeylerindeki uzantılarıyla uzun yıllar ülkemizin tarımsal politikası doğrultusunda yararlı hizmetler vermiştir. Türk köylüsüne örnek teşkil etmesi amacıyla deneme ve üretme istasyonları kurmuş, selektörler kurarak tohum temizleme faaliyetlerinde bulunmuş, gübreyi, tarımsal alet ve makineleri Türk çiftçisine tanıtmış ve kullanımının yaygınlaştırılmasında önemli roller oynamıştır. Bu dönemde bedelsiz girdi destekli eğitim çalışmaları, kırsal alanda tarımsal faaliyetlerde gübre, kaliteli tohum, ilaç vs. gibi yoğun girdi kullanımının çiftçilerce benimsenmesini sağlamıştır. Ürün bazında üretimi geliştirme projeleri ile 1984'e kadar faaliyetler sürmüştür (Koçak 2012).

Başlangıçta oldukça yararlı hizmetler veren Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü'nün, zaman içerisinde giderek hantallaştığı, eleman, iş ve yönetim kalitesi yönünden etkisiz hale geldiği ve dolayısıyla hızla değişen ülke koşullarına ayak uyduramadığı görülerek Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü, 1984 yılında, Dünya Bankası ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonunun (IFAD) desteği ile 16 ilde Daniel BENOR'un Eğitim ve Ziyaret Sistemini yerleştirmek üzere pilot baz da Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi (TYUAP-I) başlatıldı (Koçak, 2012). Birincisi tamamlandıktan sonra, ikincisi

uygulanan TYUAP, ülkemizdeki en son dış kaynaklı tarımsal yayım projesidir. Dünya Bankası tarafından finanse edilen TYUAP ile, seçilen illerdeki yayım servislerinin yeniden organizasyonu ve proje aşamasında görev alacak 6 araştırma enstitüsünün güçlendirilmesi amaçlanmıştır. 1990 yılında ise (TYUAP-II), 21 ilde uygulamaya konulmuştur (Cinemre ve Demiryürek 2005).

Projenin temel amacı, araştırma kuruluşları ve yayım servislerini etkinleştirmek, araştırma-yayım arasındaki bağı güçlendirmek ve bu yolla çiftçilerin modern tarım teknolojilerini işletmelerinde uygulayarak, tarımda verimliliği ve üretimi artırmaktır. TYUAP temelde, Eğitim ve Ziyaret Sistemi'ne göre uygulanmıştır (Cinemre ve Demiryürek 2005).

Yeniden yapılanma ile Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nda ağırlıklı olarak kooperatiflerin kuruluşu, desteklenmesi ve denetlenmesinden sorumlu olan, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü (TEDGEM) bünyesinde üç şubeden oluşan bir Yayım Dairesi kuruldu. İllerde farklı Genel Müdürlüklerin taşra birimleri bir çatı altında toplanarak 7 şubeden (Proje ve İstatistik, Kontrol, Destekleme, Hayvan Sağlığı, Bitki Koruma, Çiftçi Eğitim ve Yayım, İdari ve Mali İşler) oluşan bir İl Müdürlüğü, ilçelerde ise ilçe müdürlükleri kuruldu (Değirmenci 2008).

Öte yandan, Türkiye Cumhuriyeti ve Almanya Federal Cumhuriyeti arasında imzalanan 1970 tarihli Teknik İşbirliği Antlaşması çerçevesinde, 27 Aralık 1986 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan bir milletlerarası antlaşmaya dayanarak uygulamaya geçen "Önder Çiftçi Projesi"; Türkiye Ziraat Odaları Birliği tarafından başlatılan kamu-dışı yayım faaliyetlerine ilişkin ilk girişim olmuştur. İleriki yıllarda ülkemizde daha da gelişecek tarımsal danışmanlık faaliyetlerinin temelini oluşturan Proje dahilinde, "üreticilerde görülen yetersiz bilgi ve eğitimden kaynaklanan düşük verimlilik, düşük dinamizm ve motivasyon ve genel olarak tarımsal danışmanlık alanındaki yetersizlikleri gidermek üzere", pilot bölge olarak belirlenen Tekirdağ'da, 1987 yılında iki Alman uzmanın görev yaptığı proje bürosunun açılması ile gönüllü çiftçiler beraberinde çalışmalara başlanmıştır (Anonim 2015c).

Eylül 1996 yılında projenin sona ermesi ile anlaşmalarla belirlendiği gibi, Alman Tarım Birliği'nin projeye olan katkıları sona ermiştir. Ancak, 2003 itibari ile, Türkiye Ziraat Odaları Birliği ile tüm dernekler arasında İşbirliği Protokolleri imzalanmaya başlamış olup, günümüzde, halen Tekirdağ, Muratlı, Malkara, Silivri, Polatlı, Konya, AgroGAP ve Lüleburgaz Önder Çiftçi Danışmanlık Dernekleri bu çerçevedeki faaliyetlerini devam ettirmektedir (Anonim 2015d).

1985 ve 1991 yıllarında gerçekleşen Bakanlığın yeniden yapılandırılması beraberinde, kooperatiflerin kuruluşu, desteklenmesi ve denetlenmesinden sorumlu olan merkez düzeyde Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş olan Yayım Dairesi ve Kırsal Kalkınma'da Kadın Dairesi başkanlıkları ve illerde İl Müdürlükleri dâhilindeki Çiftçi Eğitimi ve Yayım Şube Müdürlükleri, ilçelerde İlçe Müdürlükleri ve bazı köylerde de Köy Grubu Tarım Merkezleri çiftçi eğitimi ve tarımsal yayım hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu kamu birimleri idi (Anonim 2014h). Öte yandan, bu dönemde, kamu dışı yayımın yasal altyapısı henüz kurulmamış olmakla beraber,

- Ziraat odaları,
- Üretici örgütleri (kooperatifler, yetiştirici birlikleri gibi),
- Tarımsal danışmanlık dernekleri,
- Danışmanlık firmaları veya serbest tarım danışmanları,
- Gönüllü kuruluşlar,
- Tarımsal ve tarıma dayalı sanayi kuruluşları,
- Üniversiteler,
- Medya kuruluşları

tarafından da bir takım yayım hizmetleri "kamunun yönlendirme ve desteklemesinden yoksun bir şekilde kendiliğinden" gerçekleştirilmekteydi. Ancak, bu kuruluşların hizmetleri genellikle sadece belirli bölgeler veya konularla sınırlı olduğundan ülke geneli düşünüldüğünde oldukça yetersiz ve küçük ölçekte kalmıştır. Bu dönemde, Bakanlık görev alanına giren tarımsal yayım faaliyetlerinin kapsamını,

- Tarımsal yayım ve eğitim sistemi ve programları ile projelerini hazırlamak, uygulamak;
- Örnek çiftçi yetiştirmek ve örnek çiftçi yetiştirmek üzere eğitim program ve projeleri uygulamak;
- Çiftçi kadınları ve kızlarına ev ekonomisi, çocukları ve gençlerine teknik ve pratik çiftçilik öğretmek üzere tedbirler almak, uygulamalar yapmak;
- Tarım yayımı ve eğitimi için her türlü okul ve eğitim merkezi gibi tesisleri kurmak, kurslar açmak

oluşturmaktadır. Öte yandan, Bakanlık haricinde, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarımsal eğitim ve yayım faaliyetlerinden doğrudan sorumlu diğer kamu kuruluşu olup; Bakanlıkların gerektiğinde ilgili yayım faaliyetinde bulunan diğer kuruluşlar ile işbirliğinde bulunması da öngörülmüştür (Gülkök 2015).

2000'li yıllara değin, ülkenin bir kısmında "Eğitim ve Ziyaret Yaklaşımı kapsamında TYUAP faaliyetleri etkin olurken, bir kısım bölgelerde hala 1940'lardan beri süregelen şekilde kamu kuruluşları tarafından sunulan yayım faaliyetleri sürdürülmekteydi. Ancak, TYUAP sisteminde sistemin en önemli unsuru olan Köy Grubu Tarım Merkezlerinin son dönemlerinde etkinliğini kaybetmesi beraberinde, birçok köyde görev yapan personel il/ilçe merkezlerine çekilmiş, binalar amaç dışı kullanılmaya başlanmıştır24. Bu doğrultuda gelişen ihtiyaca yönelik olarak, 2004 yılına gelindiğinde, "Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi" (KÖYMER) başlatılmış, böylece kamu kuruşları yanında kamu dışı kuruluşların da hizmet sunumunda görev aldığı "Çoğulcu Yayım Yaklaşımı" doğrultusunda ilk adım atılmıştır. Ancak, 2006 yılından itibaren, KÖYMER çalışanlarının Bakanlıkta istihdam edilen sözleşmeli personel niteliği kazanması ile, Proje kamu dışı bir hizmet girişimi olma özelliğini kaybetmiştir (Gülkök 2015).

Özetle, 2006 senesine kadar "Geleneksel Yayım Yaklaşımı" doğrultusunda ülkemizde yürütülen tarımsal yayım faaliyetleri; çiftçilerin, yayımdan sorumlu çeşitli kamu kurumları bünyesinde, tarımsal teknikler üzerine bilgilendirilmelerini kapsamaktaydı.

Yayım faaliyetlerini, yerel kamu birimlerinde resmi hizmetlerin bir türü olarak ele alan ve devletten/yayımcıdan çiftçiye doğru tek yönlü gerçekleştirilen bir teknoloji transferine indirgeyen bu yaklaşım; hizmet kuruluşları ve araçları yeterince çeşitlendirilmediği, yerelde katılımcılığın dikkate alınmadığı, ithal yayım politika ve yöntemlerinin benimsendiği ve bu doğrultuda, hizmetlerin çiftçilerin gerçek ihtiyaçlarına cevap verir nitelikte olmadığı gibi temel nedenlerden ötürü istenilen ve beklenilen sonuçları doğurmamıştır (Gülkök 2015).

Öte yandan, bu çerçevede sunulan hizmetlerin küçük üreticilerden ziyade, orta - büyük ölçekli ve yenilikçi üreticileri hedef kitle olarak kabul ettiği söylenebilir. Söz konusu yayım yaklaşımı doğrultusunda, yayım hizmetlerinden faydalanan yenilikçi üreticilerin kırsal topluluklardaki diğer bireyleri etkilemesi yolu ile tarımsal üretimde gelişme sağlanmak istenmiş ve kırsal topluluklarda bu yolla zenginleşme ve gelişme beklenmiştir. En önemlisi, kırsal alanlarda yoksulluğa maruz kalan dezavantajlı sosyal gruplar ve genellikle aktif işgücü içinde dikkate alınmayan kadınlara yönelik eğitsel faaliyetler yeterince çeşitlendirilmemiştir. Bu sebeple, hizmetler sonucunda belli üreticilerde bir miktar üretim artışı ve zenginleşme yakalansa de, bu sonuçlar kırsal topumun tümüne yayılan ve refah seviyesine etki eden nitelikte sağlanamamıştır (Gülkök 2015).

2000'li yıllarda, ülkede tarım politikaları bakımından da uluslararası konjonktüre uyum sağlama gereği doğmuştur. Öte yandan, ulusal kalkınma planlarında AB'ye uyum ve DTÖ anlaşmalarının etkileri ön plana çıkmış ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan anlaşma ve Dünya Bankası ile yapılan Ekonomik Reform Kredisi anlaşması beraberinde "Tarım Reformu Uygulama Projesi" uygulamaya konmuştur. Bu kapsamda, dünya ticaretini bozan unsurların tasfiye edilmesi hedefi doğrultusunda, piyasaya müdahale aracı olan destekleme mekanizmasında değişime gidilmiş, ayrıca ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında devlet müdahalesinin azaltılması çerçevesinde özelleştirmeler konu olmuştur. Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Hükümetlerarası Konferans sonucu Türkiye ile AB arasında müzakerelerin resmen başlatılması ile sektörel politikaların yönü AB'ye çevrilmiş olup, 2007 yılı itibari ile de

Türk tarımının modernizasyonunu sağlamak amacıyla AB Katılım Öncesi Mali Yardımlarından (IPA) faydalanılması için gerekli program ve planlar uygulamaya koyulmuştur (Gülkök 2015).

Bu dönemde, dünya genelinde de, tarım ürünlerinde serbestleşen ticaret, küresel düzeyde rekabetçilik, yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesi, ürün kalite ve güvenilirliği, hayvan refahı ve doğal kaynakların sürdürülmesi için üstlenilen küresel sorumluluk tarım politikalarının stratejik önemini arttırarak daha kapsamlı ve yenilikçi bir çerçeve içinde tekrar ele alınmasını gerektirmiştir. Bu doğrultuda, belirlenen stratejik hedeflere ulaşmak üzere reforme edilen tarım sektörü politikalarının (temelde gıda güvenilirliğinin sağlanması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve rekabet gücü yüksek bir tarımsal yapının oluşturulması olmak üzere) üreticilere ulaştırılması ve benimsetilmesi için etkili bir insan kaynağı yönetimi aracı olarak tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri artan önemle sahip olmaktadır. Ülkemizde de bu bağlamda, tarım sektörünü ele alan hemen hemen bütün strateji belgelerinde (Ulusal Kalkınma Planları; Orta Vadeli ve Yıllık Programlar, Ulusal Tarım Sektörü Stratejik Planları, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejileri, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) Programı ve Kırsal Kalkınma Planları) yayım faaliyetlerinin, sektörel önceliklere hizmet etmek üzere geliştirilen stratejik politika ve tedbirlerde gündemin üst sıralarında yer tutmakta olduğu görülmektedir (Gülkök 2015).

Ayrıca, son on yıl içinde anlaşıldığı üzere, innovasyon üretimi ve yenilikçilik tüm sektörlerde katma değer sağlamakta ve rekabetçi dünya piyasalarında ülkeleri ekonomik olduğu kadar politik düzlemde de bir adım öteye taşımaktadır. Bu doğrultuda, ülkemizde bir ilk olan Ulusal Gıda AR-GE ve Yenilik Stratejisi kapsamında tarım ve gıda sektörü, yenilikçiliğin kritik olduğu diğer sektörler kadar önemle ele alınmış ve tarımda öngörülen yapısal dönüşümün ancak bilişim teknolojilerinin etkin kılınacağı bilgi sistemleri ve yayım hizmetleri ile mümkün olabileceği vurgulanmıştır (Gülkök 2015).

Ulusal düzeyde tarımsal yayım kavramına atfedilen bu stratejik önem, yeniden yapılandırılan tarım sektörünün politikalara ve 2006 yılında yürürlüğe koyulan Tarım Kanunu'nun esas teşkil ettiği tüm düzenlemelere yansımıştır. Aynı sene içinde tarımsal yayım ve danışmanlık faaliyetlerine ilişkin ardı ardına yayımlanan düzenlemeler, kavramın ilişkilendirildiği stratejik hedeflerin hakkını vermek üzere yayım ve danışmanlık sisteminin kapsamının genişletilmesi-derinleştirilmesi ve paydaşlar arasında işlerliğinin güçlendirilmesini sağlamak üzeredir (Gülkök 2015).

1.5.2. Türkiye'de tarımsal yayım ve danışmanlığın desteklenmesi

Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin desteklenmesine ilişkin faaliyetlere, "Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Desteklenmesi Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması ile 2009 yılında başlanmıştır. Karar ile, "ülkenin tarımsal yayım ve danışmanlık sisteminin çoğulcu, etkin ve verimli bir yapıya kavuşmasını sağlamak amacıyla", tarımsal danışmanlık hizmeti satın alan tarımsal işletmelere destekleme ödemesi yapılması öngörülmüştür (Anonim 2009).

Ancak, "Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerine Destekleme Ödemesi Yapılması Hakkında Tebliğ" ile 2012 yılından itibaren, danışmanlık alan işletmeler yerine, tarımsal işletmelere tarımsal danışmanlık hizmeti sunan kişi ve kuruluşların desteklenmesi uygulaması başlatılmıştır (Anonim 2012).

2006 yılında yürürlüğe giren tarımsal yayım ve danışmanlık yönetmeliği sonrasında danışmanlık hizmeti veren kişi ve kuruluşlara devlet desteği sağlanmaktadır. Yönetmeliğin 2006 yılında yayınlanmasına rağmen desteklemeler 2009 yılından itibaren başlamıştır. 21.05.2009 tarihli, 27234 sayılı resmi gazetede yayınlanan 2009/45 numaralı tebliğe göre bakanlık tarafından belirlenen bankaya çiftçi veya tarımsal işletmelere 225 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır. Çiftçi veya tarımsal işletmeler yatırılan parayı yayım ve danışmanlık hizmeti aldıkları kişi veya kuruluşlara vermektedir (Anonim 2014b).

27.05.2010 tarihli, 27593 sayılı resmi gazetede yayınlanan 2010/21 numaralı tebliğe göre 2009 yılında olduğu gibi bakanlık tarafından belirlenen bankaya çiftçi veya tarımsal işletmelere 500 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır. Çiftçi veya tarımsal işletmeler yatırılan parayı yayım ve danışmanlık hizmeti aldıkları kişi veya kuruluşlara vermektedir. Avrupa Birliği'ndeki gibi özel yayım ve danışmanlık şirketlerinin ve çiftçilerin yenilikleri yakından takip edebilmeleri için destekleme miktarı bir önceki yıla nazaran %122,2 oranında artış göstermiştir (Anonim 2014c).

26.03.2011 tarihli, 27886 sayılı resmi gazetede yayınlanan 2011/14 numaralı tebliğe göre Bakanlık tarafından belirlenen bankaya çiftçi veya tarımsal işletmelere 500 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır. Çiftçi veya tarımsal işletmeler 2009 ve 2010 yılında olduğu gibi, yatırılan parayı yayım ve danışmanlık hizmeti aldıkları kişi veya kuruluşlara vermektedir. Verilen destekler tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti veren kişi veya kuruluşlara doğrudan verilmediği için bu elemanlar danışmanlık ücretlerini çiftçilerden tahsil etmekte zorluklar yaşamıştır. Çiftçi veya tarımsal işletmeler kendilerine yatan yayım ve danışmanlık hizmeti desteklemesini kendilerine yatmış gibi düşünüp aldıkları parayı hizmet aldıkları kişi ve kuruluşlara iade etmekte zorluk çıkarmışlardır (Anonim 2014d).

12.06.2012 tarihli, 28321 sayılı resmi gazetede yayınlanan 2012/41 numaralı tebliğe göre bakanlık tarafından belirtilen bankaya hizmet alan her tarımsal işletme için hizmet aldığı kişi veya kuruluşa 600 TL destek sağlanmaktadır. Yatırılan paranın ilk 400 TL si yönetmeliğin çıktığı günden itibaren 5. ayın sonunda geriye kalan 200 TL si ise 12. ayın sonunda verilmektedir. 2011 yılına göre tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine verilen destekleme %20 oranında artış göstermiştir. 2011 ve önceki yıllarda karşılaşılan zorluklardan dolayı 2012 yılı ve sonrasında yatırılan destekleme parasının tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti veren kişi ve kuruluşların hesabına yatması oldukça kolaylık sağlamıştır (Anonim 2014e).

14.06.2013 tarihli, 28677 sayılı resmi gazetede yayınlanan 2013/31 numaralı tebliğe göre bakanlık tarafından belirtilen bankaya hizmet alan her tarımsal işletme için hizmet

aldığı kişi veya kuruluşa 600 TL destek sağlanmaktadır. Yatırılan paranın ilk 400 TL si yönetmeliğin çıktığı günden itibaren 5. ayın sonunda geriye kalan 200 TL si ise 12. ayın sonunda verilmektedir. Destekleme miktarı 2012 yılında ki gibi 600 TL olarak kalmıştır (Anonim 2014f).

12.04.2014 tarihli 28970 sayılı resmi gazetede yayımlanan 2014 yılı tarımsal desteklemelere ilişkin karara göre 2014 yılı içinde tarımsal danışmanlık desteği 600 TL olarak belirlenmiştir. Yatırılan paranın ilk 400 TL si yönetmeliğin çıktığı günden itibaren 5. ayın sonunda geriye kalan 200 TL si ise 12. ayın sonunda verilmektedir. (Anonim 2014g).

30.05.2015 tarihli 29371 sayılı resmi gazetede yayımlanan 2015 yılı tarımsal desteklemelere ilişkin karara göre 2015 yılı içinde tarımsal danışmanlık desteği 600 TL olarak belirlenmiştir. Yatırılan paranın ilk 400 TL si yönetmeliğin çıktığı günden itibaren 5. ayın sonunda geriye kalan 200 TL si ise 12. ayın sonunda verilmektedir (Anonim 2015b).

2016 yılı tarımsal destekler içinde; Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Desteği, Bakanlıkça yetkilendirilen tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti sunan Ziraat Odası ve Üretici Örgütlerine, işletme bazlı danışmanlık yapmak üzere en fazla iki tarım danışmanı için, istihdam edilen her bir tarım danışmanına on iki aylık hizmet sunumuna bağlı olarak 20.000 TL, eşit iki diilim halinde ödenecektir. Diğer yanda, Çiftçilik Musabe Veri Ağı Sisteminin 81 ilinde uygulamasına 2016 yılında da devam edilecektir. Buna göre belirlenen 6 bin işletmeye, işletme başına 425 TL ödenecektir (Anonim 2016).

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Marsh and Coleman (1955), "Önerilen Çiftlik Uygulamalarının Kabulü ve Çiftçi Özelliklerinin İlişkisi" isimli çalışmada, ele aldıkları 16 tarımsal yeniliği benimseyen ve benimsemeyen çiftçiler arasındaki farklı özellikleri saptamak için yaptıkları araştırmada incelenen 21 özellik içinde en fazla tarımsal yayım elamanı ile olan ilişkilerin etkili olduğunu belirtmektedir.

Opare (1997), "Gana Kakao Üreticileri tarafından Yenilikler Kabulü içinde Tarımsal Yayımı Rolü" isimli çalışmada Gana'da kakao üreticilerinin tarımsal yenilikleri benimsemelerinde yayım çalışmalarının etkisini araştırmış ve bilginin tarımsal yayım elemanlarından sağlanmasının başka kaynaklardan sağlanmasına göre, kabul etme oranlarının daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Evenson (1998), "Tarımsal Yayımın Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Ekonomik Katkıları" isimli çalışmada tarımsal araştırma ve yayım için yatırım modellerinin ekonomik ve kurumsal etkilerini gözden geçirmek için tarihsel bir bakış açısı içerisinde incelenmiştir, yayım faaliyetlerinin gelişen teknoloji ile birlikte eğitim ve yatırım faaliyetleri ile birlikte yürütülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Yurttaş vd (2000), "Tarımsal Eğitim Araştırma ve Yayım Faaliyetleri Arasındaki İlişkilerin Organizasyonu Üzerine Bir Çalışma: Dünyadaki Durum ve Türkiye ile Karşılaştırılması" isimli çalışmada Türkiye'de AB ülkelerinde ve ABD'de tarımsal eğitim araştırma ve yayım sistemlerini karşılaştırmış tarımsal eğitim, araştırma ve yayım faaliyetleri arasındaki ilişkilerin organizasyonunun incelemiş ve ülkemiz için yararlı ve uygulanabilir önerileri ortaya konulmasını amaçlamıştır.

Altınkaynak (2002), "Erzurum İli Uzundere İlçesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Tarımsal Yayım Açısından Kalkınma Olanakları" isimli çalışmada Erzurum ili Uzundere ilçesinin sosyo-ekonomik durumu incelenmiştir. İlçenin kalkınma olanakları

tarımsal yayım açısından araştırılmıştır. Araştırma sonucunda daha etkin tarımsal yayım faaliyetlerinin uygulanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Gökçe (2004) "Bin Köye Bin Tarımcı Projesi Üzerine Bir İnceleme" isimli çalışmada projenin uygulaması ile genel bilgiler verilmiştir. Çalışmada, projenin yeterli hazırlıklar yapılmadan aceleye getirildiği sonucunu vurgulamış, gerekli iyileştirilmeler yapılarak projenin uygulanabileceği kanısına varılmıştır. Araştırmacı; yönetimin yapılan eleştirileri dikkatle değerlendirmesini, projeye, süreklilik kazandırıcı iyileştirme ve önlemler eklenmesini, projenin daha sonraki yönetimleri de bağlayacak düzeyde yasal düzenlemelere bağlanmasını önermiştir.

Alagöz (2005), "Aşağı Seyhan Ovası'na, Adana Tarım İl Müdürlüğü Yayım Elemanlarınca Götürülen Yayım Hizmetlerinin Analizi" isimli çalışmada, Aşağı Seyhan Ovası'na Adana Tarım İl Müdürlüğü yayım elemanlarınca götürülen yayım hizmetlerini analiz edilmiştir. Bu doğrultuda Aşağı Seyhan Ovası'ndaki üreticilerin tarım ve tarımsal üretim konusunda ne tür bilgilere ihtiyaçları olduğu, bu bilgileri hangi kaynaklardan sağladıkları, Adana Tarım İl Müdürlüğü yayım elemanlarının Aşağı Seyhan Ovası'na götürdükleri yayım hizmetlerini nasıl değerlendirdikleri ortaya konulmuştur. Çalışmada Adana Tarım İl Müdürlüğü yayım elemanlarının kendilerini mesleki açıdan yeterli görmekle birlikte bürokrasinin yoğunluğu, kaynak yetersizliği ve genel olarak üreticilerin finansal ve pazarlama sorunları nedeniyle etkin yayım hizmeti veremedikleri sonucuna varılmıştır.

Bozkurt (2005), "Şanlıurfa İli Merkez İlçede Süt Sığırcılığı Yetiştirme Sorunlarının Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi Denemesi" isimli çalışmada, hayvansal üretim potansiyeli düşük olan Şanlıurfa ilinde hayvan yetiştiriciliğinin durumunu belirlemek burada var olan sorunlara çözüm önerileri geliştirmek, Tarım İl Müdürlüğü Çiftçi Eğitim ve Yayım Şubesinin hayvancılıkla ilgili tarımsal yayım çalışmalarını çözümleyerek bu etkinliğin artırılması için çalışma yöntemi ve organizasyonu konusunda görüş ve öneriler geliştirmek için yapılmıştır. Yapılan tartışma ve değerlendirmede yaymanın ve yetiştiricinin Tarımsal yayım çalışmalarındaki durumu

değerlendirilmiş ve yayım çalışmalarının üreticiye yeterince verilememesinin nedenleri belirtilmiştir.

Özer (2005), "Şanlıurfa Agro-Gap Önder Çiftçi Danışmanlık Derneği'nin Tarımsal Yayım Çalışmaları ve Etkisinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma" isimli çalışmada amaç tarımsal işletmelerde verimliliğin arttırılması, üretici gelirlerinin yükseltilmesi, tarımda teknik, ekonomik ve toplumsal ilerlemenin ön koşulunu hazırlamak, GAP Bölgesinde tarımsal üretim ve pazarlama olanaklarını daha da geliştirmek, tarım faaliyetlerinin bölge ve ulusal ekonomiye katkısını daha yüksek seviyelere çıkartmak amacıyla Şanlıurfa İl Merkezinde kurulmuş olan Agro-GAP Önder Çiftçi Danışmanlık Derneği'nin (ÖÇDD) tarımsal yayım çalışmalarını ve etkisini değerlendirmektir. Çalışma ve araştırma bulgularına göre Agro-GAP ÖÇDD'ne üye olan üreticilerin, üye olmayan üreticilere oranla daha genç, verimlilik çağında, eğitim düzeylerinin daha yüksek, daha büyük tarımsal araziye sahip oldukları ve daha bilinçli tarım yaptıkları, işletmelerinde kayıt tuttukları, tarımsal yayım çalışmalarına katıldıkları saptanmıştır. Ancak Agro-GAP ÖÇDD kendi üyelerine, bu tarımsal etkinliğin gelişiminde etkili olurken, üye olmayan üreticileri tarımsal gelişmelerden haberdar etmediği, üye olmayan üreticileri bilgilendirmediği ve üye olmayan üreticiler üzerinde etkin bir rol oynamadığı belirlenmiştir. Çalışmada Agro-GAP ÖÇDD'nin gelişimi ve daha etkili bir yayım çalışması yapabilmesi için öneriler yapılmıştır.

Saltan (2006), "Adana İli Aladağ İlçesi Kökez Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Kalkınma Açısından Tarımsal Yayım Çalışmalarının Değerlendirilmesi" isimli çalışma Adana İli Aladağ İlçesi Kökez köyünde yürütülmüştür. Bu çalışmada, köyün yerleşme düzeni, nüfusu, toplumsal yapısı, ekonomik yapısı, altyapı ve kamusal hizmetleri, tarımsal yayım hizmetleri incelenmiştir. Aynı zamanda Bin Köye Bin Tarımcı Projesi kapsamında çalışan personelin yürüttüğü tarımsal yayım faaliyetleri ve köyün kalkınması konusunda olası etkileri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda gerek tarım danışmanı gerekse diğer kuruluşlar/kişiler tarafından yapılan tarımsal yayım faaliyetlerinin Kökez köyü için faydalı olduğu saptanmıştır. Bölgede açılacak çeşitli alanlardaki yetiştiricilik, imalat vb konulardaki kursların üretimin yönlendirilmesi ve

değerlendirilmesi için gerekli olduğu ve bunun yanı sıra yapılan faaliyetlerin gelişmesi için üretici örgütlenmesinin sağlanması ve pazarlama probleminin çözülmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Şoraklı (2006), "Bin Köye Bin Tarımcı Projesi Kapsamında Görev Yapan Tarım Danışmanlarının Etkinliklerinin Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği" isimli çalışmada tarım danışmanlarının kişisel ve mesleki özellikleri, proje hakkında düşündükleri ve gerçekleştirdikleri etkinlikler ortaya konmuş, belirlenen sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmiştir. Tarım danışmanları çalışmalarını uzun vadeli planlamak yerine kısa vadeli planladıkları ve bu nedenle çalışmalarının başarı ve etkinliğinin azaldığı saptanmıştır. Bu sorunun ortadan kalkması için devlet desteğinin şart olduğu, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından destek verilmesi gerektiği hem çiftçiler hem de tarım danışmanları tarafından dile getirilmiştir. Tarım danışmanlarının görev yerlerindeki barınma, beslenme ve büro koşullarının iyileştirilmesi, danışmanlara bir arazi aracı sağlanması, gerekli alet ekipman yönünden desteklenmesi, danışmanların mezun oldukları bölümlere uygun üretim desenine sahip köylere gönderilmesi ve tarım danışmanlarının ihtiyaç duydukları konularda hizmet içi eğitim almalarının sağlanması gerektiği önerilmiştir. Üreticiler tarım danışmanlarından memnun olduklarını, köylerinin ihtiyaçları olan bilgileri getirdiklerini ve bazı yeniliklerin benimsenmesinde rol oynadıklarını belirtmişlerdir.

Çukur (2007), "Türkiye'de Uygulanan Tarımsal Yayım Politikaları ve AB'ne Uyum Açısından Öneriler Üzerine Bir Araştırma" isimli çalışmada, TYUAP öncesi ve sonrası dönemde, Türkiye'de uygulanan tarımsal yayım politikaları ve yayım çalışmalarında aksayan yönler incelenmiş, yayım politikalarının amaçları, araçları, uygulamaları ve uygulama sonuçları üzerinde durulmuştur. Araştırmada Türkiye'de uygulanan yayım politikaları ile Avrupa Birliği'nde uygulanan yayım politikaları arasında önemli farkların olduğu belirlenmiştir. En belirgin farkın tarımsal yayım politika amaçlarında olduğu saptanmıştır. Çalışmada Türkiye'de tarımsal yayımın önemli sorunlarının bütçe problemleri, organizasyon problemleri ve yasal düzenlemelerle ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Kara (2007), "Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi'nin Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi: Şanlıurfa İli Örneği" çalışma, Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi'ni araştırmanın kuramsal temeli olan "Dizgeler arası Tarımsal Yayım Modeli" temelinde hem danışmanlar, hem de üreticiler açısından çözümleyerek, soruna yönelik öneriler geliştirmek için yapılmıştır. Danışmanların üreticiler ile iç içe bulunmasından dolayı tarımsal yayım çalışmalarını yürütmenin daha kolay olduğunu, ancak zaman ve olanak yetersizliğinden dolayı danışmanların daha çok kendilerine danışan üreticilere hizmet verdikleri, çevre köylere araç sıkıntısı nedeniyle yeterince hizmet götürülemediği, tarımsal üretimde yoğun olarak çalışan kadınların tarım danışmanlarının çalışmalarından yeterince yararlanamadığı tespit edilmiştir.

Yılmaz (2007), "Aşağı Seyhan Ovasındaki Çiftçilerin Teknik ve İşletme Ekonomisi Yayım Biçimlerine Olan İhtiyaçlarının Saptanması Üzerine Bir Araştırma", isimli çalışmada Aşağı Seyhan Ovasındaki üreticilerin günümüzde teknik ve işletme ekonomisi yayım biçimlerine olan ihtiyaç durumları araştırılmıştır. Üreticilerin tarımla ilgili teknik ve işletme ekonomisi konularında ne tür bilgilere ihtiyaç duydukları, bu bilgileri hangi kaynaklardan sağladıkları, Adana Tarım İl Müdürlüğü'nün personel ve alet-ekipman yönünden teknik ve işletme ekonomisi yayım biçimleriyle ilgili yenilikleri benimsetebilecek olanaklara ne ölçüde sahip olduğu ortaya koyulmuştur. Etkili bir yayım faaliyetinde çok önemli bir unsur olan ve üretici ile yayımcının birebir karşılaşmasına olanak tanıyan üreticiyi bilgilendirme amaçlı olarak gerçekleştirilen ziyaretlerin daha sık ve yeterli düzeyde gerçekleştirilmesinin de üretici ile yayımcı arasındaki pek çok soruna çözüm getireceği bu nedenle de bu konudaki yetersizliklerin en kısa zamanda telafi edilmesi gerekmektedir.

Naswem *et al.* (2008), "Etkili Uzatma Teslim Temel Olarak Yasallaştırılmış Politikası" isimli çalışmasında Nijerya ve İngiltere'de tarımsal eğitim araştırma ve yayım sistemlerini karşılaştırmış; tarımsal eğitim, araştırma ve yayım faaliyetleri arasındaki ilişkilerin organizasyonun incelenmesi ve Nijerya için yararlı ve uygulanabilir önerilerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Dündar (2009), "Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesinin Kırsal ve Tarımsal Kalkınmadaki Rolü ve Uygulama Etkinliği: Şanlıurfa İli Örneği" isimli çalışmada ülkemizde büyük bir öneme sahip olan kırsal kalkınmada tarım danışmanlarının rolü ve kırsal kalkınmaya olan etkileri araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, tarım danışmanlarının üretim sorunlarının giderilmesinde yardımcı oldukları ancak projenin altyapısı oluşturulmadan hayata geçirildiği ve fiziki koşullarının yeterli olmadığı görülmüştür.

Saliu (2009), "Nijerya Tarımsal Yayım Hizmetleri Özelleştirme –Uygulanması İçin Önerilen Kılavuz" isimli çalışmada tarımsal yayımda kamu sektörünün rolünün ve etkisinin giderek azaldığı, yayım çalışmalarının finansmanının güçleştiği, bu nedenle kamunun yayım hizmetleri uzantısının azalması ya da tamamen özelleştirilmesi için analizler yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

Çakmak (2010), "Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi Kapsamında Tarım Danışmanlığı Sisteminin İnceleme ve Değerlendirilmesi: Tokat İli Örneği" isimli çalışmada, Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (TARGEL) projesinin çıkış noktası, amaçları ve TARGEL projesi kapsamında görev alan tarım danışmanlarının projenin amaçlarına ne kadar uygun faaliyette bulunduklarını, kendilerine yüklenen görevleri ne ölçüde yerine getirdiklerini, üreticilerin TARGEL projesi hakkındaki görüş ve düşünceleri ortaya konmuştur.

Derman (2010), "Mardin İlinde Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi Kapsamında Görev Yapan Elemanların Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Sistemine Bakışları" isimli çalışmada, TARGEL projesinin amaçlarını ve bu projede görev yapan tarım danışmanlarının mevcut durumunu, kendilerine yüklenen görevleri ne ölçüde yerine getirdiklerini, proje hakkındaki düşüncelerini ve önerilerini ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Elde edilen veriler analiz edilmiş ve sonuç olarak tarım danışmanları ve üreticilerin başarılı oldukları ifade edilmiştir.

Özçatalbaş ve ark. (2010c), "Türkiye'de tarım danışmanlığı sisteminin geliştirilmesine yönelik önlemler" isimli çalışmasında yayımın önemi, ülkelere göre tarımsal yayım ve danışmanlık sistemlerinin durumu, Türkiye'de ki mevcut durum incelenmiş, sorunlar ortaya konmuştur. Özel yayım ve danışmanlık sisteminin kamu yayımına alternatif olmasa da bazı bölgeler için gerekli hatta önlenemez olduğu vurgulanmıştır.

Sezgin (2010), "Factors influencing agricultural extension staff effectiveness in public institutions in Erzurum, Turkey". Yayımcıların etkinliğini belirlemek için bir ayda tarlada geçirdiği günleri bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak; yaş, cinsiyet, tarımsal yayım eğitimi alıp almama durumu, mezuniyet tarihi gibi değişkenler kullanılmıştır. Tam tayım yöntemiyle 131 yayımcıyla anket çalışması yapılmıştır ve model olarak en küçük kareler yöntemine başvurulmuştur. Yayımcıların etkinliği üzerine hizmet içi eğitimin etkili olduğu kanısına varılmış.

Toktaş (2010), "Adana İlinde Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (TARGEL) Uygulamalarının Değerlendirilmesi" isimli çalışmada, TARGEL projesinin çıkış noktasını, amaçlarını ve TARGEL projesi kapsamında görev alan tarım danışmanlarının projenin amaçlarına ne kadar uygun faaliyette bulunduklarını, kendilerine yüklenen görevleri ne ölçüde yerine getirdiklerini, üreticilerin TARGEL projesi hakkındaki görüş ve düşüncelerini ortaya koyabilmek ve TARGEL projesinin işlevselliğinin daha da arttırılabilmesi amacıyla görüş ve önerilerde bulunmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada projenin amaçları doğrultusunda hareket edilerek tarım danışmanlarının görevlendirildiği köy ya da beldelerdeki tarım potansiyeline göre yapıldığından bahsetmek mümkündür.

Artık (2012), "Paydaş Görüşlerden Hareketle Adana İlinde Serbest Tarım Danışmanlığı Sisteminin Değerlendirilmesi" isimli çalışma, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinin amaçlarını, sistemin ne derece uygun olarak işlediğini, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini vermekle yetkilendirilmiş olan kişi ve kurumlardan bu hizmeti vermekle yükümlü olan ve sorumluluk alan serbest tarım danışmanlarının (STD) paydaş fikirlerden yola çıkarak, yönetmeliğe uygun olarak ne derece tarımsal yayım ve

danışmanlık hizmetini yerine getirdiklerini ve serbest tarım danışmanlarının genel sorunlarını ortaya koyması amaçlanmıştır. Araştırma sonucuna göre, üreticilerin, zirai ilaç bayi sorumlularının ve serbest tarım danışmanlarının sosyo-demografik özellikleri, tarım danışmanları ve STD sistemine bakış açıları incelenmiştir. Tarım danışmanları ve STD hizmeti hakkındaki düşünceleri ortaya konulmuştur.

Kalanlar (2012), "Trakya'da Tarımdan Kaynaklanan Çevre Sorunları ve Çözümünde Tarımsal Yayımdan Yararlanılması Üzerine Bir Araştırma" isimli çalışmada; Trakya Bölgesinde Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli illerinde bilinçli gübre kullanımına karar vermede etkili olan faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda üreticilerin eğitilmesi gerektiği kanısına varılmıştır. Bu bağlamda yayım elemanlarına büyük görevler düşmektedir.

Koçak (2012), "AB'nde ve Türkiye'de Uygulanan Tarımsal Yayım Danışmanlık Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması" isimli çalışmada bilginin üretildiği kaynaktan bilgiye ihtiyaç duyan üreticiye ulaşabilme konusunda tarımsal yayım ve danışmanlığın önemi ve tarımsal üretime yapabileceği katkıların ne olabileceğini incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada AB ülkelerindeki tarımsal yayım ve bu kapsamda tarımsal yayım ve danışmanlığın Türkiye tarımına getirebileceği dönüşümün gerekliliğini incelemek amaçlanmıştır. Seçilmiş bazı AB ülkelerindeki tarımsal yayım ve danışmanlık sistemi de Türkiye ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmada kullanılan birincil veriler, 2015 yılının Kasım-Aralık-Ocak aylarında TR90 (Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu) kapsamında çalışan Sözleşmeli Ziraat Mühendisleri, Veteriner Hekimler ve ziraat ile ilgili iki yıllık ön lisans mezunlarıyla yüz yüze yürütülen anket çalışması yoluyla derlenen veriler oluşturmuştur. TR90 kapsamında görev yapan 202 tarım danışmanının 37'si (%18) Bahçe Bitkileri, 13'ü (%6) Bitki Koruma, 7'si (%4) Tarla Bitkileri, 7'si (%4) Toprak, 2'si (%1) Zootekni, 20'si (%10) Tarım Ekonomisi, 2'si (%1) Gıda Mühendisliği, 14'ü (%6) Tarım Makineleri, 100'ünü (%50) ise tarım ile ilgili ön lisans mezunları oluşturmaktadır. 202 tarım danışmanı toplam 1124 köyden sorumludur. Ayrıca konu ile ilgili yapılmış yerli ve yabancı yayınlar, istatistikler, kurum ve kuruluşların yapmış oldukları çalışmalar ikincil veri olarak kullanılmıştır.

3.2. Yöntem

Araştırma alanındaki tarım danışmanlarıyla tam sayım yöntemine göre 202 kişinin tamamı ile görüşme yapılarak veri toplanması planlanmıştır. Ancak araştırma alanın da 243 tarım danışmanı aktif olarak çalışmakta olup; 41 tarım danışmanı sağlık, izin durumu ve ankete katılmak istememe gibi nedenlerle kapsam dışında kalmıştır.

3.2.1. Veri toplama yöntemi

Anket uygulamasında tarım danışmanlarının endişelerini ortadan kaldırabilmek önemli bir faktördür. Bu yüzden anket soruları tarım danışmanlarını sıkıntıya sokmayacak açık yalın ve problem ve isteklerini açıkça ortaya koyabilecek şekilde hazırlanmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu daha önceki anket formlarından yararlanılarak

araştırıcı tarafından geliştirilmiştir. Veriler yüz yüze yapılan görüşmelerle elde edilmiştir.

3.2.2. Veri analiz yöntemi

Araştırmada anketlerden elde edilen veri ve bilgiler değerlendirilmeden önce anket formları üzerinde gerekli düzenlemeler yapılarak eksiklikler giderilmiş, sonra kodlanan veriler bilgisayara aktarılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ise MS OFFICE EXCEL ve SPSS paket programından yararlanılmıştır. Ekonometrik modellerin test edilmesinde LIMDEP'in bir uzantısı NLOGİT5 istatistik programından yararlanılmıştır. Elde edilen veriler; basit aritmetik ortalama, yüzde dağılımı olarak ortaya konulmuş ve çizelgeler ile sunulmuştur. Tarım danışmanlarının sosyo-ekonomik durumu ve etkinliğini belirlenmesinde sıralı logit model kullanılmıştır.

Bu çalışmada elde edilen verilerin ışığında tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığına etki eden sosyo-ekonomik faktörlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı bağımlı değişken olup haftada bir gün, 15 günde bir gün, ayda bir gün ve iki ayda bir gün tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı olmak üzere 4 kategoriye ayrılmıştır. Sıralı logit modelinde kullanılan değişkenler; bağımlı değişken olarak tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı (haftada bir=0, 15günde bir=1, ayda bir=2, iki ayda bir=3), bağımsız değişkenler olarak ise; cinsiyet (X_1), yaş (X_2), medeni durum (X_3), eğitim seviyesi (X_4), yabancı dil seviyesi (X_5), örgün eğitim dışında tarımla ilgili faaliyete katılma (X_6), kişisel eğitim ile ilgili faaliyete katılma (X_7), başka bir iş tecrübesinin olma durumu (X_8), mesleğe başlamadan önce yaşadığı yer (X_9), çiftçilik yapma durumu (X_{10}), periyodik hizmet içi eğitim (X_{11}), şeklinde oluşturulmuştur. Bağımlı değişken seçmemize karar verirken 'Erzurum ilinde kamuda çalışan yayımcıların etkinliği üzerine etkili olan faktörler' isimli çalışmaya dayanarak çiftçileri ziyaret sıklığı bağımlı değişken olarak seçilmektedir.

Sıralı logit model -∞ ile +∞ aralığında gözlenemeyen bir y* değişkeninin gözlenen y değişkeni ile ilişkilendirildiği bir modelden oluşturulabilir (Greene 2003: 736). Sıralı logit model iki değerli logit modelin genişletilmiş halidir ve aşağıdaki şekilde formüle edilir:

$$y^* = \sum_{k=1}^{K} \beta_k x_k + \varepsilon \qquad (1)$$

Burada X_i bağımsız değişkenler vektörü, ε ise hata terimidir. y değişkeni m kategori için gözlenirse şu eşitlik elde edilir (Long 1997):

$$y = m \quad \text{eğer} \quad \tau_{m-1} \leq y^* < \tau_m \qquad \text{m=1……..J için} \qquad (2)$$

Burada τ'lar eşik (threshold) değerleridir. Gözlenen y değişkeni y* ile ilişkilendirildiğinde (3) numaralı eşitlik elde edilir (Agresti 1990; Long and Freese, 2001: 138):

$$y = \begin{cases} 1 & eger \quad \tau_0 = -\infty \leq y_i^* < \tau_1 \\ 2 & eger \quad \tau_1 \leq y^* < \tau_2 \\ 3 & eger \quad \tau_2 \leq y^* < \tau_3 \\ 4 & eger \quad \tau_3 \leq y^* < \tau_4 = \infty \end{cases} \qquad (3)$$

Sıralı logit modelde J kategori olduğunda olasılıklara ilişkin denklemler aşağıda verildiği gibidir.

$$\Pr ob(y=1) = L\left(-\sum_{k=1}^{K} x_k \beta_k\right) \quad (4)$$

$$\Pr ob(y=2) = L\left(\tau_2 - \sum_{k=1}^{K} x_k \beta_k\right) - L\left(-\sum_{k=1}^{K} x_k \beta_k\right) \quad (5)$$

$$\Pr ob(y=3) = L\left(\tau_3 - \sum_{k=1}^{K} x_k \beta_k\right) - L\left(\tau_2 - \sum_{k=1}^{K} x_k \beta_k\right) \quad (6)$$

$$\Pr ob(y=J) = 1 - L\left(\tau_{j-1} - \sum_{k=1}^{K} x_k \beta_k\right) \quad (7)$$

Sıralı modellerdeki önemli bir varsayım, paralellik varsayımı yani β tahminlerinin eşik değerlerinde sabit olduğudur. Diğer bir ifadeyle, x'in etkilerinin yani katsayılarının, hangi kategori olduğuna bakılmaksızın sabit olması gerektiğidir. Bu durum literatürde Paralel Eğimler varsayımı (Parallel Slopes Assumption) ya da Oransal Risk varsayımı (Proportional Odds Assumption) olarak da bilinmektedir (Liao 1994: 40; Selim 2009: 252).

Oransal fark modeli, F(.)=exp(.)/[1+exp(.)] şeklinde yazılabilir. Sıralı logit modelde bir gözlem değerini gözlemenin olasılığı şöyledir:

m=1 kategorisi değişkenin minimum değerini, m=2 kategorisi bir sonraki sıralı değerini, m=j ise j. sıralı değerini göstermektedir. (http://staff.washington.edu/glynn/olr.pdf, 2010).

$$\Pr ob(y=j) = \frac{1}{1+e^{-u_j + \sum \beta_k x_k}} - \frac{1}{1+e^{-u_{j-1} + \sum \beta_k x_k}} \quad (8)$$

Yukarıdaki denklem olabilirlik fonksiyonunu çıkarmak ve katsayıların en yüksek olabilirlik tahminini yapmak için kullanılır. Modelin sıralı logit tahminleri bu denklemden hareketle ortaya çıkarılır. Sıralı logit modeldeki katsayılar bağımsız

değişkenlerin marjinal etkilerini göstermezler. Bu nedenle, bu çalışmada model katsayılarının yorumlanabilmesi için marjinal etkiler de bulunmuştur (Kızılgöl 2012).

4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinde TR90 Düzey II bölgesinde toplam 202 danışman etkin olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye genelinde toplam danışmanlık hizmeti sunan kişi, kurum ve kuruluşlarda 2014 yılı itibari ile 2 101 danışman 111 958 işletmeye hizmet vermektedir.

4.1. Tarım Danışmanlarının İllere ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Çizelge 4.1.Tarım danışmanlarının illere ve cinsiyete göre dağılımı

	Cinsiyet					
İller	**Erkek**	**(%)**	**Kadın**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	5	2,5	2	1,0	7	3,5
Rize	2	1,0	3	1,5	5	2,5
Trabzon	11	5,4	15	7,4	26	12,9
Gümüşhane	3	1,5	1	0,5	4	2,0
Giresun	39	19,3	44	21,8	83	41,1
Ordu	27	13,4	50	24,8	77	38,1
Toplam	**87**	**43,1**	**115**	**56,9**	**202**	**100,0**

*Orijinal hesaplamalar

Bölgedeki tarım danışmanlarına bakıldığı zaman %56,9'unun kadın %43,1'inin erkek olduğunu görülmektedir (Çizelge 4.1). Bu araştırmada da elde edilen verilere göre bölgede kadın tarım danışmanlarının oransal olarak erkek tarım danışmanlarından fazla olduğu göstermektedir.

İzmir ilinde yürütülen araştırmada; tarım danışmanlarının 759'unun (%74,3) erkek, 262'sinin (%25,7) de kadın olduğu belirlenmiştir (Gökçe 2004). Şanlıurfa İlinde yapılan bir araştırmada danışmanların %14,3'ünün kadın, %85,7'sinin ise erkek olduğu tespit edilmiştir (Kara 2007). Şanlıurfa ilinde görev yapan 80 tarım danışmanından 16'sı kadın (%20), 64'ü erkek olduğu belirlenmiştir (%80) (Dündar 2009). Adana İlinde yapılan bir araştırmada 25 tarım danışmanının 1'i kadın, 24'ü erkek olduğu tespit

edilmiştir (Toktaş 2010). Mardin ilinde yürütülen araştırmada; tarım danışmanların 2'si kadın 29'u erkek, olduğu bilgisi verilmiştir (Derman 2010).

Bu sonuçlara bakıldığında diğer bölgelerde çalışan kadın tarım danışmanların erkek tarım danışmanlardan az olduğu fakat TR90 bölgesinde kadın tarım danışmanların sayıca fazla olduğu görülmektedir.

4.2. Tarım Danışmanlarının İllere ve Yaşa Göre Dağılımı

Çizelge 4.2. Tarım danışmanlarının illere ve yaşa göre dağılımı

	Yaş									
İller	**20-30 Yaş Arası**	**(%)**	**31-40 Yaş Arası**	**(%)**	**41-50 Yaş Arası**	**(%)**	**50<**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	2	1,0	5	2,5	0	0,0	0	0,0	7	3,5
Rize	2	1,0	0	0,0	3	1,5	0	0,0	5	2,5
Trabzon	12	5,9	12	5,9	2	1,0	0	0,0	26	12,9
Gümüşhane	1	0,5	3	1,5	0	0,0	0	0,0	4	2,0
Giresun	47	23,3	18	8,9	10	5,0	8	4,0	83	41,1
Ordu	57	28,2	13	6,4	3	1,5	4	2,0	77	38,1
Toplam	**121**	**59,9**	**51**	**25,2**	**18**	**8,9**	**12**	**5,9**	**202**	**100,0**

*****Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının %59,9'unu 20-30 yaş arasında olduğu görülmekte olup bu durum tarım danışmanlarının genç ve dinamik bir yapıda olduğunu göstermektedir (Çizelge 4.2). Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri ile birlikte ilk deneyimlerini tarım danışmanlığı sektöründe elde edebilecek dinamik bir yapı görülmektedir. Tarım danışmanlarının %5,9'luk kısmı ise emekli olduktan sonra tarım danışmanlığı yapmaya başlamıştır.

İzmir ilinde yürütülen bir çalışmada toplam 22 danışmanın görevlendirilmiş olduğu ve araştırmada 16 tarım danışmanı ile anket çalışması yapıldığı ve bu danışmanların ortalama yaşlarının 28,7 olduğu tespit edilmiştir (Gökçe 2004). Erzurum İlinde yürütülen çalışmada 18 tarım danışmanı ile anket çalışması yapılmış, tarım

danışmanların yaş ortalamalarının 30 olduğu tespit edilmiştir (Şoraklı 2006). Şanlıurfa İlinde yapılan bir diğer araştırmada yaş ortalamalarının ağırlıklı olarak 30-35 yaş aralığında olduğu %71,4 tespit edilmiştir (Kara 2007). Şanlıurfa İlinde yapılan bir araştırmada tarım danışmanlarının yaş ortalamasının 32 olduğu tespit edilmiştir. Danışmanların yaş dağılımına bakıldığında %50'si 31-35 yaş aralığında olup, bunu %38,7 ile 26-30 yaş aralığı takip etmektedir. En az ise %11,3 ile 36-40 yaş aralığı olduğu tespit edilmiştir (Dündar 2009). Proje kapsamında Mardin'de görev yapmakta olan tarım danışmanlarının yaşları 26 ile 40 yaş arasında değişmekte olup, ortalama yaş 32,8'dir. Yaş ortalaması itibariyle dinamik ve genç bir potansiyele sahip olan tarım danışmanlarının görev aldıkları projede aktif bir şekilde yer alıp verimli olabilecekleri söylenebilir (Derman 2010). Adana ilinde yapılan bir araştırmada danışmanların yaşları 25 ile 37 arasında değişmekte olup %28,0'inin yaşları 26 ile 30 yaş arasında; %40,0'ının yaşları 30 ile 35 yaş arasında ve %28,0'inin yaşları 35 yaş ve üzeridir (Toktaş 2010).

Genel olarak elde edilen verilere göre tarım danışmanlarının genç ve dinamik bir yapıda oldukları ve yürüttükleri çalışmalarda verimli olabilecekleri söylenebilir fakat tarım danışmanlarının ilk deneyim kazanacağı yer danışmanlık hizmeti olması sistemi etkinsizleştirmektedir.

4.3 Tarım Danışmanlarının İllere Göre Eğitim Seviyesinin Dağılımı

Çizelge 4.3. Tarım danışmanlarının illere göre eğitim seviyesinin dağılımı

	Eğitim Seviyesi							
İller	**Ön Lisans**	**(%)**	**Lisans**	**(%)**	**Y. Lisans**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	1	0,5	5	2,5	1	0,5	7	3,5
Rize	3	1,5	2	1,0	0	0,0	5	2,5
Trabzon	4	2,0	17	8,4	5	2,5	26	12,9
Gümüşhane	2	1,0	2	1,0	0	0,0	4	2,0
Giresun	54	26,7	23	11,4	6	3,0	83	41,1
Ordu	33	16,3	36	17,8	8	4,0	77	38,1
Toplam	**97**	**48,0**	**85**	**42,1**	**20**	**9,9**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Bölgedeki tarım danışmanlarının %48'i ön lisans, %42,1'i lisans ve %9,9'u ise yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir (Çizelge 4.3). Ön lisans mezununun ağırlıkta olmasının nedeni; bölgede fındık üretiminin ağırlıkta olmasından dolayı fındık eksperliği bölümü mezunlarının tarım danışmanlığı işini seçmesinden kaynaklanmaktadır.

İzmir ilinde yürütülen araştırmada tarım danışmanlarının 12'sinin lisans, 2'sinin yüksek lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir (Gökçe 2004). Erzurum İlinde yürütülen çalışmada tarım danışmanlarının %83,0'ünün lisans, %11,0'inin lisansüstü ve %6,0'sının doktora düzeyinde diplomaya sahip oldukları tespit edilmiştir (Şoraklı 2006). Şanlıurfa İlinde yürütülen araştırmada danışmanların %85,7'sinin lisans ve %14,3'ünün yüksek lisans derecesine sahip oldukları tespit edilmiştir (Kara 2007). Şanlıurfa ilinde yapılan bir araştırmada tarım danışmanlarının %82,5'ini oluşturan 66 kişinin lisans, %17,5'ini oluşturan 14 kişinin ise yüksek lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir (Dündar 2009). Adana ilinde yapılan bir araştırmada tarım danışmanlarının %68,0'i lisans mezunu, %32 ise yüksek lisans mezunudur (Toktaş 2010).

4.4. Tarım Danışmanlarının İllere Göre Örgün Eğitim Dışında Tarım İle İlgili Faaliyete Katılma Durumu

Çizelge 4.4. Tarım danışmanlarının illere göre örgün eğitim dışında tarım ile ilgili faaliyete katılma durumu

	Örgün Eğitim Dışında Faaliyete Katılma					
İller	**Hayır**	**(%)**	**Evet**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	1	0,5	6	3,0	7	3,5
Rize	2	1,0	3	1,5	5	2,5
Trabzon	4	2,0	22	10,9	26	12,9
Gümüşhane	1	0,5	3	1,5	4	2,0
Giresun	21	10,4	62	30,7	83	41,1
Ordu	33	16,3	44	21,8	77	38,1
Toplam	**62**	**30,7**	**140**	**69,3**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının örgün eğitim dışında %69,3'ü tarım ile ilgili faaliyetlere katılmış olup ve Giresun ili bu konuda en yüksek faaliyet gösteren il olduğu görülmektedir (Çizelge 4.4). Bu tür faaliyetlere katılmanın danışmanlara mesleki açıdan katkı sağlayacağı ifade edilebilmektedir.

4.5. Tarım Danışmanlarının İllere Göre Kişisel İletişim Becerileri İle İlgili Faaliyete Katılma Durumu

Çizelge 4.5. Tarım danışmanlarının illere göre kişisel iletişim becerileri ile ilgili faaliyete katılma durumu

Kişisel Eğitim Becerileri İle İlgili Faaliyete Katılma						
İller	**Hayır**	**(%)**	**Evet**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	2	1,0	5	2,5	7	3,5
Rize	3	1,5	2	1,0	5	2,5
Trabzon	9	4,5	17	8,4	26	12,9
Gümüşhane	1	0,5	3	1,5	4	2,0
Giresun	32	15,8	51	25,2	83	41,1
Ordu	23	11,4	54	26,7	77	38,1
Toplam	**70**	**34,7**	**132**	**65,3**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanları kişisel eğitim becerileri ile ilgili faaliyetlere %65,3 oranında katılım sağlamıştır (Çizelge 4.5). Kişisel eğitim çalışmalarına katılan danışmanların çiftçiler ile iletişim konusunda daha başarılı olacakları öngörülmektedir. Kişisel eğitim becerilerini arttırma faaliyetine katılan danışmanların daha aktif, daha katılımcı, özgüven sahibi ve girişimcilik kabiliyeti yüksek birer birey olmalarına katkı sağlayacakları kanısına varılabilir.

4.6. Tarım Danışmanlarının Aylık Gelir Dağılımı

Çizelge 4.6. Tarım danışmanlarının aylık gelir dağılımı

	Aylık Gelir Grupları													
İller	**<1000**	**(%)**	**1001-1500**	**(%)**	**1501-2500**	**(%)**	**2501-3500**	**(%)**	**3501-4500**	**(%)**	**4501 <**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	0	0,0	5	2,5	2	1,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	7	3,5
Rize	0	0,0	3	1,5	0	0,0	1	0,5	0	0,0	1	0,5	5	2,5
Trabzon	0	0,0	19	9,4	7	3,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	26	12,9
Gümüşhane	0	0,0	3	1,5	0	0,0	1	0,5	0	0,0	0	0,0	4	2,0
Giresun	2	1,0	66	32,7	10	5,0	4	2,0	1	0,5	0	0,0	83	41,1
Ordu	0	0,0	62	30,7	10	5,0	4	2,0	1	0,5	0	0,0	77	38,1
Toplam	**2**	**1,0**	**158**	**78,2**	**29**	**14,4**	**10**	**5,0**	**2**	**1,0**	**1**	**0,5**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının aylık gelirlerine baktığımız zaman %78,2'sinin 1001-1500 TL arasında gelir sağladıkları görülmektedir (Çizelge 4.6). 1001-1500 TL dışında diğer gelir gruplarında bulunan danışmanların; ev kirası, arazi kirası, yapılan diğer işler ve eşlerinin sağladıkları gelirden dolayı değişiklik göstermiştir.

4.7. Danışmanlık Hizmeti Verilen Çiftçi Sayısı

Çizelge 4.7. Danışmanlık hizmeti verilen çiftçi sayısı

İller	Ağırlıklı Ortalama
Artvin	58
Rize	60
Trabzon	60
Gümüşhane	50
Giresun	60
Ordu	60

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının hizmet verdikleri çiftçi sayılarının ağırlıklı ortalaması alınıp Çizelge 4.7 oluşturulmuştur. Bölgeye bakıldığı zaman Artvin, Rize, Trabzon, Giresun

ve Ordu illerinde fındık ve çay bahçesi yoğunlukta olduğu, çiftçilerin çay ve fındık üretimi yaptığı, Gümüşhane ilinde ise çiftçilerin büyükbaş hayvancılıkla uğraştığı gözlenmiştir.

4.8. Tarım Danışmanının Hizmet Vereceği Konu Alanı ve Azami İşletme Sayıları

Çizelge 4.8. Tarım danışmanın hizmet vereceği konu alanı ve azami işletme sayıları **(**Anonim 2014a)

Hizmet Alanı	İşletme Sayısı
Seracılık	50
Bahçe Bitkileri	60
Tarla Ziraatı (sulu)	60
Tarla Ziraatı (kuru)	70
Büyükbaş Hayvancılık (süt)	50
Büyükbaş Hayvancılık (besi)	80
Küçükbaş Hayvancılık	80
Su Ürünlerinde	15
Arıcılık	50
Kanatlı hayvan yetiştiriciliği	60

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının yayınladığı Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri uygulama esaslarında yer alan tarımsal danışmanlık hizmeti verecek kişi ve kuruluşlarda bir tarım danışmanın hizmet vereceği alan ve azami işletme sayıları Çizelge 4.8 belirtilmiştir.

TR90'da da bahçe bitkileri ve büyükbaş hayvancılığın (süt) yaygın olması işletme sayıları ile uygun düşmektedir.

4.9. Danışmanlık Hizmeti Verilen Köy Sayısı

Çizelge 4.9. Danışmanlık hizmeti verilen köy sayısı

İller	Ağırlıklı Ortalama
Artvin	8
Rize	11
Trabzon	5
Gümüşhane	11
Giresun	5
Ordu	6

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının hizmet verdiği köy sayılarının ağırlıklı ortalaması alınıp Çizelge 4.9 oluşturulmuştur. Bölgede 1124 köyde danışmanlık hizmeti verilmektedir. Bölgenin dağınık ve arazilerin parçalanmış olması dolayısıyla her köye danışmanlık hizmeti verilememiştir. Tarım danışmanlığı hizmetinden yararlanabilmek için çiftçinin en az 10 dönüm araziye sahip olması gerekmektedir. Bu durum da danışmanlığın her köye verilememesinin en önemli sebebini oluşturmaktadır.

4.10. Tarım Danışmanlarının Çiftçileri Ziyaret Sıklığı

Çizelge 4.10. Tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı

	Ziyaret Sıklığı									
İller	Haftada Bir	(%)	15 günde bir	(%)	Ayda Bir	(%)	İki ayda bir	(%)	Toplam	(%)
Artvin	3	1,5	4	2	0	0	0	0	7	3,5
Rize	0	0	3	1,5	2	1	0	0	5	2,5
Trabzon	4	2	12	5,9	4	2	6	3	26	12,9
Gümüşhane	1	0,5	1	0,5	1	0,5	1	0,5	4	2
Giresun	30	14,9	37	18,3	11	5,4	5	2,5	83	41,1
Ordu	8	4	43	21,3	24	11,9	2	1	77	38,1
Toplam	**46**	**22,8**	**100**	**49,5**	**42**	**20,8**	**14**	**6,9**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının %49,5'i çiftçileri 15 günde bir ziyaret etmektedir (Çizelge 4.10). Ziyaretlerin daha sık olması sonucu çiftçilere üretim vb konularda daha fazla bilgi aktarımının sağlanacağı düşünülmektedir.

4.11. Tarım Danışmanın Hizmet Verilen Konu Alanı ve Azami Kontrol Sıklığı

Çizelge 4.11. Tarım danışmanın hizmet verilen konu alanı ve azami kontrol sıklığı **(**Anonim 2014a)

Hizmet Alanı	Kontrol Sıklığı
Seracılık	30
Bahçe Bitkileri	20
Tarla Ziraatı (sulu)	12
Tarla Ziraatı (kuru)	10
Büyükbaş Hayvancılık (süt)	40
Büyükbaş Hayvancılık (besi)	20
Küçükbaş Hayvancılık	20
Su Ürünlerinde	12
Arıcılık	12
Kanatlı hayvan yetiştiriciliği	12

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının yayınladığı Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri uygulama esaslarında yer alan tarımsal danışmanlık hizmeti verecek kişi ve kuruluşlarda bir tarım danışmanının hizmet vereceği alan ve azami kontrol sıklıkları Çizelge 4.11 belirtilmiştir.

TR90'da yapılan anket sonucu tarım danışmanlarının %49,5'ini çiftçileri 15 günde bir ziyaret etmesi yılda 24 kereye denk gelmektedir bu durum da bahçe bitkileri ve büyükbaş hayvancılığın ziyaret sıklığına uygun düşmektedir.

4.12. Tarım Danışmanlarının Mesleğe Başlamadan Önce Yaşadığı Yerler

Çizelge 4.12. Tarım danışmanlarının mesleğe başlamadan önce yaşadığı yerler

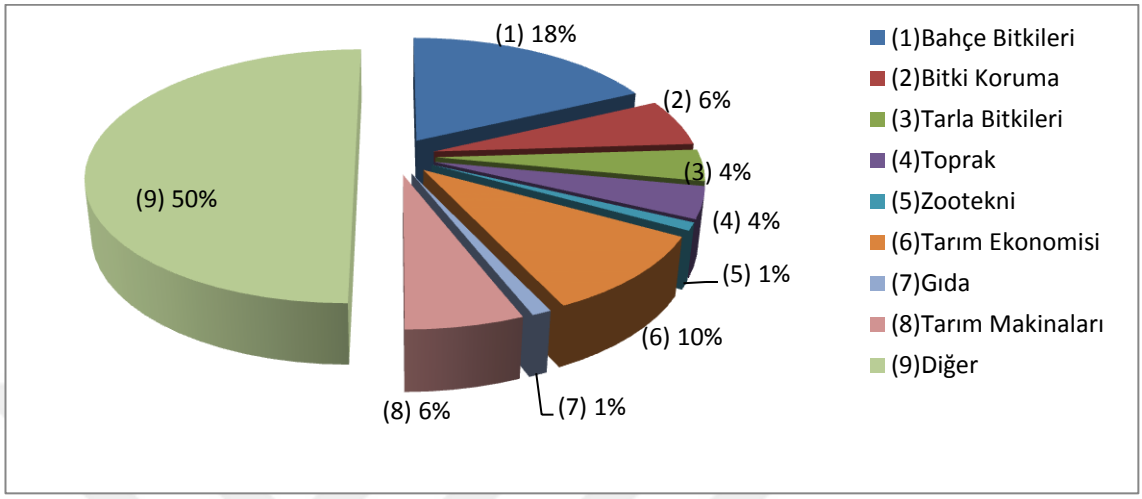
	Hayatınız Nerde Geçti							
İller	**Kırsal alanda**	**(%)**	**Kentte**	**(%)**	**Her ikisi de**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	1	0,5	2	1,0	4	2,0	7	3,5
Rize	1	0,5	2	1,0	2	1,0	5	2,5
Trabzon	2	1,0	7	3,5	17	8,4	26	12,9
Gümüşhane	1	0,5	0	0,0	3	1,5	4	2,0
Giresun	7	3,5	34	16,8	42	20,8	83	41,1
Ordu	10	5,0	20	9,9	47	23,3	77	38,1
Toplam	**22**	**10,9**	**65**	**32,2**	**115**	**56,9**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Bölgede bulunan tarım danışmanlarının %56,9'u hem kentte hem de kırsalda yaşadıkları için danışmanlık yaptığı yerlere daha kolay bir şekilde adapte olmuşlardır (Çizelge 4.12). Bu durum tarım danışmanlarının yaptıkları işe katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kara (2007) ve Şoraklı (2006), çalışmasında KÖYMER Projesi kapsamında tarım danışmanlarının tamamının köyde ikamet ettiği görülmektedir. Şanlıurfa ilinde yapılan bir araştırmada danışmanların %43,7'sinin köyde ikamet ettiği, %56,2'sinin ise köyde ikamet etmedikleri belirtilmiştir (Dündar 2009).

4.13. Tarım Danışmanlarının Mezun Olduğu Bölümlerin Dağılımı

Şekil 4.1. Tarım danışmanlarının mezun olduğu bölümlerin dağılımı

TR90 kapsamında görev yapan 202 tarım danışmanının %18'i Bahçe Bitkileri, %6'sı Bitki Koruma, %4'ü Tarla Bitkileri, %4'ü Toprak, %1'i Zootekni, %10'ui Tarım Ekonomisi, %1'i Gıda Mühendisliği, %6'sı Tarım Makineleri, %50'si ise tarım ile ilgili ön lisans mezunları oluşturmaktadır (Şekil 4.1).

İzmir ilinde yürütülen araştırmada tarım danışmanlarının 2'sinin veteriner hekim, 14'ünün ziraat mühendisi olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca tarım danışmanlarının 6'sının Bitki Koruma, 2'sinin Tarım Ekonomisi, 2'sinin Zootekni, 1'inin Tarla Bitkileri, 1'inin Bahçe Bitkileri, 1'inin Toprak ve 1'inin Tarımsal Yapılar ve Sulama bölümünden mezun olduğu tespit edilmiştir (Gökçe 2004). Erzurum İlinde yürütülen çalışmada 18 tarım danışmanının 2'sinin veteriner hekim, 16'sının ziraat mühendisi olduğu ve ziraat mühendisi olanların 4'ünün Bahçe Bitkileri, 7'sinin Tarla Bitkileri, 1'inin Tarım Ekonomisi, 1'inin Tarım Makineleri, 3'ünün Toprak Bölümü mezunu oldukları tespit edilmiştir (Şoraklı 2006). Şanlıurfa İlinde yürütülen araştırmada ise danışmanların lisans düzeyinde mezun oldukları bölümler incelenmiş ve büyük çoğunluğun Tarla Bitkileri ile Bahçe Bitkileri Bölümü mezunlarından oluştuğu görülmüştür (Kara 2007).

Çiftçilerin tarım danışmanlarından yardım talep ettikleri konularla mezun oldukları bölümlerin uyumlu olduğu bu konuda sıkıntı çekmedikleri kanısına varılabilir.

4.14. Tarım Danışmanlarının Okulda Aldığı Eğitim Çalışmalarının Düzeyi

Çizelge 4.13. Tarım danışmanlarının okulda aldığı eğitim çalışmalarının düzeyi

	Eğitim Düzeyi							
İller	**Yeterli**	**(%)**	**Kısmen Yeterli**	**(%)**	**Yetersiz**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	2	1,0	5	2,5	0	0,0	7	3,5
Rize	1	0,5	3	1,5	1	0,5	5	2,5
Trabzon	8	4,0	10	5,0	8	4,0	26	12,9
Gümüşhane	1	0,5	3	1,5	0	0,0	4	2,0
Giresun	21	10,4	44	21,8	18	8,9	83	41,1
Ordu	28	13,9	38	18,8	11	5,4	77	38,1
Toplam	**61**	**30,2**	**103**	**51,0**	**38**	**18,8**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının %51'i okulda aldıkları eğitimlerin kısmen yeterli olduğunu söylemektedir (Çizelge 4.13). Eğitimlerin yeterli olması için uygulamalı eğitime daha fazla ağırlık verilmesi düşünülmektedir.

4.15. Yakın Bir Arkadaşınızın Sizin Mesleğinizde Çalışmasını İsteme Durumu

Çizelge 4.14. Yakın bir arkadaşınızın sizin mesleğinizde çalışmasını isteme durumu

	Mesleğinizde Çalışma Durumu					
İller	**Hayır**	**(%)**	**Evet**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	2	1,0	5	2,5	7	3,5
Rize	2	1,0	3	1,5	5	2,5
Trabzon	7	3,5	19	9,4	26	12,9
Gümüşhane	0	0,0	4	2,0	4	2,0
Giresun	22	10,9	61	30,2	83	41,1
Ordu	8	4,0	69	34,2	77	38,1
Toplam	**41**	**20,3**	**161**	**79,7**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının %79,7'si arkadaşlarının tarım danışmanlığı yapmasını istemektedir (Çizelge 4.14). Çünkü Türkiye tarımına fayda sağladıkları ve mesleğin tarım danışmanlığı işine uygun olduğundan dolayı işlerini severek yapmalarına neden olmuştur. Tarım danışmanlarının %20,3'ünün yakın arkadaşlarının bu işi yapmalarını istememelerinin en büyük nedenlerinden bir tanesi devlet tarafından az desteklenmesi yani gelirlerinin az olmasıdır. Devlet desteğinin artırılması, arkadaşlarına bu işi tavsiye etmeleri için bir etken olacağı düşünülmektedir.

4.16. Tarım Danışmanlarının Yaptığı İşten Mesleki Yönden Tatmin Durumu

Çizelge 4.15. Tarım danışmanlarının yaptığı işten mesleki yönden tatmin durumu

	Mesleki Tatmin							
İller	**Hayır**	**(%)**	**Kısmen**	**(%)**	**Evet**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	2	1,0	3	1,5	2	1,0	7	3,5
Rize	2	1,0	2	1,0	1	0,5	5	2,5
Trabzon	8	4,0	14	6,9	4	2,0	26	12,9
Gümüşhane	2	1,0	2	1,0	0	0,0	4	2,0
Giresun	21	10,4	42	20,8	20	9,9	83	41,1
Ordu	14	6,9	27	13,4	36	17,8	77	38,1
Toplam	**49**	**24,3**	**90**	**44,6**	**63**	**31,2**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının %44,6'sı işlerini severek yaptıklarını ama gelirlerinin düşük olması nedeniyle yaptıkları işten tam olarak tatmin olmadıklarını dile getirmiştir (Çizelge 4.15). Tarım danışmanlarının %23,8'i gelirin az olması, %28,7'si işinin popüler olmaması ve %15,8'i diğer nedenlerden dolayı mesleki olarak tatmin olmadıklarını belirtmiştir.

Mardin ilinde yapılan bir araştırmada tarım danışmanlarının büyük bir çoğunluğu projede görev almalarının sebebi olarak işsizliği (%71,0) göstermişlerdir. İşsizlik sebebiyle yapılan işlerde başarıya ulaşmak veya mutlu olmak her zaman mümkün

değildir. Sadece %25,8'i mesleklerini yapabilmek için, isteyerek bu projede görev almışlardır (Derman 2010).

4.17. Tarım Danışmanlarında Başarıyı Arttıran Motivasyon Faktörleri

Çizelge 4.16. Tarım danışmanlarında başarıyı arttıran motivasyon faktörleri

	Motivasyon Faktörleri									
İller	**Gelirde Artış**	**(%)**	**Saygın-lık**	**(%)**	**Sorum-luluk**	**(%)**	**Diğer**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	6	3,0	0	0,0	1	0,5	0	0,0	7	3,5
Rize	3	1,5	2	1,0	0	0,0	0	0,0	5	2,5
Trabzon	12	5,9	6	3,0	8	4,0	0	0,0	26	12,9
Gümüşhane	2	1,0	1	0,5	1	0,5	0	0,0	4	2,0
Giresun	53	26,2	18	8,9	11	5,4	1	0,5	83	41,1
Ordu	47	23,3	9	4,5	21	10,4	0	0,0	77	38,1
Toplam	**123**	**60,9**	**36**	**17,8**	**42**	**20,8**	**1**	**0,5**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarını motive edebilecek en büyük katkı %60,9 ile gelir de ki artış olacağı ortaya çıkmıştır (Çizelge 4.16). Sonrasında sorumlulukların artırılması ve çiftçiler tarafından saygınlık kazandırılması motivasyonu arttıran en büyük faktör olmuştur.

4.18. Çiftçilere Bilgi Aktarmada Kullanılan Yöntemlerin Dağılımı

Çizelge 4.17. Çiftçilere bilgi aktarmada kullanılan yöntemlerin dağılımı

İller	Bireysel Yöntemler	Grup Yöntemleri	Kitle Yöntemleri	Toplam
Artvin	53	30	17	**100**
Rize	60	27	13	**100**
Trabzon	58	20	22	**100**
Gümüşhane	68	12	20	**100**
Giresun	59	21	20	**100**
Ordu	62	21	17	**100**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının çiftçilere bilgi aktarırken en çok bireysel yöntemlere ağırlık verdiği, ardından grup ve kitle yöntemlerini kullanmakta oldukları belirlenmiştir (Çizelge 4.17).

Bireysel Yayım, doğrudan doğruya bireye veya ailesine yönelik olarak uygulanan bir Yayım yöntemidir. Bireysel Yayım yöntemleri daha çok bireysel sorunların çözümü için uygundur. Bireysel Yayım metotlarında, Yayımcı ile çiftçi arasında oldukça yoğun ve doğrudan bir iletişim vardır. Bireysel yayım metotları ne şekilde, nerede ve nasıl yapılırsa yapılsın tamamında uygulanan teknik, çiftçi görüşmeleridir. Bu görüşmeler, işlevine göre genelde yüz yüze sözlü gerçekleşirken, yazılı veya bazen de sadece sözlü olarak gerçekleşebilir (Yurttaş vd 2011).

4.19. Tarım Danışmanlarının Danışmanlık Yaptığı Bölgeyi Tanıma

Çizelge 4.18. Tarım danışmanlarının danışmanlık yaptığı bölgeyi tanıma

	Bölgeyi Tanıma							
İller	**Evet**	**(%)**	**Kısmen**	**(%)**	**Hayır**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	7	3,5	0	0,0	0	0,0	7	3,5
Rize	1	0,5	4	2,0	0	0,0	5	2,5
Trabzon	13	6,4	7	3,5	6	3,0	26	12,9
Gümüşhane	2	1,0	0	0,0	2	1,0	4	2,0
Giresun	41	20,3	29	14,4	13	6,4	83	41,1
Ordu	23	11,4	32	15,8	22	10,9	77	38,1
Toplam	**87**	**43,1**	**72**	**35,6**	**43**	**21,3**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının bölgeyi tanıması, arazi koşullarını bilmesi, orada yetişen ürünler hakkında daha fazla bilgiye sahip olması yöre insanları ile iletişim sağlamada çok büyük katkı sağlamaktadır. Danışmanların %43,1'i bölgeyi tanıdığını ve bunun çiftçide güven konusunda olumlu bir tutum oluşturduğunu belirtmiştir (Çizelge 4.18).

4.20. Tarım Danışmanlarının Çiftçi Problemlerinin Sırasını Belirlemesi

Çizelge 4.19. Tarım danışmanlarının çiftçi problemlerinin sırasını belirlemesinde % dağılım

Problem Belirleme	Problemlerin Sırası				
	1.sıra	**2.sıra**	**3.sıra**	**4.sıra**	**5.sıra**
Kendi gözlemlerim	39,6	41,1	17,3	2,0	0,0
Çiftçilerle bireysel görüşme ile	57,9	37,6	4,0	0,5	0,0
Çiftçi toplantıları sırasında	0,5	19,3	65,8	9,4	5,0
Diğer meslektaşlardan	0,5	0,0	8,9	58,4	32,2
Araştırma raporlarından	1,0	3,0	3,5	29,7	62,9

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının çiftçi problemlerini belirleme konusunda 1.sırada çiftçilerle bireysel görüşme 2.sırada kendi gözlemleri, 3.sırada çiftçi toplantıları sırasında 4.sırada diğer meslektaşlar ve 5.sırada araştırma raporlarından yararlandıkları görülmektedir (Çizelge 4.19).

Çiftçilerle bireysel görüşmenin birinci sırada gelmesini bireysel yayımın üstün yanlarıyla açıklayabiliriz. Bireysel yayımda; yayım mesajları çiftçi üzerinde daha fazla etkilidir. Yayımcı, çiftçinin durumuna uygun çözüm önerileri geliştirmesi mümkündür. Yayıcı ile çiftçi arasında kişisel güven oluşturulması olasıdır. İşletmenin durumu ve çiftçinin imkânları yerinde görülebilmektedir. Çiftçi düşüncelerini çevre baskısı olmadan daha net ifade edebilmektedir. Çiftçinin karar verme süreci hızlanmasına katkı sağlamaktadır (Yurttaş vd 2011).

4.21. Tarım Danışmanlarının Çiftçi Sorunlarına Yaklaşımları

Çizelge 4.20. Tarım danışmanlarının çiftçi sorunlarına yaklaşımları

	Yaklaşımlar							
İller	**X**	**(%)**	**Y**	**(%)**	**Z**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	0	0,0	4	2,0	3	1,5	7	3,5
Rize	0	0,0	3	1,5	2	1,0	5	2,5
Trabzon	17	8,4	6	3,0	3	1,5	26	12,9
Gümüşhane	0	0,0	3	1,5	1	0,5	4	2,0
Giresun	17	8,4	39	19,3	27	13,4	83	41,1
Ordu	4	2,0	55	27,2	18	8,9	77	38,1
TOPLAM	**38**	**18,8**	**110**	**54,5**	**54**	**26,7**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar
X= Araştırma ve merkezden gelen bilgileri çiftçiye aktarırım
Y= Çiftçinin sorununu belirleyip öneri getiririm
Z= Sorunlara çiftçi ile birlikte çözüm ararız

Tarım danışmanlarının %54,5'i 'çiftçinin sorununu belirleyip öneri getiririm' (Y) yaklaşımında bulunduğu görülmüştür (Çizelge 4.20).

4.22. Tarım Danışmanlarının Periyodik Hizmet İçi Eğitim Alma Durumu

Çizelge 4.21. Tarım danışmanlarının periyodik hizmet içi eğitim alma durumu

İller	**Hayır**	**(%)**	**Evet**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	0	0,0	7	3,5	7	3,5
Rize	1	0,5	4	2,0	5	2,5
Trabzon	0	0,0	26	12,9	26	12,9
Gümüşhane	0	0,0	4	2,0	4	2,0
Giresun	6	3,0	77	38,1	83	41,1
Ordu	6	3,0	71	35,1	77	38,1
Toplam	**13**	**6,4**	**189**	**93,6**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının %93,6'sı hizmet içi eğitimlerinin yeterli olmadığı ve eğitimlerin artırılması gerektiğini ve bu hizmetin faydalı olacağını belirtmiştir (Çizelge 4.21). İstenen periyodik hizmet içi eğitimlerin artması, tarım danışmanlarına bilgilerini güncelleme ve eksik bilgileri tamamlama konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.23. Tarım Danışmanlarının Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Sistemine Bakışı

Çizelge 4.22. Tarım danışmanlarının tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri sistemine bakışının % dağılımı

	Sisteme Bakış Açısı					
İller	**X**	**Y**	**Z**	**Q**	**R**	**Toplam**
Artvin	0,0	2,0	0,0	1,0	0,5	3,5
Rize	0,0	1,5	0,0	0,0	1,0	2,5
Trabzon	0,0	4,0	2,0	2,5	4,5	12,9
Gümüşhane	0,0	0,5	0,5	0,0	1,0	2,0
Giresun	2,0	18,3	5,9	8,4	6,4	41,1
Ordu	1,0	9,9	6,4	2,0	18,8	38,1
Toplam	3,0	36,1	14,9	13,9	32,2	100,0

Orijinal hesaplamalar
X= Hiç faydamız yok bir şeyler yapıyor görünüyoruz.
Y= Faydalıyız ama bu fayda çok daha yüksek olmalı.
Z= Gerçekten faydalı ve gerekliyiz.
Q= Faydalıyız ama çok sınırlı düzeyde.
R= Faydalıyız ve daha da iyiye gidiyor.

Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri sisteminde tarım danışmanları %36,1 oranında kendilerini faydalı görmekte ancak bu faydanın daha yüksek olması gerektiğini ifade etmiştir (Çizelge 4.22). Çünkü sistemin eksikliğinden ötürü kendilerini tam anlamıyla etkin görememektedir.

4.24. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Kırsal Kalkınmaya Katkısı

Çizelge 4.23. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin kırsal kalkınmaya katkısı

	Kırsal Kalkınmaya Katkı					
İller	**Evet**	**(%)**	**Kısmen**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	5	2,5	2	1,0	7	3,5
Rize	2	1,0	3	1,5	5	2,5
Trabzon	25	12,4	1	0,5	26	12,9
Gümüşhane	3	1,5	1	0,5	4	2,0
Giresun	64	31,7	19	9,4	83	41,1
Ordu	48	23,8	29	14,4	77	38,1
Toplam	**147**	**72,8**	**55**	**27,2**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının %72,8'i tarımsal tayım ve danışmanlık hizmetlerinin kırsal kalkınmaya olumlu katkı sağlayacağını ifade etmiştir (Çizelge 4.23). Kırsal kalkınma; kırsal alanda, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacına yönelen, diğer taraftan çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini gözeten, yerelde farklılaşan sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, ihtiyaçları, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan faaliyetler bütünü olarak kabul edilmektedir (Anonim 2006).

4.25. Çiftçilerin Tarım Danışmanlarının Önerilerini Kabul Etmeme Sebepleri

Çizelge 4.24. Çiftçilerin tarım danışmanlarının önerilerini kabul etmeme sebeplerinin % dağılımı

Konular	Sebepler				
	1.sıra	**2.sıra**	**3.sıra**	**4.sıra**	**5.sıra**
Çiftçilerin Geleneksel Oluşu/Değişmek İstememeleri	74,8	18,3	3,5	1,5	2,0
Çiftçi Uygulamalarının Daha Ekonomik Olması	15,8	39,1	17,3	19,8	7,9
Çiftçi Koşullarının Yeterli Olmayışı	5,0	25,2	32,2	21,8	15,8
Çiftçilerin Önerilerin Yararına İkna Olmamaları	0,5	7,9	33,2	30,7	27,7
Yenilik Hakkında Yeterli Bilgiye Sahip Olmamaları	2,0	11,9	15,3	25,2	45,5

Orijinal hesaplamalar

Çiftçilerin tarım danışmanlarının sunmuş oldukları yenilikleri kabul etmeme sebeplerini sıraladığımızda 1.sırada çiftçilerin geleneksel oluşu değişmek istememeleri, 2.sırada çiftçi uygulamalarının daha ekonomik olması, 3. ve 4. sırada çiftçilerin önerilerin yararına ikna olmamaları, 5.sırada ise yenilik hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları gelmektedir (Çizelge 4.24).

Şanlıurfa ilinde yapılan bir çalışmada yayımcılara çalışmalarında karşılaştıkları zorluklar sorulduğunda en büyük sorunun %69,2 ile uzmanlık alanı dışındaki konularla ilgili olduğu, bunu üreticilerin var olan sorunlarını yayımcılardan çözmelerini beklediklerini ifade edenlerin oranı %23,1 ve sadece %7,7'u ise yayımcıların çalışma şartlarının ağırlığından yakındıkları görülmektedir. Buradan yayımcıların üreticileri ikna etmede bir zorlukla karşılaşmadıkları fakat çoğunluğun uzmanlık alanları dışındaki konulardan gelen sorunların oluşturduğu durumu göz önüne alınırsa, bununda kurum içerisinde hizmet içi eğitimin yetersizliğinden kaynaklandığı söylenilebilir (Bozkurt 2005). Adana ilinde yapılan araştırmada tarım danışmanlarının %76,0'nın yaptıkları

yayım çalışmalarında çiftçilerin ilgisiz tutumlarıyla karşılaştıkları tespit edilmiştir (Toktaş 2010).

4.26. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Sisteminin Etkinlik Durumu

Çizelge 4.25. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri sisteminin etkinlik durumu

	Sistemin Etkinliği							
İller	**Evet**	**(%)**	**Kısmen**	**(%)**	**Hayır**	**(%)**	**Toplam**	**(%)**
Artvin	1	0,5	5	2,5	1	0,5	7	3,5
Rize	1	0,5	4	2,0	0	0,0	5	2,5
Trabzon	8	4,0	16	7,9	2	1,0	26	12,9
Gümüşhane	1	0,5	3	1,5	0	0,0	4	2,0
Giresun	13	6,4	64	31,7	6	3,0	83	41,1
Ordu	8	4,0	62	30,7	7	3,5	77	38,1
TOPLAM	**32**	**15,8**	**154**	**76,2**	**16**	**7,9**	**202**	**100,0**

Orijinal hesaplamalar

Danışmanlar; tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin %76,2 oranında kısmen etkin olduğunu ifade etmiştir (Çizelge 4.25). Sistemin etkin olması için, sistemi daha fazla denetim altına almak ve tarım danışmanlarını mesleki yönden tatmin etmek gerekmektedir. Böylelikle tarım danışmanlarının gayret ve çabası ile sistem etkin olması beklenmektedir.

4.27. Tarım Danışmanlarının Bilgisayar ve İnternet Kullanım Durumu

Çizelge 4.26. Tarım danışmanlarının bilgisayar ve internet kullanım durumunun % dağılımı

	Hiç	**Çok Sınırlı Düzeyde**	**Orta**	**İleri Düzeyde**	**Çok İleri Düzeyde**
Bilgisayar	1,0	5,4	37,6	40,1	15,8
İnternet	1,0	4,0	35,1	37,6	22,3

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının bilgisayar kullanımında %40,1, internet kullanımında ise %37,6 oranında ileri düzeyde oldukları görülmüştür (Çizelge 4.26). İleri düzeyde bilgisayar ve internet kullanımının fazla olması yeniliklere açık, genç tarım danışmanlarının mesleki bilgiye ulaşmak için araç olarak kullanmaktan kaynaklanmaktadır.

4.28. Tarım Danışmanlarının Çalışmalarında Karşılaştıkları Sorunlar ve Düzeyi

Çizelge 4.27. Tarım danışmanlarının çalışmalarında karşılaştıkları sorunlar ve düzeyinin % dağılımı

Sorunlar	Hiç	Nadiren	Orta	Sık	Çok Sık
Sorun Yok	8,4	18,8	59,4	10,9	2,5
Teknik Bilgi Yetersizliği	6,9	42,6	34,7	11,9	4,0
Yeterli Araç-Gereç, Girdi Vb.nin Yokluğu	7,4	27,2	42,6	16,8	5,9
Ulaşım Sorunları	18,8	32,2	33,2	9,9	5,9
Hizmet İçi Eğitim Çalışmalarının Yetersizliği	10,4	23,3	39,1	18,3	8,9
Araştırma-Yayım İlişkilerindeki Yetersizlikler	7,9	33,7	39,1	15,3	4,0
Çiftçi Koşullarına Uygun Teknolojinin Yokluğu	7,9	17,3	40,6	21,3	12,9
Uygulama Konusunda Yetersizlik	13,9	27,7	38,1	10,9	9,4
İletişim Konusundaki Sorunlar	18,3	35,1	32,7	8,4	5,4

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının %59,4'ü yaptıkları çalışmalarda sorunla karşılaşmamaktadır (Çizelge 4.27). Tarım danışmalarının %42,6'sı akademik eğitimleri esnasında aldıkları teknik bilgilerin yeterli düzeyde olduğunu ve teknik bilgi yetersizliği ile karşılaşmadığını ifade etmiştir. Alınan eğitimler ihtiyacı karşılar niteliktedir. Tarım danışmanlarının hizmet verdiği çiftçilere araç-gereç, girdi ve donanımı yeterli düzeyde olup danışmanların %42,6'sı, çiftçilerine verdikleri hizmette sıkıntı yaşamamaktadır. Hizmete ulaşım noktasında şehir merkezlerindeki tarım danışmanlarının böyle bir sorunla karşılaşmadıkları; sorun görülen kısmın sadece köy ve beldede %33,2'sinde tekabül ettiği görülmektedir. Bölgede yapılan araştırma sonucunda hizmet içi eğitim ve araştırma yayım ilişkilerindeki yetersizlikler sorununa danışmanların %39,1 orta

seçeneğini işaretlemiştir. Hizmet içi eğitimlerin artırılması, araştırma-yayım ilişkilerinin güçlendirilmesi gerektiğini böylelikle sorun olmaktan çıkabileceği düşünülmektedir. Tarım danışmanlarının %40,6'sı çiftçi koşullarına uygun teknolojinin yokluğu konusunda orta seçeneğini işaretlemiştir, Doğu Karadeniz bölgesindeki arazı şartlarının teknoloji kullanımına elverişsizliği en önemli sebebidir. Danışmanların %38,1'i uygulama konusunda yetersizlik konusunda orta seçeneğini işaretlemiştir. Tarım danışmanlarının bulunduğu yöredeki insanlarla sürekli irtibat halinde olduğu için iletişim ile ilgili sorunda danışmanların %35,1 nadiren seçeneğini işaretleyerek görüşümüzü desteklemiştir. Genel olarak tarım danışmanlarının karşılaştığı sorunlar çözümlenemeyecek seviyede değildir ve bu sorunlar koordineli çalışarak ortadan kalkabileceği kanısına varılmıştır.

4.29. Tarım danışmanlarının danışmanlık işini yürütürken karşılaştıkları sorunlar ve düzeyi

Çizelge 4.28. Tarım danışmanlarının danışmanlık işini yürütürken karşılaştıkları sorunlar ve düzeyinin % dağılımı

Sorunlar	Hiç	Nadiren	Orta	Sık	Çok Sık
Çiftçilerin İlgisizliği ve Danışmana Güvenmemesi	6,9	44,1	27,7	13,4	7,9
Çiftçilerin Gelir Düzeyinin Düşük Olması	4,0	13,9	48,0	21,8	12,4
Çiftçinin Teknik Bilgi ve Eğitim Düzeyi Düşük	0,5	8,4	36,6	41,6	12,9
Çiftçilerin Yeniliklere Açık Olmaması	4,5	7,9	33,7	38,1	15,8
Çiftçinin Hizmeti Satın Almak İstememesi	4,0	20,3	40,6	19,8	15,3
Çiftçilerin, Bilgi Kaynağı Olarak Kendi Yakın Çevresine Daha Fazla Başvurması	5,0	25,2	24,3	22,8	22,8

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanlarının %44,1'inin iyi ve sıkı bir çalışma ile çiftçilerin güvenlerini sağladığı görülmüştür (Çizelge 4.28). Danışmanların %48'i çiftçilerin gelir düzeylerinin

düşük olmasından dolayı kısmen sorun yaşamaktadır. Tarım danışmanlarının çiftçilerin girdi maliyetlerini azaltması ve çiftçinin verimli ve kaliteli ürün üretmesi konusunda yardımcı olması gerekmektedir. Danışmanların %41,6'sı çiftçilerin teknik bilgi ve eğitim seviyesinin düşük olmasından dolayı sorunlarla karşılaşıldığını ifade etmiştir. Bu sorunlar tarım danışmanlarının etkin çalışması ile düzelecektir. Danışmanların %38,1'i çiftçilerin yeniliklere açık olmayıp geleneksel yöntemleri tercih ettiklerinden dolayı sorunlarla karşılaşıldığını ifade etmiştir. Çiftçilerin yeniliklere açık olması için, kitle yayım araçları olan görsel ve yazılı basından yararlanılması tavsiye edilmektedir. Danışmanların %40,6'sı çiftçinin hizmeti satın almak istememesinden dolayı sıkıntıyla karşılaştıklarını ifade etmiştir. Çünkü çiftçiler aldıkları hizmet karşılığında gelecekte ücret talebinde bulunulacağı kaygısından dolayı hizmeti satın almak istememektedir. Yapılan ankette tarım danışmanlarının %25,2'si çiftçilerin bilgi kaynağı olarak tarım danışmanlarına değil de yakın çevresine başvurması sorunuyla karşılaşmaktadır.

4.30. Tarım Danışmanlarının Danışmanlık İşini Yürütürken Karşılaşılan Kırsal Alan Yapısından Kaynaklanan Sorunlar ve Düzeyi

Çizelge 4.29. Tarım danışmanlarının danışmanlık işini yürütürken karşılaşılan kırsal alan yapısından kaynaklanan sorunlar ve düzeyinin % dağılımı

Sorunlar	Hiç	Nadiren	Orta	Sık	Çok Sık
Kırsal Alanda Bilgi Yayma Konusunda Engeller Var	6,9	34,7	36,1	15,8	6,4
Kırsal Alanda Sürekli İkamet Önemli Bir Sorunu Teşkil Ediyor	9,4	24,8	29,7	24,3	11,9
Kırsal Alanda Kamu Kuruluşları Arasında Koordinasyonsuzluk Var	7,9	30,7	31,7	21,8	7,9
Ulaşım ve İletişim Problemleri	12,4	28,2	39,1	10,4	9,9
Kırsal Alanda Yürütülen Faaliyetlerin İzleme ve Değerlendirilmesi Oldukça Zor	5,9	36,1	29,7	19,8	8,4

Orijinal hesaplamalar

Yapılan ankette tarım danışmanlarının %36,1'i orta seçeneğini işaretleyerek kısmen kırsal alanda bilgi yaymada engellerle karşılaşıldığını ifade etmiştir (Çizelge 4.29). Bu sorun kırsal alandaki bazı çiftçilerin bilgiye açık olmaması ve yenilikleri erken kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır. Çiftçilerin kırsal alanda sürekli ikamet etmelerinden ötürü tarım danışmanlarının %29,7'si orta düzeyde sorun yaşandığını belirtmiştir. Çünkü kırsal alanda sürekli ikamet eden çiftçiler yeniliklere adapte olmakta zorluk çekmektedir. Tarım danışmanlarının %31,7'si kırsal alanda kamu kuruluşları arasında koordinasyonsuzluk sorunuyla karşılaşmaktadır. Tarım danışmanlarının %39,1'i ulaşım ve iletişim probleminde orta seçeneğini belirtmelerinin nedeni bölgenin topoğrafik yapısı nedeniyle arazilerin dağınık ve engebeli oluşu kışın ve yağışlı günlerde ulaşımda aksaklıklar çıkmasından kaynaklanmaktadır. Tarım danışmanlarının kırsal alanda yürütülen faaliyetleri izleme ve değerlendirilmesi konusunda zorluk derecesinin olmadığı %36,1 oranında danışmanların nadiren seçeneğini işaretlemesi desteklemektedir. İyi bir program ve düzgün özverili bir çalışma ile bu sorunlar ortadan kaldırılabilir niteliktedir.

4.31. Tarım Danışmanlarının Danışmanlık Görevini Yürütürken, Danışmanın Kendisinden Kaynaklanan Sorunlar ve Düzeyi

Çizelge 4.30. Tarım danışmanlarının danışmanlık görevini yürütürken, danışmanın kendisinden kaynaklanan sorunlar ve düzeyinin % dağılımı

Sorunlar	Hiç	Nadiren	Orta	Sık	Çok Sık
Danışmanın Gerekli Teknik Bilgiye Hâkim Olamaması	26,7	46,5	21,8	3,0	2,0
Danışmanın Yayım Teknikleri ve Uygulaması Konusundaki Eksiklikleri	29,7	41,6	18,3	7,9	2,5
Danışmanın Çiftçi İle İletişim Bilgi ve Becerilerindeki Eksiklik/Yetersizlikleri	33,2	50,5	12,4	2,5	1,5
Danışmanın İşin Ehemmiyetinin Farkında Olmaması ve İşini Önemsememesi	51,0	28,7	11,9	4,0	4,5

Orijinal hesaplamalar

Çizelge 4.30'a göre; tarım danışmanlarının çiftçilere danışmanlık hizmeti verebilmesi için gerekli teknik bilgiye hâkim olmaması konusunda tarım danışmanlarının %46,5'i 'nadiren' seçeneğini işaretlemiştir. Buradan tarım danışmanlarının gerekli teknik bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Danışmanın yayım teknikleri ve uygulamasındaki eksiklikleri sorununda tarım danışmanlarının %41,6'sı nadiren seçeneğini işaretlemiştir. Bu sorunda bireysel, grup ve kitlesel yayım tekniklerini iyi bir şekilde kullandıklarını uygulama konusunda sıkıntı yaşamadıklarını göstermektedir. Tarım danışmanlarının çiftçi ile iletişim bilgi ve becerilerindeki eksiklik ve yetersizliklerden kaynaklanan sorunlarda danışmanların %50,5'i nadiren seçeneğini işaretleyerek bu konuda yetersiz olmadıklarını ortaya koymaktadır. Yine tarım danışmanları %51 oranında yaptıkları işin ehemmiyetli olduğunu ve işlerini önemsediklerini ifade etmiştir.

4.32. Tarım Danışmanlarının Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Konusunda Karşılaştıkları Sorunlar ve Düzeyi Hakkında Değerlendirme

Çizelge 4.31. Tarım danışmanlarının tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri konusunda karşılaştıkları sorunlar ve düzeyi hakkında değerlendirmelerin % dağılımı

Sorunlar	Hiç	Nadiren	Orta	Sık	Çok Sık
Danışmanlık Mesleğinin Tam Anlamıyla Kurumsallaşmamış, Görev ve Yetki Belirsizliklerinin Olması	4,0	10,9	21,8	23,8	39,6
Danışmanlık Sistemin Yeterince Yaygınlaşmamış Olması	1,5	8,9	37,1	26,7	25,7
Danışmanlık Ücretinin Ya Da Kazancının Düşük Olması	1,5	3,0	12,9	20,8	61,9
Danışmanlık İşinin Çok Yorucu ve Yoğun Olması	5,9	21,3	40,1	22,3	10,4
Tarımda Uzmanlık Alanlarının Çok Geniş Olması	5,9	28,2	31,2	22,3	12,4
Danışmanların Kendi Uzmanlık Alanlarına Göre Görev Alamaması	9,4	28,2	23,8	23,3	15,3
Çiftçi İle İletişimde Yüz Yüze Gelme Olanaklarının Sınırlı Olması	21,3	35,6	22,8	13,9	6,4
Çiftçilere Eğitim Faaliyeti Düzenleme Konusunda Fiziki Koşul (Sınıf, Bina Vs.) Sınırlılıkların Olması.	14,4	32,7	33,7	11,4	7,9
Kamu (Devlet), Danışmanlık Sistemini Koordine Edemiyor Olması.	13,4	17,8	33,7	16,8	18,3

Çizelge 4.31. (Devamı)

Danışmanın Çalışma Usul ve Esaslarını Belirleyen Yasal Düzenlemeler Yeterince Açık Olmaması.	13,9	18,3	24,3	21,3	22,3
Danışmanlık Sistemindeki İzleme ve Değerlendirme Metotlarının Objektif Kriterlere Dayanmıyor Olması.	8,9	29,7	33,2	12,9	15,3
Danışmanlık Hizmetlerindeki Çiftçi Gezileri, Bilgi Değişim Ziyaretleri Gibi İlave Faaliyetlerin Finansman Kaynağının Net Olmaması.	10,4	16,8	25,2	16,8	30,7

Orijinal hesaplamalar

Çizelge 4.31'e göre; tarım danışmanlarının %39,6'sı danışmanlık mesleğinin tam anlamıyla kurumsallaşmamış, görev ve yetki belirsizliklerinin olması sorunuyla çok sık karşılaşmakta olduklarını belirtmiştir. Danışmanların daha iyi bir hizmet verebilmesi için sistemin kurumsallaşması, yetki ve belirsizliklerinde giderilmesi gerekmektedir. Tarım danışmanlarının %37,1'i danışmanlık sistemin yeterince yaygınlaşmamış olması sorunuyla orta düzeyde karşılaşmaktadır. Tarım danışmanlarının %61,9'u danışmanlık ücretinin ya da kazancının düşük olması sorunuyla çok sık karşılaşmaktadır. Devlet desteğinin arttırılması ile bu sorun çözüme kavuşturulacağı düşünülmektedir. Tarım danışmanlarının %28,2'si danışmanların kendi uzmanlık alanlarına göre görev alamaması sorunuyla orta düzeyde karşılaşmaktadır. Tarım danışmanlarının uzmanlık alanları doğrultusunda görev verilmesi üreticiye daha fazla yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Tarım danışmanlarının %35,6'sı çiftçi ile iletişimde yüz yüze gelme olanaklarının sınırlı olması sorunuyla nadiren karşılaşmaktadır. Çünkü danışmanlar ve çiftçiler iletişim halinde olduğu belirlenmiştir. Tarım danışmanlarının %24,3'ü danışmanın çalışma usul ve esaslarını belirleyen yasal düzenlemelerin yeterince açık olmaması sorunuyla orta düzeyde karşılaşmaktadır. Bu sorun danışmanların özlük haklarının daha açık bir şekilde yazılmasıyla giderileceği kanısına varılabilir. Tarım danışmanlarının %30,7'si danışmanlık hizmetlerindeki çiftçi gezileri, bilgi değişim ziyaretleri gibi ilave faaliyetlerin finansman kaynağının net olmaması sorunuyla çok sık karşılaşmaktadır. Danışmanların çiftçilere daha iyi hizmet verebilmesi için yaşam şartları dikkate alınarak ödeneklerin hazırlanması bu sorunu gidermesine yardımcı olacaktır.

4.33. Çiftçilerin Tarım Danışmanlarından Talep Ettiği, Tarım Danışmanlarının Hizmet Verdiği Konular ve Önem Derecelerinin Değerlendirilmesi

Çizelge 4.32. Çiftçilerin tarım danışmanlarından talep ettiği, tarım danışmanlarının hizmet verdiği konular ve önem derecelerinin değerlendirilmesinin % dağılımı

Konular	Hiç	Nadiren	Orta	Sık	Çok Sık
Bitki Hastalık ve Zararlıları İle Mücadele	2,5	4,0	10,4	28,2	55,0
Hayvan Hastalık ve Zararlıları İle Mücadele	35,1	28,7	15,8	9,4	10,9
Sulama	45,0	29,2	15,8	5,0	5,0
Hasat-Harman	11,4	12,4	36,1	14,4	25,7
Tohumluk/ Fide / Fidan Seçimi	10,9	23,3	31,7	12,4	21,8
Gübreleme	5,0	7,4	15,3	14,9	57,4
Ekim-Dikim	11,4	18,8	20,3	18,8	30,7
Pazarlama	23,8	38,6	18,3	7,9	11,4
Ürün Deseni	35,6	34,7	13,4	5,4	10,9
Bitkisel Ürünlerin Yetiştiriciliği	11,9	17,3	22,3	20,8	27,7
Bitkisel Ürünlerin Değerlendirilme Teknikleri	19,3	27,2	26,7	15,8	10,9
Silaj Yapımı	64,4	25,7	7,9	1,0	1,0
Süt Sığırcılığı	57,9	30,2	8,4	2,0	1,5
Besi Sığırcılığı	58,9	30,2	8,4	1,5	1,0
Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği	54,5	31,2	11,9	2,0	0,5
Hayvansal Ürünlerin Değerlendirme Teknikleri	50,0	33,7	11,4	3,0	2,0
Üretim Planlaması	28,2	34,2	24,8	6,4	6,4
Organik Tarım (İyi Tarım Uygulamaları)	10,9	21,3	29,7	18,3	19,8
Tarımsal Mekanizasyon	21,8	27,2	34,2	8,9	7,9
Tarım Sigortası	14,4	17,3	27,7	18,3	22,3
Kooperatifçilik / Örgütlenme	22,8	26,7	32,2	9,9	8,4
Kredi / Hibe	27,2	31,2	21,8	10,4	9,4
Proje Hazırlama	33,7	35,1	16,3	7,9	6,9
Budama	4,0	4,0	14,4	25,2	52,5
Aşılama	9,4	15,8	24,8	20,8	29,2

Orijinal hesaplamalar

Çitçilerin tarım danışmanlarından talep ettiği, tarım danışmanlarının hizmet sunduğu konuları Çizelge 4.32'de verilmiştir. Önem derecelerine bakılarak 'hiç' ve 'çok sık' seçeneğine verilen cevaplar dikkate alınmıştır. Bölgede çiftçilerin tarım danışmanlarından 'Hiç' talep etmediği konular şunlardır: Hayvansal hastalık ve zararlıları ile mücadele, sulama, ürün deseni, silaj yapımı, süt ve besi sığırcılığı, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, hayvansal ürünlerin değerlendirme teknikleri, üretim

planlaması çiftçilerin hiç talep etmediği konulardır. Doğu Karadeniz de iklim ve topoğrafya şartları gereği sulamaya ihtiyaç duyulmaması ve hayvancılığın yaygın olmaması nedeniyle çiftçilerin bu konudaki talepleri asgari düzeydedir.

Bölgede çiftçilerin tarım danışmanlarından 'Çok Sık' talep ettiği konularda şunlardır: Bitkisel hastalık ve zararlıları ile mücadele, gübreleme, ekim-dikim, bitkisel ürünlerin yetiştiriciliği, budama ve aşılama çiftçilerin çok sık talep ettiği konulardır. Çiftçilerin yetiştirdikleri bitkiler üzerindeki değişen haşere türlerine, hastalık ve zararlarına karşı mücadelede yetersiz kaldıklarından ötürü, budama, aşılama, gübreleme, ekim-dikim alanlarındaki bilgilerin yetersizliği, verimi artırma ve kaliteli ürün alabilme konularında tarım danışmanlarına çok sık başvurmaktadır.

4.34. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri İle İlgili Olarak Kurum/Kuruluş Ya Da Kişilerle İletişim Sıklığı

Çizelge 4.33. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri ile ilgili olarak kurum/kuruluş ya da kişilerle iletişim sıklığı

Kaynaklar	Hiç Görüşmem Oran(%)	Nadiren Oran(%)	Ara Sıra Oran(%)	Sık Sık Oran(%)	Sürekli Oran(%)
Üniversite	38,6	27,7	22,3	5,0	6,4
Araştırma Kuruluşları	25,2	22,3	26,7	22,8	3,0
Tarım Bakanlığı	23,8	23,3	25,7	19,3	7,9
Tarım İl/İlçe Müdürlükleri	3,5	6,9	10,4	32,7	46,5
İlaç-Gübre Bayileri	20,8	25,7	25,2	18,3	9,9
Kırsal Kalkınma Ajansları	44,6	23,8	18,8	6,9	5,9
Tarım Kooperatifleri	11,4	28,2	31,2	16,8	12,4
Ziraat Odası	5,9	15,3	14,4	23,8	40,6
Belediye/Kaymakamlık	32,2	30,7	14,4	11,9	10,9
Köy Muhtarları	14,4	17,3	12,4	28,2	27,7
Valilik/İl Özel İdaresi	58,9	19,8	10,9	6,4	4,0
Tarımsal Ürün Alıcıları	34,7	24,8	19,3	11,4	9,9

Orijinal hesaplamalar

Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinde danışmanların çiftçilere daha faydalı olabilmeleri için bazı kurum ve kuruluşlarla irtibat halinde olmaları gerekmektedir.

Çizelge 4.33'e göre en fazla iletişim kurulan kurumların başında %46,5 oranında Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri bulunmakta, hemen sonrasında ise %40,6 ile Ziraat Odaları gelmektedir. İletişimin en az sağlandığı kurumların başında ise %58,9 oranında valilik ve il özel idaresi gelmektedir.

4.35. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Hakkındaki Düşüncelerin Değerlendirilmesi

Çizelge 4.34. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri hakkındaki düşüncelerin değerlendirilmesinin % dağılımı

Konular	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Çok Katılıyorum
Ülke Tarımına Katkı Sağlamaktadır	2,5	3,0	3,5	42,1	49,0
Zamanında ve Yeni Bilgi Aktarımı Sağlanmaktadır	1,5	4,0	5,4	40,1	49,0
Üreticilerin Daha İyi Örgütlenmesine Katkı Sağlamaktadır	1,0	1,5	10,9	48,0	38,6
Tarımsal Yayım Kısmen Özelleştirilmiştir	1,0	6,4	28,2	38,1	26,2
Tarım Danışmanlığı Sisteminin Altyapısı Tam Oluşmamıştır	0,0	5,0	10,9	48,0	36,1
Ülkemizde Sistemli Bir Şekilde İşlemesi Zaman Alacaktır	1,0	1,5	6,9	62,4	28,2
Yönetmeliği Mevcut Koşullar İçin Uygun Değildir	2,0	6,9	23,3	36,1	31,7
Devlet Tarafından Daha Fazla Desteklenmelidir	2,0	3,5	5,0	18,3	71,3

Orijinal hesaplamalar

Çizelge 4.34'de tarım danışmanların %49'u danışmanlık hizmetinin ülke tarımına katkısı olduğunu ifade etmiştir. Bunu çok katılıyorum seçeneğini işaretleyerek belirtmiştir. Tarım danışmanları ülke tarımının şekillenmesine, birim alandan alınacak verime, ürün kalitesine ve ekonomik değer artışına katkı sağlamaktadır. Tarım danışmanlarının %49'u çok katılıyorum seçeneğini işaretleyerek çiftçilere zamanında ve yeni bilgi aktarımı sağladığını ifade etmiştir. Çünkü danışmanlar yenilikleri çiftçiye

aktarmada kendini bir aracı olarak görmektedir. Tarım danışmanları sistemin %48 oranında üreticilerin daha iyi örgütlenmesine katkı sağladığını belirtmiştir. Tarım danışmanlarının %38,1'i tarımsal yayımın kısmen özelleştiğine katılmaktadır. Tarım danışmanlarının %48'i tarım danışmanlığı sisteminin altyapısının tam oluşmadığı konusuna katılmaktadır. Tarım danışmanlarının %62,4'ü danışmanlık hizmetinin ülkemizde sistemli bir şekilde işlemesinin zaman alacağını çünkü ülkemizde sistemli bir şekilde danışmanlığın yapılabilmesi için uzun süre geçmesi gerektiğini düşünmektedir. Tarım danışmanların %36,1'i yönetmeliğin mevcut koşullar için uygun olmadığını, mevcut yönetmelikle çalışmakta olan danışmanların özlük hakları ile ilgili bazı maddelerin düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tarım danışmanların %71,3'ü devlet tarafından daha fazla desteklenmesi hususuna çok katıldığını ifade etmiştir.

4.36. Sıralı Logit Modelinde Tarım Danışmanlarının Çiftçileri Ziyaret Sıklığını Etkileyen Faktörlere Ait Bulgular ve Ekonometrik Analiz Sonuçları

Araştırmada, anket yoluyla elde edilen veriler, sıralı logit model kullanılarak analiz edilmiştir. Modele bağımlı değişken olarak tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı konulmuş, 4 kategori altında incelenmiştir. $Y_{0=}$ Haftada bir gün, $Y_{1=}$ 15 günde bir gün, $Y_{2=}$ Ayda bir gün, $Y_{3=}$ İki ayda bir gün şeklinde ifade edilmiştir.

Çizelge 4.35. Bağımlı değişken dağılımı

Bağımlı Değişken	Sayı	%
Y=0 Haftada bir gün	46	22,8
Y=1 15 günde bir gün	100	49,5
Y=2 Ayda bir gün	42	20,8
Y=3 İki ayda bir gün	14	6,9
Toplam	202	100

Orijinal hesaplamalar

Tarım danışmanları %22,8'i çiftçileri haftada bir gün ziyaret ettikleri, %49,5'inin 15 günde bir gün ziyaret ettikleri, %20,8'inin ayda bir gün ziyaret ettikleri ve %6,9'unun iki ayda bir gün ziyaret ettikleri belirlenmiştir (Çizelge 4.35).

Çizelge 4.36. Araştırmada kullanılan verilere ait tanımlayıcı istatistik özetleri

Değişken	Değişken Açıklaması	Ortalama	Standart Sapma	VIF Değeri
Y	Bağımlı Değişken tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı (haftada bir=0, 15günde bir=1, ayda bir=2, iki ayda bir=3)	1,113	0,841	0,000
X_1	Cinsiyet (erkek=0, bayan=1)	0,569	0,4694	1,255
X_2	Yaş (20_30=1, 31_40=2, 41_50=3, 50<=4)	0,613	0,880	1,530
X_3	Medeni Durumu (bekâr=0, evli=1)	0,490	0,501	1,437
X_4	Eğitim Seviyesi (ön lisans=1, lisans=2, yüksek lisans=3)	1,618	0,660	1,231
X_5	Yabancı Dil Seviyesi (başlangıç=1, orta=2, ileri seviye=3)	1,564	0,544	1,225
X_6	Örgün eğitim dışı faaliyete katılma (hayır=0, evet=1)	0,693	0,462	1,312
X_7	Kişisel eğitim becerileri ile ilgili faaliyete katılma (hayır=0, evet=1)	0,653	0,477	1,223
X_8	Başka iş tecrübesinin olma durumu (hayır=0, evet=1)	0,361	0,477	1,240
X_9	Mesleğe başlamadan önce yaşadığı yer (kırsal alanda=1, kentte=2, her ikisi de=3)	2,460	0,684	1,122
X_{10}	Çiftçilik yapma durumu (yapıyorum=1, yapmıştım=2, hayır=3)	2,034	0,899	1,358
X_{11}	Periyodik hizmet içi eğitim (hayır=0, evet=1)	0,935	0,45	1,059

Orijinal hesaplamalar

Araştırmada tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret etme sıklığına etki eden faktörlerin belirlenmesinde kullanılan modellere ait değişkenlerin istatistiki özetleri Çizelge 4.36'da verilmiştir. Çizelgede bağımsız değişkenler arasındaki çoklu eşdoğrusallık probleminin olup olmadığını görebilmek için VIF (Variance İnflation Factor) değerleri de gösterilmiştir. Bu değerin 10'dan küçük olması bağımsız değişkenleri arasında bu

sorunun olmadığını göstermektedir (Neter *et al.* 1990). Bu durumda, modelde kullanılan bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.37. Sıralı logit model

Model	Sıralı Logit			
Değişkenler	Katsayı	Standart hata	Z-İstatistik	|z|>Z*
Sabit	1,776*	0, 945	1.88	0,060
X_1	0,668**	0, 300	2.22	0,026
X_2	0,385**	0, 184	2.09	0,037
X_3	-0,473	0, 314	-1.51	0,131
X_4	-0,089	0, 219	-0.41	0,838
X_5	0,039	0, 259	0.15	0,878
X_6	0,096	0, 324	0,30	0,766
X_7	-0,132	0, 303	-0.44	0,662
X_8	-1,072***	0, 315	-3.40	0,000
X_9	-0,362*	0, 200	-1.81	0,070
X_{10}	0,082	0, 167	0.49	0,622
X_{11}	-0,045	0, 547	-0.08	0,933
Mu (01)	1,416***	Mu(02)	2.345***	
R2	(0,144)			

Orijinal hesaplamalar

*, ** ve *** istatistiksel olarak sırasıyla %10,% 5 ve %1 düzeylerinde anlamlıdır.

Çalışmada sıralı logit modeli bizim amacımıza ulaşabilmemiz için kullanabileceğimiz ve literatürde de rastlanan yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntemi bağımlı ve bağımsız değişkenlerimizi uyguladığımızda elde ettiğimiz sonuçlar Çizelge 4.37'de görülmektedir.

Sıralı logit modelinin deretminasyon katsayısına (R^2) baktığımızda determinasyon katsayısının (0.144) olduğu görülmektedir. Bu katsayılar bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %14,4 oranında açıkladığını göstermektedir. Her ne kadar determinasyon katsayısı düşük olarak görülse de yatay kesit verileri için katsayı büyüklüğünün bu seviyelerde olması normal olarak görülmektedir.

Sıralı logit modelinde elde edilen sonuçlar içerisinde parametrelerin önem seviyeleri baktığımızda istatistiksel olarak anlamlı bulunan cinsiyet ve yaş değişkeninin önem seviyesi %5, başka iş tecrübesinin olma durumu değişkeninin önem seviyesi %1, mesleğe başlamadan önce yaşadığı yer değişkeni önem seviyesi %10 anlamlı bulunmuştur.

Sonuçlar incelendiğinde R^2 değerinin düşük (0.144) olduğu görülmektedir. Benzer sonuçlar çeşitli araştırmacıların yapmış olduğu koşullu değerleme çalışmalarında da elde edilmiştir. Örneğin Edwards- Jones *et al.* (1995) R^2=0.121, Hoevenagel and van der Linden (1993) R^2=0.22, Whitehead and Blomquist (1991) ve Clouston (2002) 0.12 ile 0.14 arasında değişen R^2değerleri bulmuşlardır.

Yapılan bir çok çalışma ve literatür bilgisi R^2 düşüklüğünün yatay kesit verilerde değerlendirilebilir nitelikte olduğunu söylemektedir (Greene 2000). Yine yatay kesit verilerinin değerlendirilmesi sonucu düşük R^2 elde edilmesinin olası bir sonuç olduğu belirtilmektedir (Kmenta 1986).

Araştırmacılar tarafından daha çok açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişkeni teorik ve mantık çerçevesinde istatistiki olarak açıklaması beklemektedir. Regresyon analizlerinde yüksek R^2 elde edildiğinde bu iyidir, ancak düşük R^2 elde edilmeside modelin açıklanamadığını ve kötü olduğunu göstermemektedir (Gujarati 2004).

Çizelge 4.38. Sıralı logit modelinde tarım danışmanlarının çiftçi ziyaretlerine etkili faktörlerin marjinal etkileri

Değişkenler	Prob[a] (Y=0)	Prob[b] (Y=1)	Prob[c] (Y=2)	Prob[d] (Y=3)
X_1**	-0.546	-0.014	0.442	0.600
X_2**	-0.495	-0.024	0.421	0.574
X_3	0.378	0.017	0.318	-0.438
X_4	0.115	0.005	-0.098	-0.133
X_5	-0.049	-0.002	0.042	0.057
X_6	-0.077	-0.003	0.064	0.087
X_7	0.104	0.006	-0.090	-0.124
X_8***	0.921	-0.014	-0.676	-0.897
X_9*	0.709	0.034	-0.603	-0.897
X_{10}	-0.133	-0.006	0.113	0.155
X_{11}	0.036	0.002	-0.031	-0.042

Orijinal hesaplamalar [a] ‘‘Y=0’’ haftada bir gün [b]‘‘Y=1’’ 15 günde bir gün, [c]”Y=2” ayda bir gün [d]”Y=3” iki ayda bir çiftçileri ziyaret ettiklerini ifade etmektedir.

Çizelge 4.38’de sıralı logit modelinin marjinal etkileri verilmiştir. Marjinal etkiler bağımlı değişkenin; Y=0, Y=1, Y=2 ve Y=3 olduğu durumlara göre hesaplanmıştır. Modelde anlamlı olan değişkenlerin, marjinal etkilerine bakıldığına tarım danışmanının cinsiyeti, yaşı, tarım danışmanlı dışında başka bir iş tecrübesinin olma durumu, mesleğe başlamadan önce yaşadığı yer istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur.

Tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı ile tarım danışmanlarının cinsiyeti arasında ilişki bulunmaktadır. Bayanlar erkeklere göre çiftçileri ziyaret sıklığı üzerine negatif yönde etkilemektedirler. Bayan tarım danışmanlarının erkek tarım danışmanlarına göre çiftçileri haftada bir ziyaret etme ihtimalini %54, 15 günde bir ziyaret etme ihtimali %1 oranında azaltmakta iken, bayan olma ihtimali erkek olma ihtimaline göre çiftçileri ayda bir ziyaret etme sıklığını %44, iki ayda bir ziyaret etme sıklığını %60 oranında artırmaktadır.

Tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret etme sıklığı yaşa göre değişmektedir. Tarım danışmanlarının yaşının artması ile çiftçileri ziyaret sıklığı arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Tarım danışmanlarının yaşı bir birim artıkça çiftçileri hafta da bir ziyaret etme sıklığı %49, 15 günde bir ziyaret etme sıklığını %2 oranında azaltırken,

yaşın artması çiftçileri ayda bir ziyaret sıklığını %42, iki ayda bir ziyaret sıklığını %57 oranında artırmaktadır.

Tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı ile başka bir iş tecrübe sahip olma olasılığıyla pozitif bir ilişki bululmaktadır. Tarım danışmanlarının daha önceki iş tecrübesi olanların daha önceki iş tecrübesi olmayan tarım danışmanlarına göre çiftçileri haftada bir ziyaret etme ihtimalini %92 oranında artırırken, 15 günde bir çiftçileri ziyaret etme ihtimalini %1, ayda bir ziyaret etme ihtimalini %67, iki ayda bir ziyaret etme ihtimalini %89 oranlarında azaltmaktadır.

Tarım danışmanlarının kırsal alanda ve kentte her ikisinde yaşama durumu ile çiftçileri ziyaret etme sıkılığı arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır Tarım danışmanlarının kırsal alanda ve kentte her ikisinde yaşamayanlar kırsal veya kentte yaşayanlara göre haftada bir çiftçileri ziyaret sıklığını %70, 15 günde bir ziyaret etme sıklığını %3 oranında artırmakta iken, ayda bir gün çiftçileri ziyaret etme sıklığını %60, iki ayda bir çiftçileri ziyaret etme sıklığını %89 oranında azaltmaktadır.

5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinde TR90 bölgesinde toplam 202 danışman etkin olarak faaliyet göstermektedir. Bölgedeki tarım danışmanlarına bakıldığı zaman %56,9'unun kadın %43,1'inin ise erkek olduğunu görülmektedir. Bu araştırmada da elde edilen verilere göre bölgede kadın tarım danışmanlarının oransal olarak erkek tarım danışmanlarından fazla olduğu göstermektedir.

Tarım danışmanlarının %59,9'unu 20-30 yaş arası oluşturmakta, bu da tarım danışmanlarının genç ve dinamik bir yapıda olduğunu göstermektedir. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri ile birlikte ilk deneyimlerini tarım danışmanlığı sektöründe elde edebilecek dinamik bir yapı görülmektedir. Tarım danışmanlarının %5,9'luk kısmı ise emekli olduktan sonra tarım danışmanlığı yapmaya başlamıştır.

Bölgedeki tarım danışmanlarının %48'i ön lisans, %42,1'i lisans ve %9,9'u ise yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Ön lisans mezununun ağırlıkta olmasının nedeni; bölgede fındık üretiminin ağırlıkta olmasından dolayı fındık eksperliği bölümü mezunlarının tarım danışmanlığı işini seçmesinden kaynaklanmaktadır.

Tarım danışmanlarının örgün eğitim dışında %69,3'ü tarım ile ilgili faaliyetlere katılmış olup ve Giresun ili bu konuda en yüksek faaliyet gösteren il olduğu görülmektedir. Bu tür faaliyetlere katılmanın danışmanlara mesleki açıdan katkı sağlayacağı ifade edilebilmektedir.

Tarım danışmanları kişisel eğitim becerileri ile ilgili faaliyetlere %65,3 oranında katılım sağlamıştır. Kişisel eğitim çalışmalarına katılan danışmanların çiftçiler ile iletişim konusunda daha başarılı olacakları öngörülmektedir. Kişisel eğitim becerilerini arttırma

faaliyetine katılan danışmanların daha aktif, daha katılımcı, özgüven sahibi ve girişimcilik kabiliyeti yüksek birer birey olmalarına katkı sağlayacakları kanısına varılabilir.

Tarım danışmanlarının aylık gelirlerine baktığımız zaman %78,2'sinin 1001-1500 TL arasında gelir sağladıkları görülmektedir. Bunun dışında diğer gelir gruplarında bulunan danışmanların, danışmanlık dışında (ev kirası, arazi kirası, yapılan diğer işler ve eşlerinin sağladıkları gelir) değişiklik göstermiştir. Bu durum danışmanların çoğunun danışmanlık dışında başka bir gelir kaynaklarının olmadığını göstermektedir.

Tarım danışmanlarının hizmet verdikleri çiftçi sayılarının ağırlıklı ortalaması alınıp Artvin, Rize, Trabzon, Giresun ve Ordu illerinde 60 işletme, Gümüşhane ilinde ise 50 işletme sayısı tespit edilmiştir. Bölgeye bakıldığı zaman Artvin, Rize, Trabzon, Giresun ve Ordu illerinde fındık ve çay bahçesinin yoğunlukta olduğu, çiftçilerin çay ve fındık üretimi yaptığı, Gümüşhane ilinde ise çiftçilerin büyükbaş hayvancılıkla uğraştığı gözlenmiştir. TR90'da da bahçe bitkileri ve büyükbaş hayvancılık (süt) işletmelerinin yaygın oluşu, danışmanlık yapılan işletme sayıları ile uygun örtüşmektedir.

Bölgede 1124 köye danışmanlık hizmeti verilmektedir. Bölgenin dağınık yer şekillerinin olması ve arazilerin parçalanmış olması dolayısıyla her köye danışmanlık hizmeti verilememiştir. Tarım danışmanlığı hizmetten yararlanabilmek için çiftçinin en az 10 dönüm araziye sahip olması gerekmektedir. Bu durum da danışmanlığın her köye verilememesinin en önemli sebebini oluşturmaktadır.

Tarım danışmanlarının %49,5'i, çiftçilerini 15 günde bir ziyaret etmektedir. Ziyaretlerin daha sık olması çiftçilerin üretim vb konularda daha fazla bilgi aktarımının sağlanacağı düşünülmektedir.

Bölgede bulunan tarım danışmanlarının %56,9'u hem kentte hem de kırsalda yaşadıkları için danışmanlık yaptığı yerlere daha kolay bir şekilde adapte olmuşlardır. Bu durum tarım danışmanlarının yaptıkları işe katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

TR90 kapsamında görev yapan 202 tarım danışmanının %18'i Bahçe Bitkileri, %6'sı Bitki Koruma, %4'ü Tarla Bitkileri, %4'ü Toprak, %1'i Zootekni, %10'ui Tarım Ekonomisi, %1'i Gıda Mühendisliği, %6'sı Tarım Makineleri, %50'si ise tarım ile ilgili ön lisans mezunları oluşturmaktadır. Çiftçilerin tarım danışmanlarından yardım talep ettikleri konularla mezun oldukları bölümlerin uyumlu olduğu bu konuda sıkıntı çekmedikleri kanısına varılabilir.

Tarım danışmanlarının %51'i okulda aldıkları eğitimlerin kısmen yeterli olduğunu söylemektedir. Eğitimlerin yeterli olması için uygulamalı eğitime daha fazla ağırlık verilmesi düşünülmektedir.

Tarım danışmanlarının %79,7'si arkadaşlarının tarım danışmanlığı yapmasını istemektedir. Çünkü Türkiye tarımına fayda sağladıkları ve mesleğin tarım danışmanlığı işine uygun olduğundan dolayı işlerini severek yapmalarına neden olmuştur. Tarım danışmanlarının %20,3'ünün yakın arkadaşlarının bu işi yapmalarını istememelerinin en büyük nedenlerinden bir tanesi devlet tarafından az desteklenmesi yani gelirlerinin az olmasıdır. Devlet desteğinin artırılması, arkadaşlarına bu işi tavsiye etmeleri için bir etken olacağı düşünülmektedir.

Tarım danışmanlarının %44,6'sı işlerini severek yaptıklarını ama gelirlerinin düşük olması nedeniyle yaptıkları işten tam olarak tatmin olmadıklarını dile getirmiştir. Tarım danışmanlarının %23,8'i gelirin az olması, %28,7'si işinin popüler olmaması ve %15,8'i diğer nedenlerden dolayı mesleki olarak tatmin olmadıklarını belirtmiştir.

Tarım danışmanlarını motive edebilecek en büyük katkı %60,9 ile gelir de ki artış olacağı ortaya çıkmıştır. Sonrasında sorumlulukların artırılması ve çiftçiler tarafından saygınlık kazandırılması motivasyonu arttıran en büyük faktör olmuştur.

Tarım danışmanlarının çiftçilere bilgi aktarırken en çok bireysel yöntemlere ağırlık verdiği, ardından grup ve kitle yöntemlerini kullanmakta oldukları belirlenmiştir.

Tarım danışmanlarının bölgeyi tanıması, arazi koşullarını bilmesi, orada yetişen ürünler hakkında daha fazla bilgiye sahip olması yöre insanları ile iletişim sağlamada çok büyük katkı sağlamaktadır. Danışmanların %43,1'i bölgeyi tanıdığını ve bunun çiftçide güven konusunda olumlu bir tutum oluşturduğunu belirtmiştir.

Tarım danışmanlarının çiftçilerin problemlerini belirleme konusunda 1.sırada çiftçilerle bireysel görüşme 2.sırada kendi gözlemleri, 3.sırada çiftçi toplantıları sırasında 4.sırada diğer meslektaşlar ve 5.sırada araştırma raporlarından yararlandıkları görülmektedir.

Tarım danışmanlarının %54,5'i çiftçinin sorununu belirleyip öneri getirim yaklaşımında bulunduğu görülmüştür.

Tarım danışmanlarının %93,6'sı hizmet içi eğitimlerinin yeterli olmadığı ve eğitimlerin artırılması gerektiğini ve bu hizmetin faydalı olacağını belirtmiştir. İstenen periyodik hizmet içi eğitimlerin artması, tarım danışmanlarına bilgilerini güncelleme ve eksik bilgileri tamamlama konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri sisteminde tarım danışmanları %36,1 oranında kendilerini faydalı görmekte ancak bu faydanın daha yüksek olması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü sistemin eksikliğinden ötürü kendilerini tam anlamıyla etkin görememektedir.

Tarım danışmanlarının %72,8'i tarımsal tayım ve danışmanlık hizmetlerinin kırsal kalkınmaya olumlu katkı sağlayacağını ifade etmiştir.

Çiftçilerin tarım danışmanlarının sunmuş oldukları yenilikleri kabul etmeme sebeplerini sıraladığımızda 1.sırada çiftçilerin geleneksel oluşu değişmek istememeleri, 2.sırada çiftçi uygulamalarının daha ekonomik olması, 3. ve 4. sırada çiftçilerin önerilerin yararına ikna olmamaları, 5.sırada ise yenilik hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları gelmektedir.

Danışmanlar; tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin %76,2 oranında kısmen etkin olduğunu ifade etmiştir. Sistemin etkin olması için, sistemi daha fazla denetim altına almak ve tarım danışmanlarını mesleki yönden tatmin etmek gerekmektedir. Böylelikle tarım danışmanlarının gayret ve çabası ile sistem etkin olması beklenmektedir.

Tarım danışmanlarının bilgisayar kullanımında %40,1, internet kullanımında ise %37,6 oranında ileri düzeyde oldukları görülmüştür. İleri düzeyde bilgisayar ve internet kullanımının fazla olması yeniliklere açık, genç tarım danışmanlarının mesleki bilgiye ulaşmak için araç olarak kullanmaktan kaynaklanmaktadır.

Tarım danışmanlarının %59,4'ü yaptıkları çalışmalarda sorunla karşılaşmamaktadır. Tarım danışmalarının %42,6'sı akademik eğitimleri esnasında aldıkları teknik bilgilerin yeterli düzeyde olduğunu ve teknik bilgi yetersizliği ile karşılaşmadığını ifade etmiştir. Alınan eğitimler ihtiyacı karşılar niteliktedir. Tarım danışmanlarının hizmet verdiği çiftçilere araç-gereç, girdi ve donanımı yeterli düzeyde olup danışmanların %42,6'sı, çiftçilerine verdikleri hizmette sıkıntı yaşamamaktadır. Hizmete ulaşım noktasında şehir merkezlerindeki tarım danışmanlarının böyle bir sorunla karşılaşmadıkları; sorun görülen kısmın sadece köy ve beldede %33,2'sinde tekabül ettiği görülmektedir. Bölgede yapılan araştırma sonucunda hizmet içi eğitim ve araştırma yayım ilişkilerindeki yetersizlikler sorununa danışmanların %39,1 orta seçeneğini işaretlemiştir. Hizmet içi eğitimlerin artırılması, araştırma-yayım ilişkilerinin güçlendirilmesi gerektiğini böylelikle sorun olmaktan çıkabileceği düşünülmektedir. Tarım danışmanlarının %40,6'sı çiftçi koşullarına uygun teknolojinin yokluğu konusunda orta seçeneğini işaretlemiştir, Doğu Karadeniz bölgesindeki arazı şartlarının teknoloji kullanımına elverişsizliği en önemli sebebidir. Danışmanların %38,1'i uygulama konusunda yetersizlik konusunda orta seçeneğini işaretlemiştir. Tarım danışmanlarının bulunduğu yöredeki insanlarla sürekli irtibat halinde olduğu için iletişim ile ilgili sorunda danışmanların %35,1 nadiren seçeneğini işaretleyerek görüşümüzü desteklemiştir. Genel olarak tarım danışmanlarının karşılaştığı sorunlar

çözümlenemeyecek seviyede değildir ve bu sorunlar koordineli çalışarak ortadan kalkabileceği kanısına varılmıştır.

Tarım danışmanlarının %44,1'inin iyi ve sıkı bir çalışma ile çiftçilerin güvenlerini sağladığı görülmüştür. Danışmanların %48'i çiftçilerin gelir düzeylerinin düşük olmasından dolayı kısmen sorun yaşamaktadır. Tarım danışmanlarının çiftçilerin girdi maliyetlerini azaltması ve çiftçinin verimli ve kaliteli ürün üretmesi konusunda yardımcı olması gerekmektedir. Danışmanların %41,6'sı çiftçilerin teknik bilgi ve eğitim seviyesinin düşük olmasından dolayı sorunlarla karşılaşıldığını ifade etmiştir. Bu sorunlar tarım danışmanlarının etkin çalışması ile düzelecektir. Danışmanların %38,1'i çiftçilerin yeniliklere açık olmayıp geleneksel yöntemleri tercih ettiklerinden dolayı sorunlarla karşılaşıldığını ifade etmiştir. Çiftçilerin yeniliklere açık olması için, kitle yayım araçları olan görsel ve yazılı basından yararlanılması tavsiye edilmektedir. Danışmanların %40,6'sı çiftçinin hizmeti satın almak istememesinden dolayı sıkıntıyla karşılaştıklarını ifade etmiştir. Çünkü çiftçiler aldıkları hizmet karşılığında gelecekte ücret talebinde bulunulacağı kaygısından dolayı hizmeti satın almak istememektedir. Yapılan ankette tarım danışmanlarının %25,2'si çiftçilerin bilgi kaynağı olarak tarım danışmanlarına değil de yakın çevresine başvurması sorunuyla karşılaşmaktadır.

Yapılan ankette tarım danışmanlarının %36,1'i orta seçeneğini işaretleyerek kısmen kırsal alanda bilgi yaymada engellerle karşılaşıldığını ifade etmiştir. Bu sorun kırsal alandaki bazı çiftçilerin bilgiye açık olmaması ve yenilikleri erken kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır. Çiftçilerin kırsal alanda sürekli ikamet etmelerinden ötürü tarım danışmanlarının %29,7'si orta düzeyde sorun yaşandığını belirtmiştir. Çünkü kırsal alanda sürekli ikamet eden çiftçiler yeniliklere adapte olmakta zorluk çekmektedir. Tarım danışmanlarının %31,7'si kırsal alanda kamu kuruluşları arasında koordinasyonsuzluk sorunuyla karşılaşmaktadır. Tarım danışmanlarının %39,1'i ulaşım ve iletişim probleminde orta seçeneğini belirtmelerinin nedeni bölgenin topoğrafik yapısı nedeniyle arazilerin dağınık ve engebeli oluşu kışın ve yağışlı günlerde ulaşımda aksaklıklar çıkmasından kaynaklanmaktadır. Tarım danışmanlarının kırsal alanda

yürütülen faaliyetleri izleme ve değerlendirilmesi konusunda zorluk derecesinin olmadığı %36,1 oranında danışmanların nadiren seçeneğini işaretlemesi desteklemektedir. İyi bir program ve düzgün özverili bir çalışma ile bu sorunlar ortadan kaldırılabilir niteliktedir.

Tarım danışmanlarının çiftçilere danışmanlık hizmeti verebilmesi için gerekli teknik bilgiye hâkim olmaması konusunda tarım danışmanlarının %46,5'i 'nadiren' seçeneğini işaretlemiştir. Buradan tarım danışmanlarının gerekli teknik bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Danışmanın yayım teknikleri ve uygulamasındaki eksiklikleri sorununda tarım danışmanlarının %41,6'sı nadiren seçeneğini işaretlemiştir. Bu sorunda bireysel, grup ve kitlesel yayım tekniklerini iyi bir şekilde kullandıklarını uygulama konusunda sıkıntı yaşamadıklarını göstermektedir. Tarım danışmanlarının çiftçi ile iletişim bilgi ve becerilerindeki eksiklik ve yetersizliklerden kaynaklanan sorunlarda danışmanların %50,5'i nadiren seçeneğini işaretleyerek bu konuda yetersiz olmadıklarını ortaya koymaktadır. Yine tarım danışmanları %51 oranında yaptıkları işin ehemmiyetli olduğunu ve işlerini önemsediklerini ifade etmiştir.

Tarım danışmanlarının %39,6'sı danışmanlık mesleğinin tam anlamıyla kurumsallaşmamış, görev ve yetki belirsizliklerinin olması sorunuyla çok sık karşılaşmakta olduklarını belirtmiştir. Danışmanların daha iyi bir hizmet verebilmesi için sistemin kurumsallaşması, yetki ve belirsizliklerinde giderilmesi gerekmektedir. Tarım danışmanlarının %37,1'i danışmanlık sistemin yeterince yaygınlaşmamış olması sorunuyla orta düzeyde karşılaşmaktadır. Tarım danışmanlarının %61,9'u danışmanlık ücretinin ya da kazancının düşük olması sorunuyla çok sık karşılaşmaktadır. Devlet desteğinin arttırılması ile bu sorun çözüme kavuşturulacağı düşünülmektedir. Tarım danışmanlarının %28,2'si danışmanların kendi uzmanlık alanlarına göre görev alamaması sorunuyla orta düzeyde karşılaşmaktadır. Tarım danışmanlarının uzmanlık alanları doğrultusunda görev verilmesi üreticiye daha fazla yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Tarım danışmanlarının %35,6'sı çiftçi ile iletişimde yüz yüze gelme olanaklarının sınırlı olması sorunuyla nadiren karşılaşmaktadır. Çünkü danışmanlar ve çiftçiler iletişim halinde olduğu belirlenmiştir. Tarım danışmanlarının %24,3'ü

danışmanın çalışma usul ve esaslarını belirleyen yasal düzenlemelerin yeterince açık olmaması sorunuyla orta düzeyde karşılaşmaktadır. Bu sorun danışmanların özlük haklarının daha açık bir şekilde yazılmasıyla giderileceği kanısına varılabilir. Tarım danışmanlarının %30,7'si danışmanlık hizmetlerindeki çiftçi gezileri, bilgi değişim ziyaretleri gibi ilave faaliyetlerin finansman kaynağının net olmaması sorunuyla çok sık karşılaşmaktadır. Danışmanların çiftçilere daha iyi hizmet verebilmesi için yaşam şartları dikkate alınarak ödeneklerin hazırlanması bu sorunu gidermesine yardımcı olacaktır.

Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinde danışmanların çiftçilere daha faydalı olabilmeleri için bazı kurum ve kuruluşlarla irtibat halinde olmaları gerekmektedir. En fazla iletişim kurulan kurumların başında %46,5 oranında Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri bulunmakta, hemen sonrasında ise %40,6 ile Ziraat Odaları gelmektedir. İletişimin en az sağlandığı kurumların başında ise %58,9 oranında valilik ve il özel idaresi gelmektedir.

Bölgede çiftçilerin tarım danışmanlarından 'Çok Sık' talep ettiği konularda şunlardır: Bitkisel hastalık ve zararlıları ile mücadele, gübreleme, ekim-dikim, bitkisel ürünlerin yetiştiriciliği, budama ve aşılama çiftçilerin çok sık talep ettiği konulardır. Çiftçilerin yetiştirdikleri bitkiler üzerindeki değişen haşere türlerine, hastalık ve zararlarına karşı mücadelede yetersiz kaldıklarından ötürü, budama, aşılama, gübreleme, ekim-dikim alanlarındaki bilgilerin yetersizliği, verimi artırma ve kaliteli ürün alabilme konularında tarım danışmanlarına çok sık başvurmaktadır.

Tarım danışmanların %49'u danışmanlık hizmetinin ülke tarımına katkısı olduğunu ifade etmiştir. Bunu çok katılıyorum seçeneğini işaretleyerek belirtmiştir. Tarım danışmanları ülke tarımının şekillenmesine, birim alandan alınacak verime, ürün kalitesine ve ekonomik değer artışına katkı sağlamaktadır. Tarım danışmanlarının %49'u çok katılıyorum seçeneğini işaretleyerek çiftçilere zamanında ve yeni bilgi aktarımı sağladığını ifade etmiştir. Çünkü danışmanlar yenilikleri çiftçiye aktarmada kendini bir aracı olarak görmektedir. Tarım danışmanları sistemin %48 oranında üreticilerin daha iyi örgütlenmesine katkı sağladığını belirtmiştir. Tarım

danışmanlarının %38,1'i tarımsal yayımın kısmen özelleştiğine katılmaktadır. Tarım danışmanlarının %48'i tarım danışmanlığı sisteminin altyapısının tam oluşmadığı konusuna katılmaktadır. Tarım danışmanlarının %62,4'ü danışmanlık hizmetinin ülkemizde sistemli bir şekilde işlemesinin zaman alacağını çünkü ülkemizde sistemli bir şekilde danışmanlığın yapılabilmesi için uzun süre geçmesi gerektiğini düşünmektedir. Tarım danışmanların %36,1'i yönetmeliğin mevcut koşullar için uygun olmadığını, mevcut yönetmelikle çalışmakta olan danışmanların özlük hakları ile ilgili bazı maddelerin düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tarım danışmanların %71,3'ü devlet tarafından daha fazla desteklenmesi hususuna çok katıldığını ifade etmiştir.

Araştırma bölgesindeki tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığına etki eden faktörler, kurulan ordered logit model ile belirlenmiş olup model sonucunda elde edilen bulgulara göre istatistiksel olarak önemli bulunan değişkenlere göre yapılan çıkarımlar aşağıda yer almaktadır. Buna göre:

Tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı ile tarım danışmanlarının cinsiyeti arasında ilişki bulunmuştur. Bayanlar erkeklere göre çiftçileri ziyaret sıklığı üzerine negatif yönde etkilediği kanısına varılmıştır. Bayan tarım danışmanlarının erkek tarım danışmanlarına göre çiftçileri haftada bir ziyaret etme ihtimalini ve 15 günde bir ziyaret etme ihtimalini azalttığını, bayan olma ihtimali erkek olma ihtimaline göre çiftçileri ayda bir ziyaret etme sıklığını ve iki ayda bir ziyaret etme sıklığını artırdığı sonucuna varılmıştır.

Tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret etme sıklığı yaşa göre değiştiği görülmüştür. Tarım danışmanlarının yaşının artması ile çiftçileri ziyaret sıklığı arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Tarım danışmanlarının yaşı bir birim artıkça çiftçileri hafta da bir ziyaret etme sıklığı ve 15 günde bir ziyaret etme sıklığını azalttığını, yaşın artması çiftçileri ayda bir ziyaret sıklığını ve iki ayda bir ziyaret sıklığını artırdığı görülmüştür.

Tarım danışmanlarının çiftçileri ziyaret sıklığı ile başka bir iş tecrübe sahip olma olasılığıyla pozitif bir ilişki bulunmuştur. Tarım danışmanlarının daha önceki iş

tecrübesi olanların daha önceki iş tecrübesi olmayan tarım danışmanlarına göre çiftçileri haftada bir ziyaret etme ihtimalini artırdığı, 15 günde bir çiftçileri ziyaret etme ihtimalini, ayda bir ziyaret etme ihtimalini ve iki ayda bir ziyaret etme ihtimalini azalttığı görülmüştür.

Tarım danışmanlarının kırsal alanda ve kentte her ikisinde yaşama durumu ile çiftçileri ziyaret etme sıkılığı arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Tarım danışmanlarının kırsal alanda ve kentte her ikisinde yaşamayanlar kırsal veya kentte yaşayanlara göre haftada bir çiftçileri ziyaret sıklığını ve 15 günde bir ziyaret etme sıklığını artırdığını, ayda bir gün çiftçileri ziyaret etme sıklığını ve iki ayda bir çiftçileri ziyaret etme sıklığını azalttığı görülmüştür.

5.2. Öneriler

Tarım danışmanları görevleri olan tarımsal yayımı gerçekleştirmek için büro, telefon, bilgisayar, internet bağlantısı ve diğer teknolojik gereçlere ihtiyaç duymaktadır. Tarım danışmanlarının ihtiyaçlarının giderilmesi için gerekli fizibilite çalışmaları yapılarak ödenek çıkarılabilir.

Tarım danışmanlarının süt-besi sığırcılığı, hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi gibi konularda danışmanların yetersiz olduklarını belirtmişlerdir. Üreticilerin ihtiyaçlarının karşılanması için bu konularda ve tarım danışmanlarının ihtiyaç duydukları tespit edilen başta bilgisayar kullanımı, bitki koruma olmak üzere, resmi yazışmalar, teşhis tedavi, proje hazırlama gibi konular ile her geçen gün önem kazanan, organik tarım, iyi tarım uygulamaları, doğal kaynakların korunması ve pazarlama konularında Tarım İl Müdürlüğü ile Bakanlığa bağlı Eğitim Merkezleri ve Araştırma Enstitüleriyle koordinasyon içinde çalışılarak hizmet içi eğitim programlarıyla bu eksiklikler giderilebilir.

Tarım danışmanlarının üreticilere daha faydalı olabilmeleri için güncel bilgileri ve yenilikleri takip edebilmek için araştırma kuruluşları ve üniversiteler ile olan ilişkilerini güçlendirilmelidirler.

Danışmanlar kendilerine tahsis edilen ulaşım aracının bazı birimlerde sağlanmaması nedeni ile sorumlu olduğu köylerin tamamına yeterince hizmet verememektedirler. Tarım danışmanlarının ulaşım sorununun giderilmesi veya sorumlu oldukları köy sayısının yeterli düzeyde tutulması yürütülen çalışmaların daha sağlıklı yürütülmesi açısından önemli görülmektedir.

Yapılan araştırmayla tarım danışmanların mezuniyet alanlarının ürün desenine ve üreticilerin ihtiyacına göre yapıldığını söylemek mümkündür.

Tarım danışmanının teknik ve mesleki açıdan eğitiminde; çalışılan bölgenin tarımsal yapısı ve çiftçi talepleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Tarım danışmanları göreve başlamadan önce hizmette bulunacağı bölgenin tarımsal özelliklerine göre temel eğitime tabi tutulmalı, hizmete başladıktan sonra da sürekli hizmet içi eğitimlere katılması teşvik edilerek tarım danışmanının bilgisinin güncel tutulması sağlanmalıdır.

Çevre dostu teknolojilerin ve iyi tarım uygulamalarının yayımın ve danışmanlık sisteminin odağına oturtulması sağlanmalı, uygun teşviklerle süreç desteklenmelidir.

Sistemde yer alan yayımcı ve danışmanların yaşam standardını yükseltici önlemler alınarak, kendilerini geliştirmelerine olanak sağlanmalıdır.

Tarım danışmanlarının yayım amaçlı köylerde düzenlediği seminerler genellikle uygun olarak düşünülen kahvehanelerde yapılmaktadır. Bu durum kadın çiftçilerin katılımına engel olmaktadır. Kadın üreticilere ayrı bir yerde eğitim verilebilir veya köylerde hem kadın üreticilerin hem de erkek üreticilerin aynı ortamda seminerlere (yayım hizmetlerine) katılabileceği bir ortam sağlanabilir.

Danışmanlar yönetmelikteki görüşme sıklığını genel itibariyle uygun bulmamış, bazıları yetersiz olduğuna, bazıları ise fazla olduğuna inanmaktadır. Ayrıca görüşme sıklığının mevsimsel dönemsel ya da şartlara göre değişebileceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle ziyaret sıklığını danışman ve çiftçilerin birlikte belirlemesi daha etkin çalışmalarına katkı sağlayabilir.

Tarım danışmanları kendi uzmanlık alanı olmasa bile çiftçinin tarım hakkında ihtiyaç duyduğu her türlü konuda bilgiye ulaşabilmesini sağlamalı ve bu bilgilerin güncel olmasına dikkat etmelidir. Özellikle yıl içerisinde yapılması gerekenleri tespit etmeli ve değişen iklim koşullarını göz önüne alarak tahminini yapıp bu sonuçlara göre planlamalar yapmalıdır.

Tarım danışmanları tarafından yürütülen yayım çalışmaları bir bütün olarak ele alınmalıdır. Yayım çalışmaları sadece üretim tekniğine ilişkin konularda değil, pazarlama, kredi ve hibe imkânları gibi işletmenin yararına olacak olan konular ile köyün sosyo-ekonomik-kültürel yapısını, sağlık koşullarını ve köyün altyapısını da içine alan eğitimleri kapsamalıdır.

Araştırma kapsamındaki tarım danışmanlarına göre, bölgede danışmanlık hizmetlerinin daha da geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için; üniversitelerde teorik derslerden çok uygulamalı derslere önem verilmesi, tarımsal danışmanlık derslerinin ön plana çıkarılması, sertifika almadan önce meslek/metodolojiye yönelik eğitimlerin verilmesi ve kamu destekli çeşitli tarımsal destekleme projelerinin uygulamalarında tarım danışmanlarına da görev verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tarım danışmanlığının yaygınlaştırılması ve bu konuda çiftçilerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Sorunlar, öncelikler çiftçi- yayımcı- danışmanla beraber belirlenmeli ve çözümler geliştirilmelidir.

Danışmanlar, bölgelerinde tarımsal açıdan değişimin genellikle bitki hastalık ve zararlıları ile mücadele, gübreleme, ekim-dikim, bitkisel ürünlerin yetiştiriciliği,

budama ve aşılama gibi konularda olduğunu vurgulamıştır. Bu danışmanların belirledikleri amaçları ile örtüşmektedir.

Tarımsal yayım sadece ürün bakım işlerinin doğru uygulanması ve yeni teknolojilerin benimsenmesinden ibaret değildir. Tarımsal yayım ayrıca, karar verme aşamasında çözüm yolları ile ilgili alternatiflerin sunularak üreticilerin kendi kararını verebilen ve yorumlayan duruma gelmesini hedeflemelidir.

Tarım danışmanlarının görev yaptıkları köylerde demonstrasyonlar, tarla günleri vb. çalışmalara finansal yönden destek verilmelidir. Danışmanların bu yönde çalışmaları için teşvik edilmesinin sistem açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Böylece kırsal kalkınmaya olan etkilerinin artırılacağı düşünülmektedir.

Danışmanların kaygılandığı konuların başında sözleşmeli çalışıyor olmaları gelmektedir. Tarım danışmanlarının büyük bir kısmı sözleşmeli statüde olmalarının çalışma koşullarını olumsuz etkilediğini ve kadro verilirse sistemin daha etkin çalışacağını söylenmiş, yapılan çalışmada bunun etkili olacağı gözlenmemiştir.

Bir tarım danışmanı başına düşen köy sayısı 3-4 köy ile sınırlandırılmalı ve çalışma alanına giren köylere ulaşım sorununun çözülmesi için mutlaka danışmanlara bir araç tahsis edilerek danışmanların hareket kabiliyetinin artırılması sağlanmalıdır. Veteriner hekim olan tarım danışmanlarının aşılama, tedavi gibi işlemleri yapabilir konuma getirilmeleri gerekmektedir.

Tarım danışmanlarının yapacakları iş tanımının açık bir şekilde netleştirilmesi gerekmektedir. Danışmanların asıl meslekleri olan yayım dışında çalıştırılmalarının önüne geçecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır ve tarım danışmanlarının zamanlarının ve enerjilerinin tamamını yayım faaliyetlerinde harcamalarını sağlayacak önlemler üzerinde durulmalıdır.

KAYNAKLAR

Anonim, 2006. http://www.resmigazete.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 07.06.2015).

Anonim, 2009. http://www.resmigazete.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 07.04.2015).

Anonim, 2012. http://www.resmigazete.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 15.06.2015).

Anonim, 2014a. http://www.tarim.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 09.04.2015).

Anonim, 2014b. T.C. Resmi Gazete (2009). Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Destekleme Ödemesi Hakkında Yapılan Tebliğ. Resmi Gazete Tarih: 21.05.2009, Sayı: 27234 (Erişim Tarihi: 12.04.2015).

Anonim, 2014c. T.C. Resmi Gazete (2010). Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Destekleme Ödemesi Hakkında Yapılan Tebliğ. Resmi Gazete Tarih: 27.05.2010, Sayı: 27593 (Erişim Tarihi: 13.04.2015).

Anonim, 2014d. T.C. Resmi Gazete (2011). Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Destekleme Ödemesi Hakkında Yapılan Tebliğ. Resmi Gazete Tarih: 26.03.2011, Sayı: 27886 (Erişim Tarihi: 14.04.2015).

Anonim, 2014e. T.C. Resmi Gazete (2012). Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Destekleme Ödemesi Hakkında Yapılan Tebliğ. Resmi Gazete Tarih: 12.06.2012, Sayı: 28321 (Erişim Tarihi: 15.04.2015).

Anonim, 2014f. T.C. Resmi Gazete (2013). Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Destekleme Ödemesi Hakkında Yapılan Tebliğ. Resmi Gazete Tarih: 14.06.2013, Sayı: 28677 (Erişim Tarihi: 16.04.2015).

Anonim, 2014g. T.C. Resmi Gazete (2014). Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Destekleme Ödemesi Hakkında Yapılan Tebliğ. Resmi Gazete Tarih: 12.04.2014, Sayı: 28970 (Erişim Tarihi: 17.04.2015).

Anonim, 2014h. Tarımsal Öğretim Eğitim Yayım ve Ar-Ge, II. Tarım Şurası - IX. Komisyon Raporu, Ankara. (Erişim Tarihi: 17.08.2015).

Anonim, 2015a. http://www.tuik.gov.tr/Start.do Erişim Tarihi: 17.06.2015

Anonim, 2015b. T.C. Resmi Gazete (2015). Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Destekleme Ödemesi Hakkında Yapılan Tebliğ. Resmi Gazete Tarih: 30.05.2015, Sayı: 29371 (Erişim Tarihi: 17.04.2015).

Anonim, 2015c . Önder Çiftçi Danışmanlık Dernekleri. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Dokümanlar,s.1 http://www.tzob.org.tr/Portals/0/Dokumanlar/FaaliyetRaporlari/docs/OCP.pdf (Erişim Tarihi: 17.04.2015).

Anonim, 2015d. Önder Çiftçi Projesi Tarihçesi, 2015 http://www.onderciftci.com/ (Erişim Tarihi: 24.08.2015).

Anonim, 2016. http://www.tarimdanhaber.com (Erişim Tarihi:15.05.2016).

Agrestı, A. ,1990. Categorical Data Analysis, John Wiley, New York.

Aktaş, Y., 1999. Osmanlı Devleti Tarımsal Örgütlenmesinin Çözümlenmesi ve Tarımsal Yayım, HR.Ü.Z.F. Dergisi, 3, (3-4) 117,128, Şanlıurfa.

Alagöz, E., 2005. Aşağı Seyhan Ovası'na, Adana Tarım İl Müdürlüğü Yayım Elemanlarınca Götürülen Yayım Hizmetlerinin Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Adana.

Altınkaynak, A., 2002. Erzurum İli Uzundere İlçesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Tarımsal Yayım Açısından Kalkınma Olanakları. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Erzurum.

Artık, A., 2012. Paydaş Görüşlerden Hareketle Adana İlinde Serbest Tarım Danışmanlığı Sisteminin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Adana.

Bavec, M., 2006. Need for advisory services in organic farming. Channel sixth framework programme, Channel Conferance, 5- 7 April, Budapest.

Bozkurt, M., 2005. Şanlıurfa İli Merkez İlçede Süt Sığırcılığı Yetiştirme Sorunlarının Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi Denemesi. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Şanlıurfa.

Çakmak, E., 2010. Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi Kapsamında Tarım Danışmanlığı Sisteminin İnceleme ve Değerlendirilmesi: Tokat İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Tokat.

Cinemre, H.A., Demiryürek, K.,2005. Tarımsal Yayım ve Haberleşme. Ders Kitabı No:17 .(Beşinci Baskı). Samsun.

Clouston, M. E., 2002, Linking the Ecological and Economic Values of Wetlands: A Case Study of the Wetlands of Moreton Bay, School of Australian Environmental Studies, Faculty of Environmental Sciences, Griffith Universitiy, Australia.

Çukur, T., 2007. Türkiye'de Uygulanan Tarımsal Yayım Politikaları ve AB'ne Uyum Açısından Öneriler Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, İzmir.

Değirmenci, Y., 2008. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, TEDGEM Yayınları, Ankara.

Demiryürek, K. 2011. Organik Tarım Kavramı ve Organik Tarımın Dünya ve Türkiye'deki Durumu. Gazi Osman Paşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 1.

Demiryürek, K. 2014. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Kavramları ve Felsefesi (Bölüm 2). Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Kitabı Cilt II. 'Kırsal Alanda Çalışan Tarım Danışmanlarının Mesleki Yeterliliklerinin Artırılması' AB ACID projesi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları No: 1, Tokat, 10.

Derman, A., 2010. Mardin İlinde Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi Kapsamında Görev Yapan Elemanların Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Sistemine Bakışları. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Adana.

Dündar, M.S., 2009. Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesinin Kırsal ve Tarımsal Kalkınmadaki Rolü ve Uygulama Etkinliği: Şanlıurfa İli Örneği. Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Adana.

Edwards-Jones, G., Edwards-Jones, E.S. and Mitchell, K., 1995, A Comparison of Contingent Valuation Methodology and Ecological Assessment as Techniques for Incorporating Ecological Goods into Land-us Decision, Journal of Environmental Planning and Management, 38, 215-230.

Evenson, R., 1998. The Economic Contributions Of Agricultural Extension To Agricultural And Rural Development.Chp.39.

Fersterer, S., Gruber, A. 1998. Beratungsstrukturen für die biologische Landwirtschaft in Österreich im Vergleich mit ausgewählten europäischen Ländern. MECCA-Environmental consulting, Wien.

Greene, W. H., 2000. Econometric Analysis, 4th Ed, , USA, p:241.

Greene, W. H., 2003. Econometric Analysis, Pearson Education Inc., New Jersey.

Gökçe, O., 2004. 1000 Köye 1000 Tarımcı Projesi Üzerine Bir İnceleme. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Tokat.

Gujarati, D.N., 2004, Basic Econometrics, FourthEdition, USA, p:222.

Gülkök, I., 2015. Avrupa Birliğinde Danışmanlık Hizmetleri ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. AB Uzmanlık Tezi. Ankara.

Hellec F., Blouet A. 2010. Quel conseil technique pour quelle agriculture biologique? Une étude de l'élevage laitier biologique dans l'est de la France. Colloque SFER « Conseiller en Agriculture: acteurs, marchés, mutations », Dijon, 14-15 October 2010.

Hoevenagel, R. And van der Linden, J.W., 1993, Effects of Different Descriptions of the Ecological Good on Willingness to Pay Values, Ecological Economics, 7, 223-238.

IFOAM, 2014. Organic in Europe. Prospects and Developments. http://www.organiceurope.net/fileadmin/documents/country_information/estonia / mikk-2014-estonia.pdf.

Jones, G.E., Garforth, C., 1997, The history, development and future of agricultural extension, Improving Agricultural Extension, FAO, Rome, 3-10 pp.

Kalanlar, Ş., 2012. Trakya'da Tarımdan Kaynaklanan Çevre Sorunları ve Çözümünde Tarımsal Yayımdan Yararlanılması Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.

Kara, U. K., 2007. Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi'nin Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi: Şanlıurfa İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Şanlıurfa.

Kızılgöl, Ö., 2012. Kişisel Kazançların Belirleyicileri: Türkiye Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2012, C.17, S.3, s.373-384.

Kmenta, J., 1986, Elements of Econometrics, USA, p:242.

Koçak, F., 2012. AB'nde ve Türkiye'de Uygulanan Tarımsal Yayım Danışmanlık Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ.

Liao, T. F., 1994. Interpreting Probability Models, Logit, Probit, and Other Generalized Linear Model, Sage Publications, Thousand Oaks.

Long, J. S., 1997. Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables, Sage Publications, Thousand Oaks.

Long, S. and Freese, J., 2001. Regression Models for Categorical Dependent Variables Using Stata, A Stata Press Publication, U.S.A.

Marsh, P. C., and Coleman, L. A., 1955. The Relation of Farmer Characteristics to the Adoption of Recommended farm Practices. Rural soc. 20: 289-296.

Michelsen, J., Lynggaard, K. Padel, S., Foster, C. 2001. Institutional factors influencing variations in the rate of conversion to organic farming in Europe 1985-96: In-depth studies of selected nations/regions. Organic farming in Europe: Economics and Policy, 9. University of Hohenheim; Hohenheim.

Neter, J., Wasserman, W., Kutner, M. H., 1990. Applied statistical models.*Richard D. Irwin, Inc., Burr Ridge, IL*.

Opare, K. D., 1997. The Role of Agricultural Extension in the Adoption of Innovations by Cocoa Growers in Ghana. Rural Sociology, Vol: 42, 1p, Ghana.

Özçatalbaş, O., 1994. GAP Bölgesinde (Şanlıurfa'da) Tarımsal Yayımın Analizi ve Etkin Bir Yayım Çalışması İçin Gerekli Koşulların Saptanması Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kod No 266, Adana (261)s.).

Özçatalbaş, O., 2009. Türkiye ve AB'de Tarımsal Yayım Sitem ve Yaklaşımlarına Bakış AB ve Türkiye Arasındaki Sivil Toplum Diyaloğunun Çok Yönlü Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Bildiri Kitabı, 5-8 Kasım 2009, Antalya.

Özçatalbaş, O., Boz, İ., Bostan Budak, D., Karaturhan, B., Demiryürek, K., 2010b. Türkiye ve Gap Bölgesinde Tarım Danışmanlığı Sisteminin Sorunları ve Geleceği. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa.

Özçatalbaş O, Bostan Budak D, Boz İ, Karaturhan B., 2010c. Türkiye'de Tarım Danışmanlığı Sisteminin Geliştirilmesine Yönelik Önlemler, İzmir.

Özçatalbaş, O. 2014. Current Status of Advisory and Extension Services for Organic Agriculture in Europe and Turkey. DOI: 10.5772/58541.

Özer, M., 2005. Şanlıurfa Agro-Gap Önder Çiftçi Danışmanlık Derneği'nin Tarımsal Yayım Çalışmaları ve Etkisinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Şanlıurfa.

Padel, S. 1994. Adoption of organic farming as an example of the diffusion of an innovation – A literature review on the conversion to organic farming. Discussion Paper, 94/1, Centre for Organic Husbandry and Agroecology, University of Wales, Aberystwyth.

Saliu, O.J., 2009. "Privatization Of Agricultural Extension Services In Nigeria - Proposed Guidelines For Implementation", Journal of Sustainable Development in Africa Volume 11, No.2, 2009.

Saltan, A., 2006. Adana İli Aladağ İlçesi Kökez Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Kalkınma Açısından Tarımsal Yayım Çalışmalarının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Adana.

Selim, S., 2009. 2004 Yılında Avrupa Birliği'ne Aday Olan Ülkelerdeki Eğitim Sisteminden Duyulan Memnuniyet Üzerine Bir Araştırma. Doğuş Üniversitesi Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, s. 249-258.

Sever, A., Boz, İ., 2014. Türkoğlu İlçesinde Tarımsal Danışmanlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi. 11.Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Samsun.

Sezgin, A., Kaya, T. E., Atsan, T., & Kumbasaroglu, H. (2010). Factors influencing agricultural extension staff effectiveness in public institutions in Erzurum, Turkey. *African Journal of Business Management*, *4*(18), 4106.

Şoraklı, A. 2006., Bin Köye Bin Tarımcı Projesi Kapsamında Görev Yapan Tarım Danışmanlarının Etkinliklerinin Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Erzurum.

Toktaş, S., 2010. Adana İlinde Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (Tar-Gel) Uygulamalarının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisan Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Adana.

Uzundumlu, A. S., 2012. AB Ülkeleri İle Türkiye Tarımsal Yapısının Karşılaştırılması. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü,73s. Erzurum.

Whitehead, J.C. and Blomquist, G.C., 1991, Measuring Contingent Values for Wetlands: Effects of Information About Related Environmental Goods, Water Resources Research, 27, 2523-2531.

World Bank, 1996., The World Bank Participation Source Book. http://www.worldbank.org/wbi/sourcebook/sba104.htm.

Yılmaz, E., 2007. Aşağı Seyhan Ovasındaki Çiftçilerin Teknik ve İşletme Ekonomisi Yayım Biçimlerine Olan İhtiyaçlarının Saptanması Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Adana.

Yurttaş, Z., Yavuz, F. ve Atsan, T., 2000. Tarımsal Eğitim Araştırma ve Yayım Faaliyetleri Arasındaki İlişkilerin Organizasyonu Üzerine Bir Çalışma: Dünyadaki Durum ve Türkiye ile Karşılaştırılması, Türkiye IV. Tarım Ekonomisi Kongresi, Tekirdağ.

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Artvin'de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Artvin'de tamamladı. 2009 yılında girdiği Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünden 2013 yılında mezun oldu. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında, Yüksek Lisans öğrenimine başladı. 2014 yılında Hopa Ziraat Odasında tarım danışmanlığı yaptı. 2015 yılında ÇAYKUR'da halen vardiya mühendisliği yapmaktadır.